

T.C

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**HZ. EBÛ BEKİR'İN RİDDE OLAYLARIYLA
MÜCADELESİNİN İSLAMİYET'İN YAYILMASINA
ETKİSİ**

Şerafettin KAYMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ziya POLAT

Mardin 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
G.1. Tezin Teorik Çerçevesi	1
G.1.1. Araştırmanın Konusu	1
G.1.2. Araştırmanın Amacı	1
G.1.3. Araştırmanın Önemi	2
G.1.4. Araştırmanın Yöntemi	2
G.1.5. Tez Açısından Kullanılan Eserlerin Önemi	2
G.2. İslâmiyet'in Doğduğu Esnada Arabistan Yarımadası	6
G.2.1. Arap Yarımadası'nın Sosyal Hayat	7
G.2.2. Arap Yarımadası'nda Ekonomik Hayat	9
G.2.3. Arap Yarımadası'nda Dinî Hayat.....	11
G.2.4. Araplar'da Putların Üstünde Bir Tanrı Kavramının Oluşumu ve Haniflik Dini	13
BİRİNCİ BÖLÜM	15
HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI	15
1.1. İslam Öncesi Hz. Ebû Bekir	16
1.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Doğumu ve Yetiştirilmesi.....	16
1.1.2. Hz. Ebû Bekir'in Müslüman Olmadan Önceki Şahsiyeti.....	17
1.1.3. Hz. Ebû Bekir'in Evliliği ve Çocukları	20
1.2. İslam Sonrası Hz. Ebû Bekir	21

1.2.1. Hz. Ebû Bekir'in Müslüman Oluşu.....	21
1.2.2. Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'in Yayılmasındaki Etkisi	22
1.2.3. Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye Hicreti	27
1.2.4. Hz. Ebû Bekir'in Hicret Sonrası Medine Hayatı	35
1.2.5. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in Yerine Namaz Kıldırması...44	
1.2.6. Hz. Peygamberi'nin Vefatında Hz. Ebû Bekir'in Tutumu	46
1.2.7. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi.....	48
1.2.8. Hz. Ebû Bekir'in Vefatı.....	51
İKİNCİ BÖLÜM	54
HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİ RİDDE HAREKETLERİ.....	54
2.1 Ridde ve İrtidat	55
2.2. Peygamberlik İddiasında Bulunan Yalancılar ve Dinden Dönerler ..56	
2.2.1. Esved el-Ansi.....	57
2.2.2. Yemen'de İkinci Kez İrtidat Hareketi.....	62
2.2.3. Tuleyha Bin Huveylid	64
2.2.4. Secâh ve Beni Temim Kabilesi Olayı	71
2.2.5. Malik b. Nüveyre Olayı.....	74
2.2.6. Müseylimetü'l-kezzâb	76
2.3. Bahreynlilerin Dinden Dönmesi.....	83
2.4. Uman ve Mehrelilerin Dinden Dönmesi	87
2.5. Hadramût ve Kinde Halkının Dinden Dönmesi	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	95
RİDDE HAREKETLERİ İLE BAŞARILI MÜCADELENİN İSLAM'IN	
YAYILMASINA ETKİSİ	95

3.1 Kabilecilik Anlayışının Yerine Müslümanların Birliği Anlayışının İkamesi	96
3.2 Hz. Ebû Bekir'in Ridde Olaylarına Karşı Tutumunun İslam'ın Yayılmasına Etkisi	101
3.3 Dini Birliğin Sağlanmasının İslam'ın Yayılmasına Etkisi	104
3.4 Kur'an-ı Kerim'in Mushaf Haline Getirilmesi	107
3.5 Hz. Ebû Bekir'in Devlet Yönetim Modeli.....	110
3.6 Hz. Ebû Bekir'in Üsâme Komutasındaki İslam Ordusunu Sefere Göndermesi	114
3.7 Düzenli Ordunun Kurulması	116
3.8 İslamiyet'in Arabistan Dışındaki İlk Fetih Hareketleri.....	117
3.8.1 Irak Fetihleri	117
3.8.2 Şam Bölgesi Fetihleri	124
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	132

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hz. Ebû Bekir'in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet'in Yayılmasına Etkisi

Şerafettin KAYMAZ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

2021: 137 Sayfa

İslam tarihinin en önemli dönemlerinden biri şüphesiz ki ilk halife Hz. Ebû Bekir dönemidir. Hz. Ebû Bekir, İslamiyet öncesi dönemde Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşıydı. İslamiyet'i kabul ettikten sonra hem malıyla hem canıyla İslam davası uğruna her zaman Hz. Peygamberin yanında yer almıştır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamberin vefatıyla dağılan İslam birliğini yaklaşık iki buçuk yıllık halifeliği sürecinde sağlam temeller üzerinde oturtmayı başarmıştır. Halifenin seçimi ve biat etme konusunda Müslümanlar neredeyse bölünme noktasına gelmişti. Hz. Ebû Bekir İslamiyet'i bütün benliğiyle sahiplenmesi, yapıcı tutumu ve sergilediği yönetim anlayışı neticesinde bütün ayrılıkları ortadan kaldırmayı başarmıştır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v) ölümüne sebep olan hastalığa yakalanması ve akabinde vefat etmesini fırsat bilen Esved el-Ansi, Müseylimetü'l-kezzâb, Secâh ve Tuleyha gibi bazı yalancılar, Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmıştı. Bununla beraber Arap Yarımadası'nın Mekke, Medine ve Taif dışında kalan bütün kabileleri, zekât vermek istemediklerini dile getirerek İslamiyet'ten yüz çevirmişti. Hz. Ebû Bekir, Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan, zekât vermek istemeyen, İslam Dini'ni tahrif

etmek isteyen bu kabilelere karşı, istikrarlı bir şekilde mücadele ederek dağılmaya yüz tutmuş İslam ümmetinin birliğini sağlamayı başarmıştır.

Hz. Ebû Bekir, halifelik süreci boyunca izlediği siyaset, gelişme döneminde olan İslam toplumunu korumayı hedefleyen bir siyasetti. Halifeliği esnasında devlet yönetiminde aldığı isabetli kararlar neticesinde kendisinden sonraki devlet başkanlarına örnek teşkil etmiştir. Bu çalışmamızda Hz. Ebû Bekir'in şahsiyeti, ridde olaylarıyla mücadelesi ve bu mücadele sonucunda İslamiyet'in yayılmasına etkisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ebû Bekir, Ridde Olayları, İslamlaşma, Peygamberlik iddiasında bulunan yalancılar.

ABSTRACT

Master Thesis

The Effect of Abu Bakr's Struggle Against the Ridda Incidents on the Spread of Islam

Şerafettin KAYMAZ

Mardin Artuklu University

Graduate Education Institute

Department of History

2021: 137 Pages

One of the most important periods in the history of Islam is undoubtedly the first caliph, Abu Bakr period. Abu Bakr was the best friend of the Prophet in the pre-Islamic period. After accepting Islam, he always stood by the Prophet for the sake of Islam both with his property and his life. Abu Bakr succeeded in establishing the Islamic Union, which was disbanded by the death of the Prophet, on a solid foundation during the period of his caliphate of nearly two and a half years. Muslims almost came to the point of division when it comes to the selection and allegiance of the caliph. Abu Bakr succeeded in eliminating all the differences as a result of his full ownership of Islam, his constructive attitude and his understanding of management.

Some liars, such as Esved al-Ansi, Müseylimetü'l-kezzâb, Secah and Tuleyha, who took advantage of the illness that caused the death of the Prophet Muhammad (pbuh), and his subsequent death, emerged with the claim of prophethood. However, all the tribes of the Arabian Peninsula, except for Mecca, Medina and Taif, turned away from Islam by expressing that they did not want to give zakat. Abu Bakr held together the Islamic ummah, which was about to disintegrate, by constantly fighting against these tribes, who emerged with the claim of prophethood, did not want to give zakat and wanted to falsify the religion of Islam.

The policy that Abu Bakr followed during his caliphate was a policy aimed at protecting the Islamic society, which was in its development period. As a result of the correct decisions he took in the state administration during his caliphate, he set an example for the

next heads of state. In this study, we will focus on the personality of Abu Bakr, his struggle with the incidents of ridde and his effect on the spread of Islam as a result of this struggle.

Keywords: Abu Bakr, Ridde Events, Islamisation, liars who claim to be a prophet

ÖNSÖZ

Ülkemizde ilk dönem İslam tarihi üzerinde yapılan çalışmalar dikkate alındığında ridde olaylarının İslamiyet'in yayılmasına nasıl katkı sağladığı ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bununla beraber Hz. Peygamber'den sonra İslam Devleti'nin başına geçen Hz. Peygamber'in en yakın dostu ve ilk Halife Hz. Ebû Bekir ve onun halifeliği dönemi hakkında yapılan çalışmaların azlığı dikkatimizi çekmektedir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra geride kalan Müslümanlar'ın akıbetinin ne olduğu ve Peygamber'den sonra İslam'ın nasıl yaşanacağı merak konusuydu. Ayrıca Hz. Peygamber'den sonra İslam'ın kısa bir süre içinde Arap Yarımadası'nın dışına çıkıp bütün insanlığa ulaşma serüveninin anlatılmasının fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

Müslümanlar'ın ilk halifesi olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in tebliğ ilkesine bağlı kalarak onun izini takip edip, devletin otoritesinden ve İslam dininden taviz vermeyen bir tutum sergilemesi ile devlet yönetimi esnasında dağılmaya yüz tutmuş ümmeti birleştirmeyi başarmıştır. Bunun yanında dini görünümle ortaya çıkan isyan hareketlerinin bastırılması konusunda kararlı olup mücadeleden vazgeçmemesi, ümmetin başına gelebilecek tehlikeleri önceden sezip ona göre tedbir alan bir lider olması, ridde olayları ile mücadele etmesi neticesinde İslam'ın Arap yarımadası'nın dışında yayılmasına önayak olması ve bu neticede ilk dönem İslam tarihinin nasıl teşekkül ettiğinin bilinmesinin büyük yarar sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Bu tezin tamamlanması sürecinde yol gösteren, çalışmalarım süresince desteğini esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Ziya POLAT hocama, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇEKİÇ hocama, görev yaptığım Sultan Abdulhamit Han İHO idareci ve öğretmenlerine ayrıca her türlü katkı ve desteğini esirgemeyen Sedat BİNGÜL'e, anneme, babama, kardeşlerime, eşime ve çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Şerafettin KAYMAZ

MARDİN 2021

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.m : Adı Geçen Makale

AÜİFY : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları

b. : İbn, Oğlu

Bkz. : Bakınız

bt. : Binti, Kızı

C. : Cilt

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed. : Editör

FÜİFD : Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

H. : Hicri

Hz. : Hazreti

İstem : İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi

M. : Miladi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

S. : Sayı

s.a.v : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

t.y. : Basım Tarihi Yok

Tahk. : Tahkik

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Trc. : Tercüme Eden

TTK : Türkiye Tarih Kurumu

TYEK : Türkiye Yazma Eserler Kurumu

v.d. : Ve Diğerleri

vb. : Ve benzeri

y.y. : Yüzüncü Yıl

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

G.1. Tezin Teorik Çerçevesi

G.1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu “Hz. Ebû Bekir’in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet’in Yayılmasına Etkisi” başlığı adı altında şekillenmiştir. Bu çerçevede öncelikle İslamiyet öncesi Arap Yarımadası’nın genel durumu, ridde olaylarıyla mücadele eden Hz. Ebû Bekir’in, İslamiyet öncesi ve İslamiyet’i kabul ettikten sonraki hayatı, İslam dininin yayılmasındaki etkisi, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan yalancılar ile ridde olaylarıyla mücadelesinin İslam’ın yayılmasındaki etkisi inceleme konusu olarak belirlenmiştir.

G.1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı ridde olaylarının İslamiyet’in yayılmasındaki rolünün ne olduğu sorusunu tartışmaktır. Hz. Peygamber’in hastalanması ve ardından vefat etmesi ile Arap Yarımadasında peygamberlik iddiasında bulunanlar ve dinden dönenler ortaya çıkmış. Buna bağlı olarak kısa bir süre içerisinde Arap Yarımadası’nın tamamına yakını İslam dinini terk etmiş. Hz. Ebû Bekir’in şahsiyeti, devlet yönetimindeki etkisi, İslam dininin yayılmasındaki rolü, Hz. Ebû Bekir’in bu olaylarla mücadelesinin İslamiyet’in yayılması noktasındaki olumlu veya olumsuz etkileri ele alınmıştır. Ayrıca araştırmamızda Ridde ve İrtidat kelimelerinin ne anlama geldiği, hangi kabilelerin irtidat ettiği, irtidat eden kabilelerin irtidatına neden olan etkenlerin ne olduğu üzerinde durulmuştur. Bu olaylar ile mücadeledeki amaç İslam dininin emrettiği bir görev midir? Yoksa İslam Devleti’ne karşı siyasi yönden başlatılan isyanın bastırılması mıdır? Ridde olaylarıyla mücadelenin Kur’an’ın cemedilmesindeki rolü nedir? şeklindeki sorulara cevap aranmıştır.

G.1.3. Araştırmanın Önemi

Daha önce ridde olayları ile mücadele konusu çalışılmış ancak İslamiyet'in yayılmasına sağladığı katkı ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmamızda Hz. Peygamberin vefatından sonra ridde olaylarının ortaya çıkış zeminini hazırlayan etkenleri ve ridde olayları ile mücadelenin nedenleri ve sonuçlarını ele alarak kapsamlı bir şekilde gözler önüne sermeye çalıştık. Bununla beraber Hz. Peygamberin vefat etmesinden sonra dağılmaya yüz tutmuş İslam birliğini Peygamberin öğretileri doğrultusunda yeniden sağlam temeller üzerine oturtmak için Müslümanların yöneticiliğini üstlenen ilk halife Hz. Ebû Bekir ve onun halifeliği dönemi İslam tarihinde büyük önem arz etmektedir. İlk dönem İslam tarihinin teşekkülü ve İslam dininin Arap Yarımadası'nın dışına yayılması sürecinin erken dönem kaynaklarından faydalanarak anlatılması araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır.

G.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Tez yazımında birden fazla yöntem tercih edilmiştir. Genellikle kaynak tarama, tasvir yöntemi, tartışma yöntemi ve yeri geldiğinde açıklama yöntemleri kullanıldı. Tez yazılırken genellikle ilk dönem kaynaklarından istifade edildi.

Bu tezimiz, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Ebû Bekir'in şahsiyeti ele alındı. İkinci bölümde Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan ridde olayları ve bu olaylarla yapılan mücadele ele alındı. Üçüncü bölümde ise ridde olaylarıyla yapılan mücadelenin İslamiyet'in yayılması üzerindeki etkilerine değinildi.

G.1.5. Tez Açısından Kullanılan Eserlerin Önemi

Bu çalışmamızda çoğunlukla her bölümde ilgili konu hakkında geniş bilgi veren İbn İshak, İbn Sa'd, İbn Hişam, İbnül-Esir, İbn Kesir, el-Vakîdi, et-Taberi ve el-Belazuri gibi ilk dönem İslam Tarihi Müelliflerinin kaynaklarından faydalandık. Bununla beraber yakın dönemde yazılmış İslam Tarihi'nin ilk dönemlerini tasvir eden, çalışmamızla alakalı bilgiler barındıran eserlere de yer verdik.

İbn İshak'ın “*Siyer Muhammed İbn İshak*”¹: Siyer alanında yazılmış en eski ve ilk eser olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızda Hz. Peygamberin hayatına dair birçok bilgiyi İbn İshak'tan aldık.

el-Vakîdi'nin “*Kitabu'r-Ridde*”²si: İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarından biri olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Bu eser Hz. Peygamberin vefatını, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini, ridde olaylarını ve irtidat eden kabileleri sebepleriyle birlikte en ince ayrıntısına kadar ele alması çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedir.

el-Vakidi'nin “*Kitâbü'l-Meğâzi*”³si: Vakidi'nin günümüze tam olarak ulaşan tek eseri olması, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini kumandanlarıyla birlikte ve tarihlerini ayrıntılı bir şekilde ele alması açısından başvurulacak en önemli ana kaynaklardan bir tanesidir.

İbn-i Hişam'ın “*Siret İbn-i Hişam*”⁴ı: Hz. Peygamberin hayatını anlatan, tamamı bu güne kadar elimize ulaşmış en eski eserlerden biri olması bakımından büyük önem arz etmektedir. İslam tarihini ve Hz. Peygamber'in hayatına dair çalışma yapan her araştırmacının birinci derecede faydalandığı kaynak eserlerin başında gelmektedir. Biz de bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in hayatına dair bilgileri ele alırken en çok faydalandığımız eser olmuştur.

İbn Sa'd'ın “*Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*”⁵i: İslam Tarihi'nde tabakat eserleri arasında ilk olması, tamamı günümüze kadar ulaşan en eski eser olması, aynı zamanda kapsamlı ve özgün bir eser olması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda özellikle Hz. Ebû Bekir'in şahsiyetini, İslam dininin yayılmasındaki

¹ İbn İshak, Muhammed. *Siyer Muhammed İbn İshak*. Trc. Sezai Özel. İstanbul: Akabe Yayınları, 1988.

² Vakîdi, Muhammed b. Ömer el-. *Kitabu'r-Ridde*. Ed. Yahya el-Ceburi. Beyrut: Darulğarbil İslami, 1990.

³ Vakîdi, Muhammed b. Ömer el-. *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*. Trc. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014.

⁴ İbn-i Hişam. *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*. Trc. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.

⁵ İbn Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*. Trc. Hikmet Akdemir. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

etkisini ve halife seçilme sürecini, kapsamlı bir şekilde ele alması bakımından kendisinden faydalandığımız eser olmuştur.

el-Belâzuri, “*Fütûhu’l Büldân (Ülkelerin Fetihleri)*”⁶: Bu eser İslam fetihleri alanında yazılmış ve günümüze ulaşmış en eski eser olması bakımından önem arz etmektedir. Belâzuri’nin günümüze ulaşan iki eserinden biridir. Bu eser Hz. Peygamberin Medine’ye hicreti ile başlayıp çalışmamızın konusu olan Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan irtidat hareketlerine yer vermesi, irtidat edilen bölgelerin fetihlerini anlatması bakımından ana kaynak olarak başvuru yaptığımız kaynakların başında gelmektedir.

et-Taberi’nin “*Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*”⁷: Hz. Peygamberin hayatına dair bilgileri barındırması, hicretin her yılına ait olayları konularına göre aynı başlıkta toplaması, her yılın sonunda vefat eden meşhur şahsiyetlere yer vermesi, meydana gelen olayları geniş ve zengin tarihi malzeme ile ele alması bakımından kendisinden faydalandığımız önemli ana kaynaklarımızdan biridir.

İbnül-Esir’in “*İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih*”⁸: İbnül-Esir eserini oluştururken olayları sentezleyip, neden-sonuç ilişkisiyle değerlendirmesi, rivayetlerin doğruluğunu esas alması, İslam tarihini zengin içerikle konu bütünlüğüne bağlı kalarak işlemesi ve olayları ayrıntılı bir şekilde ele alması bakımından büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızda hemen hemen bütün olayları ele alırken geniş bilgi vermesi bakımından “*El Kâmil fit-Tarih*” başvurduğumuz ana kaynaklardan biri olmuştur.

İbn Kesir’in “*El-Bidaye ve’n-Nihaye*”⁹: İbn Kesir, bu eseri hem ilk dönem İslam tarihçilerinin hem de yaşadığı dönemin tarihçilerinden faydalanarak meydana getirmiştir. Zengin bir içeriğe sahip olan bu eser; Cahiliye dönemini, Hz. Peygamberin

⁶ Belâzuri, Ahmet b. Yahya el-. *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*. Trc. Mustafa Fayda. 1.Baskı. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.

⁷ et-Taberi. *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*. Trc. Zakir Kadiri Ugan - Ahmet Temir. I-V Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.

⁸ İbnül-Esir. *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. I-XI Cilt. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.

⁹ İbn Kesir. *El-Bidaye ve’n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*. Trc. Mehmet Keskin. I-XV Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.

gençliğini, evliliğini, Peygamberliğini, Mekke ve Medine dönemini, özellikle Hz. Peygamberin Medine döneminden 767 yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik sıraya göre ayrıntılı bir şekilde ele alması bakımından İslam Tarihçiliği'nde en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

es-Suyûtî'nin "*Tarihu'l Hulefa*"¹⁰: Bu eserde Suyûtî ilk halifeden başlamak suretiyle yaşadığı döneme kadar halifeler hakkında kronolojik bilgi vermektedir. Bu çalışmayı yaparken konuları derli toplu bir şekilde sunması bakımından kendisinden faydalandığımız eserlerden biri olmuştur.

Yukarıda zikrettiğimiz eserler dışında da konumuza ışık tutacak birçok eserden faydalandık. Özellikle Hz. Peygamber'in hayatına ve sahabe iklimine dair bilgiler sunan İbn Hazm'ın "*Cevâmiu's-Sîre*"¹¹si, İbn Kayyim'in "*Zâdu'l Meâd*"¹²i, İbnu Hacer el-Askalâni'nin "*el-İsabe*"¹³si, Ahmed Ferid'in "*Fıkhu's-Sire*"¹⁴si yararlandığımız siyer eserleri arasında yer almaktadır.

İslamiyet öncesi Cahiliye Dönemi toplumu hakkında çalışmamızı destekleyecek eserlerden de faydalandık. Bunlardan bazıları şunlardır: Neşet Çağatay'ın "*İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*"¹⁵, Adnan Demircan'ın "*Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*"¹⁶, Zekiye Sönmez'in "*İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık*"¹⁷

¹⁰ es-Suyûtî. *Tarihu'l Hulefa*. Beyrut: Darulcil Yayınları, 1988.

¹¹ İbn Hazm. *Cevâmiu's-Sîre (Siyerin Özü)*. Trc. Mehmet Salih Arı. Çıra Yayınları, 2004.

¹² İbn Kayyim, el-Cevziyye. *Zâdu'l Meâd*. Trc. Özen. I-VI Cilt. İstanbul: İklim Yayınları, 1988.

¹³ İbnu Hacer, el-Askalâni. *el-İsabe Seçkin Sahabeler*. Trc. Seyfullah Erdoğan. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011.

¹⁴ Ferid, Ahmed. *Fıkhu's-Sire Rasûlullah'ın Hayatından İmanı Dersler*. Trc. Oktay Yılmaz - M. Ahmet Varol. İstanbul: Guraba Yayınları, 1991.

¹⁵ Çağatay, Neşet. *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.

¹⁶ Demircan, Adnan. *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

¹⁷ Sönmez, Zekiye. *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Çalışmamızın genelinde Müslümanların tarihini anlatan, İhsan Süreyya Sırma “*Müslümanlar’ın Tarihi 1-5*”¹⁸, Sabri Hizmetli “*İslam Tarihi*”¹⁹, Mustafa Fayda “*İslam Tarihi*”²⁰, Mahmut Esat “*İslam Tarihi*”²¹, A. Aziz Duri “*İlk Dönem İslam Tarihi*”²², İbrahim Sarıçam “*İslam Tarihi*”²³ gibi eserlere başvurulmuştur.

Bununla beraber Müslüman olmayan yazarların gözünden İslamiyet’i ve Müslümanların tarihini anlatan eserlere de yer verdik. Başvurduğumuz eserlerden bazıları şunlardır: Philip K. Hitti’nin “*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*”²⁴, Rodinson Maxime’nin “*Hazreti Muhammed*”²⁵, M.G.S Hodgson’un “*İslâm’ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*”²⁶, Carl Brockelmann’ın “*İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*”²⁷, Corci Zeydan’ın “*İslam Uygarlığı Tarihi*”²⁸, Julius Wellhausen’in “*İslamın En Eski Tarihine Giriş*”²⁹ Müslüman olmayan yazarların eserleri ile Müslüman tarihçilerin eserlerinde konumuz ile alakalı bilgileri karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalıştık.

G.2. İslâmiyet’in Doğduğu Esnada Arabistan Yarımadası

İslamiyet’in doğuşu esnasında Arabistan Yarımadasının sosyal, ekonomik ve dini yapısı, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan yalancıların ve irtidat eden kabilelerin ortaya çıkmasında büyük bir etken olduğu görülmektedir. Bu sebeple İslamiyet’in doğuşu esnasında Arap Yarımadası’nın genel yapısı hakkında kısaca bilgi vermeyi gerekli görmekteyiz.

¹⁸ Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi 2*. I-V Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

¹⁹ Hizmetli, Sabri. *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.

²⁰ Fayda, Mustafa. *İslam Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

²¹ Esat, Mahmut. *İslam Tarihi*. Trc. Sadi Irmak. I-II Cilt. İstanbul: Tan Matbaası, 1965.

²² Duri, A. Aziz. *İlk Dönem İslam Tarihi*. Trc. Hayrettin Yücesoy. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

²³ Sarıçam, İbrahim. *İslam Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

²⁴ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989.

²⁵ Maxime Rodinson - Atilla Tokatlı, *Hazreti Muhammed*, İstanbul: Hür Yayınları, 1980.

²⁶ Hodgson, M.G.S. *İslâm’ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, Trc. Ahmet Demirhan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.

²⁷ Brockelmann, Carl. *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*. Trc. Neşet Çağatay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964.

²⁸ Zeydan, Corci. *İslam Uygarlığı Tarihi*. Trc. Nejd Gök. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

²⁹ Wellhausen Julius, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul: Ankara Matbaası, 1960.

G.2.1. Arap Yarımadası'nı da Sosyal Hayat

İslamiyet'in doğduğu esnada Arabistan'da kabileler, Bedevi ve Hadari olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. Bedeviler, deve ve keçi kılından yapılmış, kurulması, toplanması ve taşınması hafif olan çadırlarda yaşarlardı. Geçimlerini de hayvancılık, avcılık, ticaret ve baskın yapmak suretiyle sağarlardı. Hadariler ise köy, kasaba ve şehirlerde kendilerine has olarak taş veya kerpiçten yaptıkları evlerde kalırlardı. Geçimlerini, tarım arazilerinin ziraate uygun olduğu Medine ve Taif gibi yerlerde tarım; tarımın ziraate elverişli olmadığı Mekke gibi yerlerde ise ticaret ile sağarlardı.³⁰ Bedeviler, bireysel ve sosyal hayatlarını gelenek, görenek, ahlak ve inanç esaslarına dayalı olarak sürdürürken Hadariler, kabilecilik anlayışına göre faaliyette bulunan, kurdukları birtakım site devleti ya da eyaletçilik düzenine benzer bir yönetim şekli ile hayatlarını sürdürürlerdi.³¹

Her kabilenin³² yaşadığı yerde kendisine ait bir toprağı vardı "menzil" ve ya "büyütü'l-kabile, büyüdü'l-aşire" dedikleri bu yerlere başkalarının izinsiz bir şekilde girmelerine veya yerleşmelerine asla izin vermezlerdi. Kabilelerin büyük, küçük, güçlü ya da zayıf oluşu kabileye bağlı olanların sayısına, etki alanına ve mal varlığına bağlıydı.³³ Bundan dolayı kabileler kendi aralarında yardımlaşma ve dayanışma amacıyla "hilf"³⁴ denilen antlaşmalar yaparak ittifaklar kuruyordu. Bu antlaşmalar sayesinde farklı kabileler törenler eşliğinde yemin ederek bir araya geldikleri için tek bir kabile gibi oluyordu. Herhangi bir kabileye yapılan saldırıyı kendilerine yapılmış sayar ve birbirlerine yardım ederlerdi.³⁵

Arapların sosyal, siyasal, ekonomik, hukuk ve dini ilişkilerini belirleyen en önemli faktör kabilecilik anlayışydı. Arapların kabilecilik anlayışı, kendi kabilesinin

³⁰ İbrahim Sarıçam, *İslam Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 60.

³¹ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 49.

³² Kabile: Aynı soydan gelen ve kan yolu ile birbielerine bağlı olan büyük insan topluluklarına verilen isim.

³³ Casim Avcı - Recep Şentürk, "Kabile" (İstanbul: DİA, 2001), XXIV: 31.

³⁴ Hilf: Cahiliye döneminde kabilelerin veya kişilerin birbirlerini korumak için yaptıkları antlaşma, dostluk ve yardımlaşma yeminini ifade eder.

³⁵ Nadir Özkuyumcu, "Hilf" (İstanbul: DİA, 1998), XVIII: 29.

yararına çalışmak, kabilesi uğruna yaşamak, kabilesi için ölmek, kabilesinin yaptığı iyi ya da yanlışa sahip çıkmak kişi için bir erdem sayıldığından çoğu zaman kabilenin çıkarı doğrultusunda zulüm, adaletsizlik ve haksızlık yapmayı gerektiriyordu.³⁶ Kabile üyeleri birbirlerine soy bağı ile bağlı olmalarının sonucunda kabile asabiyeti ortaya çıkmıştır. Kabile asabiyetiyle başka bir kabile tarafından kabile içinden herhangi birine gelebilecek tehlike veya haksızlığa karşı her türlü maddi ve manevi zararın önüne geçiliyordu.³⁷ Kabile anlayışına göre kabilesi güçlü olan güçlü ve haklı olmaktadır. Kabilesi zayıf olanın ise başına bir felaketin gelmesi kaçınılmazdır.³⁸

Asabiyet duygusu Araplarda baba tarafından akrabaları veya kabilesinin herhangi bir ferdi ister haklı ister haksız olsun her zaman onun savunulması gerektiği anlayışı hâkimdi. Bu duygu, her kabilenin bütün fertlerinde dış tehlikelere karşı koymak için birbirlerini koruyup gözetmelerini, birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusuydu. Bu sebeple Cahiliye Arapları arasında söylenmiş “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et” atasözü her durumda haklı olup olmamasına bakmaksızın kendi kabiledaşını korumakla mükellef olduğunu ortaya koyan bir atasözüdür.³⁹ Buna bağlı olarak Araplardaki kabile asabiyeti kendi kabilesi dışındaki hiçbir otoriteyi kabul etmeyen parçalayıcı bir asabiyet halini almaktaydı.⁴⁰ Asabiyet duygusuyla iftihar eden Araplar kendi soylarının üstünlüğüyle övündüklerinden dolayı neseb şecerelerinin korunmasına büyük önem vermekteydiler, böylece kabilelerin soyunu inceleyen müstakil bir ilim olan “ensab” ilmi ortaya çıkmıştır.⁴¹

Cahiliye dönemi olarak adlandırılan bu dönemde insanların büyük bir çoğunluğu okuma yazma bilmezdi. Mekkeliler sürekli ticaret ile uğraşır başka insanlarla muhatap oldukları için diğer bölgelere nazaran daha okuryazardı. Bedir Savaşında esir edilen müşriklerin serbest bırakılma şartları arasında her bir Mekkeli

³⁶ Adnan Demircan, *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 28.

³⁷ Avcı - Şentürk, “Kabile” (İstanbul: DİA, 2001), XXIV: 31.

³⁸ Demircan, *a.g.e.*, 11.

³⁹ Sarıçam, *İslam Tarihi*, 63.

⁴⁰ A. Aziz Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, trc. Hayrettin Yücesoy (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 75.

⁴¹ Avcı - Şentürk, “Kabile”, XXIV: 31.

esirin Medineli on kişiye okuma-yazma öğretme karşılığında serbest bırakılma fidyasının yer alması bu gerçeği ortaya koymaktadır.⁴²

Cahiliye döneminde bilgisizlik, zorbalık, şiddet, barbarlık ve vahşet hâkimdi. Ayrıca bu dönemin en belirgin özellikleri, şirk, putlara tapma, kabile asabiyeti, haksızlık, adaletsizlik, barış ve düzenden yoksunluk, insan haklarının ayaklar altına alınması, kadınların bir mal gibi alınıp satılması ve onlara değer verilmemesi, soy üstünlüğüyle övünmek, kız çocukların diri diri toprağa gömülmesi, içki, kumar, kan davaları gibi insanlıktan uzak muameleler idi.⁴³ Yine bu dönemde kehanet bilgisi Araplara, komşu ülkelerin unsurları ile ulaşmıştı. İnsanların büyük bir kısmı cahil olduğu için kâhinlerin her şeye kadir olduklarına inanıyor, her türlü işlerinde kâhinlere başvuruyorlardı. Herhangi bir hastalık geçirdiklerinde kâhinlerin yanına gider onlardan şifa beklerlerdi. Ayrıca kâhinlerin geleceğe ait bilgileri melekler yoluyla öğrenip insanlara açıkladıklarına, puta tapanların putların da bir ruhunun olduğunu ve bu ruhun sırlarını kâhinlere ve puthane bakıcılarına tabiatın sırlarını açıklayıp öğrettiklerine inanıyorlardı. Arapların inanişına göre de putların içinde cinlerin olduğu ve bu cinler kâhinlerle konuşup gökte olup bitenleri haber verdiklerine inanmaktaydılar. Cahiliye dönemi Arapları, herhangi bir konuda anlaşmazlığa düştükleri zaman kâhinlere başvurur, onların verdikleri kararlara önem verirlerdi. Gördükleri rüyaları kâhinlere yorumlatır, gelecekle ilgili haberleri öğrenmek için de kâhinlere başvururlardı.⁴⁴

G.2.2. Arap Yarımadası'nda Ekonomik Hayat

Arabistan Yarımadası'nın yeryüzü şekillerinden dolayı, deniz kıyısı boyunca uzanan yerleşik yaşantıya elverişli dar bir yer dışında geriye kalan bölümün tamamına yakını çöl olduğu için tarım ve yerleşik yaşama uygun değildi. Buna bağlı olarak "Bedevi" denilen halkın büyük bir çoğunluğu çölde yaşardı. Şehirlerde yaşamını sürdüren halka ise "Hadari" denilirdi. Bedeviler genellikle tarımın elverişli

⁴² Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 128.

⁴³ Sarıçam, *İslam Tarihi*, 69.

⁴⁴ Çağatay, *a.g.e.*, 131.

olduğu yerlerde geçimlerini tarım ve hayvancılık yaparak sağlardı. Hadariler ise ticaret yaparak geçimlerini sağlardı. Arabistan'da tarımın elverişli olmamasından dolayı hayvancılık ve ticaret çok gelişmişti. Hayvancılık konusunda deve, en çok rağbet edilen hayvanların başında gelirdi. Çünkü deve çöl iklimine karşı en dayanıklı olan hayvandır. Araplar bu çöl ikliminde en çok faydalandıkları hayvan olan deveyi çoğu zaman ticaret hayatında binek ve yük hayvanı olarak kullanırdı. Deveden sonra hayvancılıkta en fazla rağbet edilen hayvan ise at idi. At, hem tarımda hem ticarete hem de savaşlarda insanların kendisinden faydalandıkları kıymetli bir hayvandı.⁴⁵

Arabistan'da tarım ve hayvancılıktan daha önemli ve daha fazla gelir kaynağı elde edilen uğraş ticaretti. Hicaz Arapları Yemen ve Habeşistan'dan aldıkları ticaret mallarını Mısır, Suriye ve İran'a götürüp satardı. Kuzeyden aldıkları malları da güneye götürerek orada satardı. Mekke halkı, topraklarının verimsiz ve sularının az olmasından dolayı daha çok ticarete yöneldiler.⁴⁶ Mekke, Yemen'den Akdeniz'e, Basra körfezine, Cidde'ye, doğu Arabistan'daki bölgelere giden ticaret yollarının merkez noktasında bulunmasından dolayı büyük önem taşımaktaydı.⁴⁷ Merkezi konumda olan Mekke'de, kutsal olarak kabul edilen Kâbe'nin bulunması, insanların Kâbe'yi ziyaret etmek veya tavaf yapmak amacıyla sürekli Arabistan'a akın etmeleri neticesinde, Arabistan da hem ticaretin gelişmesini hem de ekonomik yönden Mekke halkının kalkınmasını sağladı.⁴⁸

Kâbe'nin, Mekke'de bulunmasından dolayı Mekke çevresinde büyük panayırlar kurulurdu. Cahiliye döneminde Kureyş kabilesi, yazın Suriye'ye, kışın ise Yemen'e ticaret yapardı. Ticaret yolları üzerinde bulunan kabilelerle ticaret antlaşması yaptığı gibi Sâsâni ve Bizans İmparatorluğu ile de ticaret antlaşmaları yapmıştı. Yapılan antlaşmalar sayesinde Arabistan'da yıl boyu panayırlar kurulurdu. Kurulan panayırlarda toplumsal ve kültürel faaliyetler gerçekleştirilir, alış veriş yapılır, mallar

⁴⁵ Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, 57.

⁴⁶ İzzet Derveze, *Asru'n-Nebi (Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı (s.a.v))*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), I: 59.

⁴⁷ Sarıçam, *İslam Tarihi*, 79.

⁴⁸ Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, 48.

takas edilir, kabileler arası anlaşmazlıklar çözülür ve dostluk ilişkileri kurulurdu.⁴⁹ Ayrıca panayırlar edebiyat açısından büyük önem taşıyordu. Panayırlarda edebi sohbetler yapılır, şiirler okunur ve beğenilen şiirler Kâbe'nin duvarına asılırdı. Söz konusu panayırlar, Arapları hem ekonomik yönden hem de sosyal hayat açısından etkilemekteydi.⁵⁰

Ticaret, Arapların geçim kaynağı olmasının yanı sıra, dini, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir faktördü. Ekonomik gücü elinde bulunduran Mekkeli Putperestler, Hz. Peygamber İslam'a davet ettiği zaman karşı çıkmalarının sebeplerinden birisi de ellerindeki bu ekonomik gücün kaybolmasını istememeleriydi. Hz. Peygamber'in davet ettiği din, putlara tapmayı reddettiği için Kâbe'deki putları ziyarete gelen Araplar, artık Mekke'ye gelmeyebilir bu sebeple Mekkeli putperestler, hem ekonomik güçleri hem de bölgedeki etkinliklerinin zayıflayacağını düşündükleri için Hz. Peygamber'in davetine karşı çıkıyordu.⁵¹ İslamiyet öncesi Arabistan Yarımadasında siyasi birlik olmamasına rağmen panayırlar sayesinde ekonomik birliğin sağlandığı görülmektedir.⁵²

G.2.3. Arap Yarımadası'nda Dinî Hayat

İslamiyet'in doğduğu esnada Roma ve Sasani imparatorlukları, Hicaz Bölgesi dışında Arap Yarımadası'nın hemen hemen her bölgesine hâkim durumdaydı. Resmi dini Hristiyanlık olan Roma İmparatorluğu'nun Arabistan Yarımadası'nda hâkim olduğu kuzey ve güneybatı bölgelerinde Hristiyanlık da yaygın olarak görülmekteydi. Sasani İmparatorluğu Mecusilik dinini benimsediği için onların da hâkim olduğu Arap Yarımadası'nın doğu ve güneydoğu kesimlerinde Mecusilik dini ile birlikte Hristiyanlık yaygındı. Sasani ve Roma İmparatorluğu'nun hâkim olmadığı Hicaz bölgesinde ise putperest inancı yaygın bir durumdaydı. Ayrıca bunun dışında

⁴⁹ Cengiz Kallek, "Pazar" (İstanbul: DİA, 2007), XXXIV: 195; Corci Zeydan, *İslam Uygarlığı Tarihi*, trc. Nejdet Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, t.y.), I: 49.

⁵⁰ Sarıçam, *İslam Tarihi*, 78.

⁵¹ Demircan, a.g.e, 102.

⁵² Sarıçam, *İslam Tarihi*, 78.

İslam'ın ortaya çıktığı dönemde Arap Yarımadası'nda Yahudilik, Haniflik, Sabîlik gibi dinler de bulunmaktaydı.⁵³

Arapların dini genel olarak putperestlikti. Arap Yarımadası'nın her tarafına putlar ve puta tapıcılık yayılmış bir vaziyetteydi.⁵⁴ Araplar kutsal olarak kabul ettikleri Kâbe'yi üç yüz altmış put ile doldurmuştu. Her kabilenin kendisine has bir putu vardı.⁵⁵ Kâbe'nin içerisindeki putların en önemlisi kabul edilen Kureyş kabilesinin putu olan Hubel putu idi. Her kabilenin farklı bir şekilde at, aslan, kadın gibi tasvir edilmiş putları vardı.⁵⁶ Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde Kâbe gibi kutsal kabul edilen ve insanlar tarafından tapılan yüzden fazla tapınak vardı. Bununla beraber Araplar, cinleri Allah'ın kızları olarak saydıkları için onlara da inanırlardı. İyilik ve kötülük yaptıkları için cinlere ibadet edilmesi gerektiğine inanırlardı. Cinlerin genellikle taş ve ağaçların içinde yaşadıklarını kabul ettiklerinden dolayı taş ve ağaçlara ibadet ederlerdi. Yine aynı şekilde en çok bilinen ve önemli kabul edilen Lat, Menat ve Uzza gibi putlar içinde cinlerin bulunduğu ve konuştuklarına inanmaktaydılar.⁵⁷

Arap yarımadası'nda putperestliğin yayılmasından sonra da Araplar, taptıkları putların yanında yüce bir varlık olan Allah'a inanıyorlardı. Ona, taptıkları putlara verdikleri sıfatlardan daha üstün sıfatlar veriyor, yeri ve göğü yaratanın Allah olduğunu kabul ediyorlardı.⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayeti bu hususa işaret etmektedir. Zümer suresinin 38. ayetinde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Andolsun ki, onlara 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye soracak olursan hiç şüphe etmeden 'Allah' derler."⁵⁹ Aynı şekilde Ankebût suresinin 63. ayetinde de Allah şöyle buyurmaktadır: "Andolsun ki, 'Göklerden su indirip onunla ölümden sonra tekrardan diriltene kimdir?' diye soran

⁵³ Zekiye Sönmez, *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 70.

⁵⁴ İbrahim Sarıçam - Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 28.

⁵⁵ Bahriye Üçok, *İslamdan Dönenler Ve Yalancı Peygamberler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 8; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 73.

⁵⁶ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 9.

⁵⁷ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 9.

⁵⁸ Sarıçam, *İslam Tarihi*, 75.

⁵⁹ Kur'an, Zümer (39), 38.

tereddüt etmeden ‘Allah’tır’ derler.”⁶⁰ Bu ayetlerde görüldüğü üzere Araplar puta tapmalarına rağmen Allah’a da inanıyorlardı. Onun yaratıcı kudretini de biliyorlardı. Ancak putları kendilerini Allah’a ulaştıracak aracı tanrılar olduğunu kabul ederek onlara tapıyor, onlara sığınıyor ve onlardan yardım diliyorlardı.⁶¹

Milattan sonra 6. yüzyılın sonlarında Arabistan Yarımadası’ndaki Araplar, eskisi gibi putlara rağbet etmiyor, taştan ve ağaçtan yapılan putların dünyayı idare edemeyeceklerini artık anlıyorlardı. Buna rağmen başları sıkışıp dar durumda kaldıkları zaman yine onlara yöneliyorlardı. Kurbanlar keserek kanlarını bu putların üzerine sürüyorlardı. Dilekleri kabul olunmayınca da kendi putlarına kızıp küfrediyorlardı. Hatta yolculukları esnasında veya yiyecek bulma konusunda zor durumda kaldıklarında kendi elleriyle yaptıkları putlarını da yemekten geri durmuyorlardı.⁶²

G.2.4. Araplar’da Putların Üstünde Bir Tanrı Kavramının Oluşumu ve Haniflik Dini

Hz. Muhammed (s.a.v) den önce Mekke, Medine ve Taif’te bazı insanlar putperestlik inancından tatmin olamadıkları için yeni bir din arayışına girişti. Yeni din arayışına giren bu insanlar Yahudilik ve Hristiyanlığa karşı sempati duymalarına karşı bu dinleri kabul etmediler. Bunların amacı Kâbe’nin kurucusu olarak kabul ettikleri Hz. İbrahim’in “Hanif” dinini araştırmak ve onu yaşatacak bir Peygamber’in gelmesini beklemektir. En meşhur Hanifler’den bazıları şunlardır: Varaka b. Nevfel, Osman b. Hüveyris, Zeyd b. Amr ve Ubeydullah b. Cahş. Bunlar, putperestlerin adetleri üzere her yıl putlarına kurban kesip dilek diledikleri zaman kenara çekilir onları seyrederek ve bu durumdan oldukça rahatsız olurdu. Bu olaydan sonra aralarında anlaşarak Hz. İbrahim’in dinini aramak üzere farklı yönlerde seyahat ederlerdi.⁶³

Haniflik dininin putperestlikten ne derece uzak olduğunu o dönemde yaşamış Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerini iyi bir şekilde inceleyip son dönemde bir

⁶⁰ Kur'an, Ankebût (29), 63.

⁶¹ Hayrettin Kahraman v.dğr., *Kur'an Yolu* (Ankara: DİB Yayınları, 2012), IV: 619.

⁶² Üçok, *İslamdan Dönerler*, 9.

⁶³ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 16.

Peygamber'in geleceğini bilen Umeyye b. Salet şiirlerinde ifade etmişti. Hatta gelecek olan Peygamber'in kendisi olmayı umut ediyordu. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberliğini ilan edince İslamiyet'i kabul etmeyip memleketini terk ederek Yemen'e gitmiştir. Umeyye b. Salet'in yazdığı şiirleri Hz. Peygamber beğenirdi, ancak onun kalbinin çirkin olduğunu söylerdi. Umeyye'nin yazdığı şiirler sanki bir Müslümanın ağzından çıkmış gibiydi. O bir şiirinde şöyle derdi: "Yaşadığım müddetçe Allah'a Şükretmekten asla vazgeçmem. Ne onun üstünde bir ilah ne de ona yaklaşacak bir mabut var. Ey insan, kötülük yapmaktan kaçın yüce Allah'tan bir şey saklayamazsın. Ey Allah, sen benim malikimsin sana ümit ediyorum, Hz Musa'yı peygamber olarak gönderen sensin."⁶⁴ Bu şiirden anlaşılacağı üzere Umeyye, Hanif dini ile putperestlik inancı arasındaki farkı anlaşılır bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Hanif adı verilen ve asıl yaratıcıyı arayan insanlar bütün Arabistan'da tek tanrılı bir dini ortamın oluşmasına sebep olmuştur. Hanif dinini benimseyenler Arabistan'ı dolaşarak putperestliği aşağılayan veciz ve tesirli şiirler söyleyip hakikat olan dini aramaları, zamanla Araplar'ın putlara karşı olan bağlarının daha da zayıflamasına sebep oluyordu. Böylece Arap Yarımadası tek tanrılı dini yayacak bir Peygamber'i kolayca kabul edebilecek duruma gelmişti.⁶⁵

⁶⁴ Mahmut Esat, *İslam Tarihi*, trc. Sadi Irmak (İstanbul: Tan Matbaası, 1965), I: 51.

⁶⁵ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 16-17.

BİRİNCİ BÖLÜM
HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI

1.1. İslam Öncesi Hz. Ebû Bekir

1.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Doğumu ve Yetiştirilmesi

Asıl adı Abdullah b. Ebû Kuhâfe'dir.⁶⁶ Fil olayından 2 yıl 4 ay sonra yaklaşık olarak miladi 573 yılında Mekke'de doğmuştur.⁶⁷ Hz. Ebû Bekir kaynaklarda adından ziyade lakabıyla anılmaktadır. Ona "Atik" denilmiştir. Güzel, soylu, eski, azat edilmiş gibi anlamlara gelen bu lakabın annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı için, yüzü ve ahlakının güzel olmasından veya nesebinde ayıplanacak hiçbir husus bulunmadığından dolayı verildiği rivayet edilmektedir.⁶⁸ İbn-i Hişam ise "Atik" lakabının Hz. Ebû Bekir'e yüzünün güzel olmasından ve güzelliğinden dolayı verildiğini yazmaktadır.⁶⁹ "Atik" denilmesinin bir başka rivayeti ise şöyledir: Ebû Bekir'in annesinin çocukları yaşamazdı. Ebû Bekir doğunca annesi Kâbe'ye yönelerek: "Allah'ım sen bunu ölümden azad (Atik) ettin, onu bana bağışla." dedi. Dolayısıyla ona ölümden kurtulmuş anlamında "Atik"⁷⁰ denilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in bir diğer lakabı ise Sıddîk'tır. Bu lakabının da Hz. Peygamber (s.a.v) Mirac'a çıktığı zaman Cibril'e "Kavmim beni tasdik etmeyecektir." demesi üzerine Cibril'in Hz. Peygamber'e cevaben "Seni Ebû Bekir tasdik edecektir; çünkü O Sıddîk'tır." dediği ve Sıddîk lakabının Cibril tarafından Hz. Ebû Bekir'e verildiği söylenmektedir.⁷¹ Hz. Ebû Bekir, servetini Allah yolunda harcayıp eski elbiseler giydiği için "Zü'l-hilal", çok merhametli biri olmasından dolayı da "Evvah" lakaplarıyla anılmıştır. Ancak en meşhur lakabı Sıddîk'tır. Çok samimi çok sadık olması ve Hz. Peygamber'in özellikle miraç olayını ve gaybi haberlerini tasdik etmesinden dolayı bizzat Resulullah

⁶⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*, trc. Hikmet Akdemir (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), III: 188.

⁶⁷ Mustafa Çelik, *Fıkhu's-Sahabe* (İstanbul: Fütüvvet Yayınları, 2006), I-II: 35.

⁶⁸ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (DİA, 1994), X: 101.

⁶⁹ İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, trc. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), I-IV: 332.

⁷⁰ el-Askalâni İbnu Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahabeler*, trc. Seyfullah Erdoğan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011), 59.

⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 190.

tarafından bu lakab verilmiştir.⁷² Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife seçilmesinden dolayı da kendisine “Halifetü Resûlillâh” denilmiştir.⁷³

Babası Ebû Kuhâfe'nin adı ise kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: Osman b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.⁷⁴ Annesi Ümmü'l-Hayr'ın gerçek adı ise Selma bint Sahr b. Amir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre⁷⁵ dir. Annesi Ümmü'l-Hayr İslamiyet'in gizli bir şekilde tebliğ edildiği zaman Darûl-Erkam'da Müslüman olmuş ancak ilk başlarda Müslümanlığını gizlemek zorunda kalmıştır.⁷⁶

Hz. Ebû Bekir'in babası Ebu Kuhâfe ise Mekke'nin fethinde Müslüman oldu. Rivayet edildiğine göre, Mekke fethedildiği zaman peygamber mescitte oturduğu sırada Hz. Ebû Bekir, babası Ebu Kuhafe'yi Peygamber'in yanına getirir. Hz. Peygamber, Ebu Kuhâfe'yi gördüğü zaman: “Bu yaşlıyı evinde bıraksaydın, ben onun yanına giderdim.” dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Ya Resulullah senin onun yanına gitmendense onun senin yanına gelmesi daha uygundur.” diyerek Hz. Peygamber'e olan saygısını ortaya koyar. Peygamber, Ebu Kuhafe'yi önünde oturtur, göğsünü sıvazlar ve ona Müslüman olmasını söyler. O da Müslüman olur.⁷⁷

1.1.2. Hz. Ebû Bekir'in Müslüman Olmadan Önceki Şahsiyeti

Hz. Ebû Bekir'in Müslüman olmadan önceki adının “Abdülkâbe” olduğu Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından isminin “Abdullah” olarak değiştirildiği rivayet edilmektedir.⁷⁸ Bekir adında bir çocuğu olmamasına rağmen kendisine “Ebû Bekir” künyesinin verilmesiyle alakalı kaynaklarda yeterli bilgi olmayıp⁷⁹ bu künyenin “Deve yavrusunun babası” anlamında kullanıldığı ve bununla meşhur olduğu bilinmektedir.⁸⁰

⁷² Fayda, “Ebû Bekir”, X: 101.

⁷³ Fayda, “Ebû Bekir”, X: 102.

⁷⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 188.

⁷⁵ M.Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 16.

⁷⁶ Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 16.

⁷⁷ İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV: 65.

⁷⁸ Çelik, *Fıkhü's-Sahabe*, I-II: 36.

⁷⁹ Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 18.

⁸⁰ Çelik, *Fıkhü's-Sahabe*, I-II: 36.

Hız. Ebû Bekir, sarıya yakın beyaz renkli, ince yapılı, zayıf yanaklı, saçları kıvrıkcık olan bir kişiydi.⁸¹

Hız. Ebû Bekir'in çocukluk, gençlik ve Cahiliye Dönemi hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanılmamaktadır. Bununla birlikte Arabistan yarımadası'nda yeni doğan çocuklar, fasih Arapçaya hâkim olmaları ve şehrin havasından kurtulabilmeleri için belli bir yaşa gelinceye kadar kırlarda yaşayan sütannelere verilirdi.⁸² O zaman çocukların sütanneye verilmesinin sebeplerinden biri de şöyle açıklanmaktadır: "Çocuklar sütanneye verildiği zaman bedevi Araplar içerisinde dil bakımından daha fasih, vücut bakımından da daha güçlü ve çevik olurdu."⁸³ Hız. Ebû Bekir gibi bir hatibin de bu gelenek gereği çöle gönderilmiş olması mümkündür.⁸⁴ Hız. Ebû Bekir, Müslüman olmadan önceki hayatında putlara tapmadığı, putların kendisine veya başkasına herhangi bir fayda veya zararı dokunamayacağını anlamış ve bu düşüncesini o dönemdeki arkadaşı olan Hız. Peygamber'e defalarca anlatmıştı.⁸⁵ Daha küçük yaşlarda iken babası tarafından Kâbe'ye götürülüp buradaki putlar işaret edilerek: "Senin ulu tanrıların bunlar." denilip orada bırakılmıştır. Putlarla baş başa kalan Ebû Bekir putlardan kendisini doyurmalarını ve kendisine elbiseler vermelerini talep etmiş ancak putlardan herhangi bir yanıt almayınca putları taşıyarak yere düşürmüş ve o günden beri yaşı küçük olmasına rağmen putlara secde etmeyi reddetmiştir.⁸⁶ Cahiliye döneminde putlara tapmadığı gibi Cahiliye döneminin her türlü kötülüğünden de uzak durmuş, içkiyi ağzına sürmemiş, şeref ve haysiyetine leke sürecek bir davranışta bulunmamıştır.⁸⁷

Hız. Ebû Bekir, kavmi tarafından çok sevilen, saygı duyulan, sohbeti hoş olan, ilmi bilgisi ve tecrübesinden dolayı kendisine başvuru biriydi.⁸⁸ Kavmi arasında insanıyetperverliği, güzel ahlakı, güvenilirliği sayesinde sevilen ve takdir edilen⁸⁹

⁸¹ İbnu Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahabeler*, 58.

⁸² Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi -İlk dönem-* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 187.

⁸³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 219.

⁸⁴ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 19.

⁸⁵ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 19.

⁸⁶ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 19.

⁸⁷ Fayda, "Ebû Bekir", X: 105.

⁸⁸ İbnu Hacer, *a.g.e.*, 59.

⁸⁹ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 20.

elbise ve kumaş ticareti yapan,⁹⁰ Kureyş'in soyunu, iyisiyle kötüsüyle bilen cana yakın yumuşak huylu bir kimseydi.⁹¹ Cahiliye döneminde Hz. Peygamber ile sürekli bir araya gelerek yüce yaratıcının birliği, Mekke'de şirk koşanların durumu ve ticaret gibi konularda istişare ederlerdi. Şiir yazmayı ikisi de sevmez, tefekkür etmeyi tercih ederlerdi. Cahiliye adetlerine de karşıydılar.⁹² Ticaret kervanlarıyla Suriye ve Yemen'e seyahat ettiği sırada Hz. Peygamber'in yirmi beşli yaşlarda olup onun da aynı ticaret kervanında yer aldığı rivayet edilmektedir.⁹³ Hz. Peygamber'in iştirak ettiği bütün yolculuklara Hz. Ebû Bekir'in de katıldığı, kendi kazancıyla ticaret yaptığı, haksızlığı sevmeyi, Kureyşli zenginlerin insanlığa aykırı davranışlarından hoşlanmadığı, güçlü insanların güçsüz insanları ezmelerine tahammül edemediği, alacaklıların borçlulara kötü muamelede bulunmalarını kabul etmediği, kadınları zevk aracı olarak görmediği söylenmektedir. Bu şekilde insanı aşağılayan tutum ve davranışlarda bulunan Mekke'deki yaşamı sevmiyor bu durum canını sıkıyordu.⁹⁴

Hz. Ebû Bekir İslamiyet'i kabul etmeden önceki hayatında sevilen, hatırı sayılır bir kabile reisiydi. Kendisine kan davaları götürüldüğü, diyetler ödendiği, bir şehirden başka bir şehre gidecek malların kontrolünün verildiği, bunun yanında evrakları mühürleme ve imzalama görevinin de ona ait olduğu söylenmektedir.⁹⁵ İslamiyet'i kabul ettikten sonra Mekkeli müşriklerin Müslümanlara olan baskı ve işkencelerinden kurtulmak için Habeşistan'a hicret etme isteğinde bulunmuştu. İbnü'd-Düğunne⁹⁶ ona: Mekke'nin en asil liderlerinden biri olduğunu, yoksul ve fakirlere yardımda bulunduğunu, doğru sözden ayrılmadığını, misafirperver bir kişiliğe sahip olduğunu ve Mekke'nin onun gibi asil insanlara ihtiyaç duyduğunu söyleyerek Habeşistan'a hicret etmesini engellemiş ve onu kendi himayesine almıştır.⁹⁷

⁹⁰ Fayda, "Ebû Bekir", X: 102.

⁹¹ Muhammed İbn İshak, *Siyer Muhammed İbn İshak*, trc. Sezai Özel (İstanbul: Akabe Yayınları, 1988), 196.

⁹² İbnu Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahabeler*, 37.

⁹³ Fayda, "Ebû Bekir", X: 102.

⁹⁴ Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 20.

⁹⁵ Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 21.

⁹⁶ İbnü'd-Düğunne; İbn İshak, *Siyer Muhammed İbn İshak*, sayfa 297 de "İbnü'd-Da'ne" şeklinde geçmektedir. Biz İbnü'd-Düğunne adını kullanacağız.

⁹⁷ İbnu Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahabeler*, 37; İbn İshak, *Siyer Muhammed İbn İshak*, 297; Fayda, "Ebû Bekir", X: 102; Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 29.

Hız. Ebû Bekir, okuma yazmayı küçük yaşlardayken öğrenerek her fırsatta okumaya yönelip, bulduğu eskilere ait kaynak ve kitapları okurdu. Ticaret yaptığı zamanlarda ise ticareti kültürel bir gezi olarak değerlendirirdi. Mekke’de ondan daha bilgili, daha birikimli bir kimse hemen hemen yoktu.⁹⁸

1.1.3. Hız. Ebû Bekir’in Evliliği ve Çocukları

Hız. Ebû Bekir Arap toplumu adetlerinde olduğu gibi birden fazla kadınla evlenmiştir. Bunlar: “İlk evliliğini Kuteyle bt. Abdüluzza⁹⁹ b. Abdües’ad b. Nadr b. Malik b. Hisl b. Amir b. Lüey’dir. Kuteyle binti Abdüluzza b. Amir’den Hız. Ebû Bekir’in Abdullah ve Esmâ Zâtü’n Nitakeyn adında biri erkek biri kız olmak üzere iki tane çocuğu olmuştur.¹⁰⁰ Yukarıda ismi zikredilen hanımı İslamiyet’i kabul etmediğinden Hız. Ebû Bekir O’nu boşamış¹⁰¹ ve Ümmü Rûmân bt. Âmir b. Uveymir b. Abdüşems b. Attâb b. Üzeyne b. Süheb b. Duhmân b. El-Hâris b. Ganm b. Malik b. Kinâne ile evlenmiştir. Bu hanımından da Abdurrahman ve Âişe adında iki çocuğu olmuştur.¹⁰² Bir diğer eşi ise Esmâ bt. Umeys b. Ma’d b. Kayde b. Habib’tir. Bu evliliğinden de Muhammed bin Ebû Bekir dünyaya gelmiştir.¹⁰³ Bir diğer eşi olan el-Haris b. El-Hazrecoğullarından habibe bt. Harice b. Zeyd b. Ebû Züheyr’dir. Hız. Ebû Bekir ölüm hastalığına yakalandığı zaman yukarıda ismi zikredilen eşinin âdetinin gecikmesi üzerine hamile olduğu tahmin ediliyordu. Hız. Ebû Bekir’in vefatından sonra doğum yaptığı ve Ümmü Külsûm adında bir kız çocuğu dünyaya getirdiği rivayet edilmektedir.”¹⁰⁴

⁹⁸ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 21.

⁹⁹ Arı, *Hız. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 21.

¹⁰⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III: 188.

¹⁰¹ Fayda, “Ebû Bekir”, X: 104.

¹⁰² İbn Sa’d, *a.g.e.*, III: 188.

¹⁰³ İbnü Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahabeler*, 476.

¹⁰⁴ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III: 189; İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), II: 387.

1.2. İslam Sonrası Hz. Ebû Bekir

1.2.1. Hz. Ebû Bekir'in Müslüman Oluşu

Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'i kabul ettiği zaman 38 yaşında olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁵ Hz. Ebû Bekir'in Müslüman oluşu hakkında kaynaklarda çok az bilgi olmasına karşın Hz. Muhammed'in Peygamberliğini işittiği zaman O'nun yanına gidip onunla konuştuğu ve O'na iman edip Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁶ Bununla beraber Hz. Ebû Bekir'in Hz. Muhammed'e rastlayıp aralarında geçen konuşma esnasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'e Kureyşlilerin söylediklerinin doğru olup olmadığını, onların tanrılarını inkâr edip, onları ahlaksızlık ve akılsızlıkla itham edip, etmediğini sordu. Hz. Muhammed kendisinin Allah'ın Peygamber'i olduğunu ve Hz. Ebû Bekir'i hak olan yola (İslamiyet'e) davet edip yalnızca Allah'a inanmasını, O'na itaat etmesini ve yalnızca O'na ibadet etmesini söyleyerek ona Kur'an okuduğu, Hz. Ebû Bekir'in tepki göstermeden Hz. Peygamber'i tasdik ettiği ve Müslüman olduğu aktarılmaktadır.¹⁰⁷

Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'i kabul eden ilk kişi olması bakımından farklı rivayetler mevcuttur. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Muhammed ile candan öte bir arkadaş olmasından dolayı Hz. Muhammed'in ilk olarak Hz. Ebû Bekir'i İslamiyet'e davet ettiği ve Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'i kabul eden ilk kişi olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁸ Hz. Peygamber'in, herkesin kendisini yalanladığı bir dönemde Hz. Ebû Bekir'in onu tasdik etmesi ve İslamiyet için her şeyini feda ettiğini aktarması Hz. Ebû Bekir'in ilk Müslümanlardan olduğunun bir göstergesidir.¹⁰⁹ denilmektedir. Bununla beraber hür ve olgun erkekler arasında İslamiyet'i kabul eden ilk kişi olduğu rivayet edilmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁵ Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 24.

¹⁰⁶ Mustafa Fayda, *İslam Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 223.

¹⁰⁷ İbn İshak, *Siyer Muhammed İbn İshak*, 196.

¹⁰⁸ İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), II: 59; İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 191; et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Ugan - Ahmet Temir (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), I: 110; İbnu Hacer, *a.g.e.*, 56; Muhammed Ali Kutup, *İslam Kahramanları -Ashab-ı Kiram-*, trc. Osman Zeki Soyyiğit (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1981), 9.

¹⁰⁹ Fayda, "Ebû Bekir", X: 102.

¹¹⁰ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre (Siyerin Özü)*, trc. Mehmet Salih Arı (Çıra Yayınları, 2004), 37; Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara

Başka bir rivayette ise Hz. Ebû Bekir, Şam'da bir ticaret esnasında gördüğü rüyayı Rahip Bahira'ya anlatmış. Rahip, ona kavminin içerisinde bir Peygamber'in çıkacağını, onun ise bu Peygamber'in veziri ve halifesi olacağını müjdelemişti. Hz. Peygamber de peygamberliğini ilan ettiği zaman Kureyşliler hemen Hz. Ebû Bekir'e koşarak arkadaşının iddiasını haber verdi. Hz. Ebû Bekir, Kureyşlilerin söylediklerini Hz. Peygamber'e anlatarak iddia ettiği şeyin doğru olup olmadığını sordu. Hz. Peygamber de doğru olduğunu söylemesi üzerine Hz. Ebû Bekir iddian için bir kanıtın var mı? diye sorduğunda Hz. Peygamber "Şam'da gördüğün rüya kanıtımdır." deyince Hz. Ebû Bekir'in ona iman ettiği anlatılmaktadır.¹¹¹

Hz. Peygamber'in İslamiyet'i tebliğ ederken insanların tebliğ karşısında İslamiyet'i kabul edip etmeme konusunda tereddüt ettiklerini ve çeşitli bahaneler gösterdiklerini ancak Hz. Ebû Bekir'in tereddütsüz bir şekilde İslamiyet'i kabul etti gecikmedi.¹¹² Şeklindeki hitabı Hz. Ebû Bekir'in üstünlüğünü ve Hz. Peygamber'in bundan dolayı ona minnettar olmasını dile getirmektedir.

1.2.2. Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'in Yayılmasındaki Etkisi

Hz. Ebû Bekir'in Müslüman olmadan önce de Müslüman olduktan sonra da her zaman Hz. Peygamber'in yanında olduğu, Hz. Peygamber'in en sadık vekili olup¹¹³ onu hiç yalnız bırakmadığı ve çok samimi bir dostu olduğu bilinmektedir. Hz. Ebû Bekir zengin bir tüccardı.¹¹⁴ Müslüman olduğu esnada 40.000 dirhemi vardı. Bütün servetini İslamiyet'in yayılması için İslam davası uğruna hiç tereddüt etmeden sarf etti.¹¹⁵ Medine'ye hicret ettiği esnada sadece 5.000 dirhemini kaldığı rivayet

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 115; Salih Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 46; Ahmet Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2013), 291; Mustafa Necati Bursalı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011), 136, es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa* (Beyrut: Darulcil Yayınları, 1988), 46; Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, I: 107.

¹¹¹ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 291-292; Mahmud Şakir, *Dört Halife*, trc. Ferit Aydın (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 48-49; Fayda, "Ebû Bekir", X: 102.

¹¹² İbn İshak, *a.g.e.*, 196.

¹¹³ M.G.S Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, trc. Ahmet Demirhan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), I: 107.

¹¹⁴ Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, I: 107.

¹¹⁵ İbnü Hacer, *a.g.e.*, 60; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa* (Beyrut: Darulcil Yayınları, 1988), 46; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, I-III: 107.

edilmektedir.¹¹⁶ Bu parasıyla köle satın alıp azat ettiği ve Müslümanları her yönüyle desteklediği anlatılmaktadır.¹¹⁷ Azat ettiği köleler arasında Bilal-i Habeşi ve annesi Hamame, Amir b. Führeyre, Ubeys, Ümmü Ubeys, Ebu Fukeyhe, Zinnire, Nehdiye ve Lübeyne bulunmaktadır.¹¹⁸ Babası Ebû Kuhâfe Hz. Ebû Bekir'e zayıf ve güçsüz köleleri alacağına güçlü ve kuvvetli köleleri alarak kendisine faydasının dokunmasını tavsiye ettiği zaman, babasına köle azat etme isteğini kendisine faydası dokunması için yapmadığını, sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yaptığını söylemiştir.¹¹⁹ Taberi, Hz. Ebû Bekir'in bütün malını Allah yolunda sarf ettiğinden dolayı bu fedakârlığı karşısında Leyl suresinin 6. ayetinin¹²⁰ Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğunu söylemektedir.¹²¹

Mekke döneminde İslamiyet'in yayılmasında Hz. Ebû Bekir'in büyük bir etkisi bulunmaktadır. Kureyş'in ileri gelenlerinden biri olması ve Mekke'nin en zengin kimselerinden olmasa da hali vakti yerinde olan bir tüccar olması¹²² hasebiyle, Müslüman olduğu zaman çevresini etkilemiştir. İslam'a davet ettiği kişiler Hz. Ebû Bekir'i yakından tanıdıkları ve davet ettiği şeyin kötü olamayacağına karar verdikleri için onun davetine icabet etmişlerdir. O'nun davetiyle İslamiyet'i kabul edenler arasında Aşere-i Mübeşşereden Osman b. Affan, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebi Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf gibi sahabeler bulunmaktadır. Bu sahabeler Hz. Ebû Bekir'in davetine icabet ederek Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslam'ı kabul ettiler. Bu şekilde İslamiyet'i kabul eden ilk Müslümanlardan oldular.¹²³ Bunun dışında Hz. Ebû Bekir'in İslam davasına hem malıyla hem canıyla hizmet etmesinin neticesinde Ebû Ubeyde b. El-Cerrah, Ebu Seleme b. Mahzumi, Erkam b.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 192; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 46.

¹¹⁷ es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 46; Abducebbar b. Ahmed el-Hemedani Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve Mucizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. M.Şerif Eroğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 76.

¹¹⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ (Ankara: Yenişafak Gazatesi, 2003), I: 95.

¹¹⁹ Fayda, "Ebû Bekir", X: 102.

¹²⁰ Kur'an, Leyl (92),6.

¹²¹ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, trc. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), IX: 143; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), III: 85.

¹²² Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, I-III: 107.

¹²³ İbn Kesir, *a.g.e*, III: 46; İbn-i Hişam, *a.g.e*, I-IV: 332; İbn İshak, *a.g.e*, 197; İbnu Hacer, *a.g.e*, 59; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e*, 25.

Ebil Erkam, Osman b. Maz'un ve iki kardeşi olan Kudame b. Maz'un ile Abdullah b. Maz'un, Ubeyde b. El-Haris, Said b. Zeyd ve karısı Fatıma bint-i el-Hattab, Esmâ bint-i Ebi Bekr, Aişe bint-i Ebi Bekr, Habbab b. el-Erett, Umeyr b. Ebi Vakkas, Abdullah bin Mes'ud, Mes'ud b. el-Kaari, Selit b. Amr ve kardeşi Hatıb b. Amr, Ayyaş b. Ebi Rebi ve onun karısı Esmâ bint-i Selame, Huneys b. Huzafe, Amir b. Rebia, Abdullah b. Cahş ve kardeşi Ebu Ahmed b. Cahş, Cafer b. Ebi Talib ve onun karısı Esmâ bint-i Umeyy, Hatıb b. el-Haris ve karısı Fatıma bint-i el-Mücellil, Hattab b. el-Haris ve karısı Fûkeyhe bint-i Yesar ve Mamer, Saib b. Osman, Muttalib b. Ezher, Abdullah b. Esid ve ismini zikretmediğimiz birçok sahabe İslam ile müşerref oldular.¹²⁴

Her zaman Hz. Peygamber'in yanında olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'i Kureyşli müşriklerin saldırılarından koruyordu. Bir gün Kureyş'in ileri gelenleri Haceru'l Esved etrafında toplanmış Hz. Peygamber'i kastederek peygamber'in kendilerini akılsızlıkla itham ettiğini, ataları hakkında ileri geri konuştuğunu, dinlerinin yarım yamalak olduğunu, birlik ve beraberliklerini bozmasına rağmen ona tahammül edip aşırı derecede sabrettiklerini söylediler. Bu esnada Hz. Peygamber çıkıp geldi ve Kâbe'yi tavaf etmeye başladı. Hz. Peygamber tavaf ederken onu rahatsız ettiler. İkinci sefer tekrar yanlarından geçerken yine rahatsız ettiler. Üçüncü sefer yanlarından geçerken yine rahatsız etmeleri üzerine Hz. Peygamber onlara: "*Beni dinleyin ey Kureyş cemaati Allah adına yemin ederim ki ben size kurbanlık getirdim.*" dedi ve bunun üzerine ona ilişmediler. Ertesi gün tekrar Haceru'l Esved etrafından toplanıp konuşurlarken Hz. Peygamber geldi. Onu görünce hemen başına toplandılar ve ona: "Bizim atalarımız hakkında ileri geri konuşan sen misin?" diye sordular. Hz. Peygamber evet deyince hemen ona saldırdılar.¹²⁵ Biri Hz. Ebû Bekir'e "Arkadaşına yetiş!" diye haber verince hemen oraya gidip¹²⁶ Hz. Peygamber'e saldıranlara "Siz Rabbim Allah'tır diyen birini mi öldürmek istiyorsunuz?"¹²⁷ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e saldıranlar Hz. Peygamber'i bırakıp bu sefer Hz. Ebû Bekir'i dövmeye başladılar. Saçını ve sakalını çektiler, saçı uzun olduğundan saçını çeke çeke kafasını

¹²⁴ İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I: 335-350.

¹²⁵ İbn İshak, *a.g.e.*, 292; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 385.

¹²⁶ ARI, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 27.

¹²⁷ es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 44.

yardılar. Daha sonra Teym kabilesinden bazı kimseler koşarak geldi ve onu müşriklerin ellerinden alarak evine götürdü.¹²⁸

Hz. Ebû Bekir çok iyi bir hatip olmasından dolayı İslamiyet'e davet ettiği kimseler onun davetine icabet ediyordu. İnsanlara İslam'ı anlatmak ve hidayetine vesile olmak onun hoşuna gidiyordu. Hz. Peygamber İslamiyet'in gizli bir şekilde yayılmaya başladığı sıralarda Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evindeyken Hz. Ebû Bekir'in ısrarı üzerine Mescid-i Harama gittiler. Hz. Peygamber mescitte oturuyor, Hz. Ebû Bekir ise İslami tebliğde bulunuyordu. Bu sırada Müşrikler Müslümanlara saldırmaya başladı. Hz. Ebû Bekir, Utbe b. Rebia tarafından yüzü tanınmayacak derecede öldüresiye dövüldü. Teym kabilesinden birkaç kişi onu ölümden kurtardı. Öldürüldüğü sanıldığından dolayı bazı kimseler "Hz. Ebû Bekir ölürse Utbe de öldürülecek." şeklinde söylenmeye başladı. Baygın halde kurtarılan Hz. Ebû Bekir evine götürüldü. Kendine geldiğinde gözleri ilk olarak arkadaşı olan Hz. Peygamber'i aradı. İlk sözü "Resülullah nasıl ne yapıyor?" oldu. Annesi Ümmü'l-Hayr, O'nu Müslüman olan Ümmü Cemil bint-i Hattab ile beraber İslami tebliğin gizli olarak yapıldığı ve Resulullah'ın olduğu Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evine gönderdi. Orada Hz. Peygamber'i gören Hz. Ebû Bekir sevinç gözyaşları dökerek Peygamber'e sarıldı ve ondan kendisine yardım eden annesinin Müslüman olması için dua talep etti. Hz. Peygamber de en sadık dostunun bu isteği üzerine annesi için duada bulununca annesi İslamiyet'i kabul etti.¹²⁹

Hz. Ebû Bekir Neseb ilmini en iyi bilen¹³⁰ kültürlü biri olduğu için Hz. Peygamber insanlara açık olarak tebliğde bulunmaya başladığı zaman O'nu da yanında götürürdü.¹³¹ Hz. Ebû Bekir muhatapların kimlerden, hangi kabileden, hangi aşiretten olduklarını bildiği için ilk önce hal hatır sorar onlarla muhabbet ederdi. Aralarında samimi bir ortam oluşunca Hz. Peygamber'i tanıttırdı. Bu sefer de Hz. Peygamber onlarla konuşup onlara İslâm'ı tebliğ eder ve Kur'an okurdu.¹³²

¹²⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 47; İbn İshak, *a.g.e.*, 292; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 385; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e.*, 27.

¹²⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 46-47; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e.*, 27; Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir*, 57-58.

¹³⁰ İbn İshak, *Siyer Muhammed İbn İshak*, 297; İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV: 46; Fayda, "Ebû Bekir", X: 102; ARI, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 29.

¹³¹ Fayda, "Ebûbekir", X: 102.

¹³² Arı, *a.g.e.*, 28.

Kureyşli Müşrikler Müslümanları dinlerinden döndürmek için türlü türlü işkencelere başvuruyorlardı. Onlarla her türlü alış verişi, konuşmayı, kız alıp vermeyi yasaklayıp, onları dövüyor, işkenceler yapıyor ve öldürüyorlardı.¹³³ Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmeye çalıştıkları gibi onun en yakın arkadaşı olan Hz. Ebû Bekir ile arasının açılması için uğraşıyorlardı. Çünkü Hz. Ebû Bekir, halk arasında hatırı sayılır, değerli bir kabile reisi olmasından dolayı başkalarının İslamiyet'i kabul etmelerine vesile oluyor ve müşriklerin işinin daha çok bozulmasına sebep oluyordu. Bunun için müşrikler, her fırsatta Hz. Ebû Bekir'i dinden döndürmek için her türlü yola başvuruyorlardı.¹³⁴ Bütün zorlama, baskı ve işkenceler onu İslamiyet'e hizmet etme konusunda yolundan döndürememiş her zaman Hz. Peygamber'in yanında olup O'nu tasdik etmiştir.¹³⁵

İsra olayı gerçekleştiği zaman Ümmü Hani bint Ebi Talib, Hz. Peygamber'e bu olaydan hiç kimseye bahsetmemesini, bunu kimsenin duymaması gerektiğini söyler. "Eğer bu olayı duyarlarsa sana inananlar bile senin arkandan dönüp sana inanmayacak ve seni yalanlamaya başlayacaklar."¹³⁶ şeklinde bir uyarıda bulunur. Hz. Peygamber: "Rabbim bu olayı insanlara anlatmamı, onlara duyurmamı emretti." şeklinde karşılık verir. Onu en sadık dostu olan Hz. Ebû Bekir'in doğrulayacağını, kendisine şahadet edeceğini söyler. Ve bu olayı Kureyşlilere anlatır. Kureyşliler de bu olay üzerine dediler ki: "İşte şimdi yalanı ortaya çıkacak ve herkes onunla ilişkisini kesecek kimse ona tabi olmayacak. Haydi, bu durumu en yakın arkadaşı olan Hz. Ebû Bekir'e anlatalım." Bunu bir fırsat olarak kollayan müşrikler bu sefer Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'i yalanlayacağını düşünerek yanına giderler ve Ona: "Ey Ebû Bekir senin arkadaşım bu sefer öyle bir yalan söyledi ki şimdiye kadar söylenen bütün yalanları aşmaktadır." Hz. Ebû Bekir arkadaşının böyle bir şey yapmayacağını, onun asla yalan söylemediğini söyler. Onlar da "Bu sefer kervanla bir ay gidiş bir ay dönüş mesafesinde olan bir yolu bir gecede gidip geldiğini iddia ediyor." diye söylerler. Hz. Ebû Bekir'in cevabı ise: "Eğer bunu O söylediye doğru söylemiştir."¹³⁷ diyerek ona

¹³³ Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, 70-76.

¹³⁴ Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, 112; Arı, *Hz. Ebû Bekir Ve Ridde Savaşları*, 30.

¹³⁵ Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, 76.

¹³⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 168-169; Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, 112; Arı, *a.g.e.*, 30.

¹³⁷ Kadı Abdulcebbar, *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve*, 114.

olan inancını ve sadakatini kanıtlamıştır. Hz. Ebû Bekir'e es-Sıddık lakabının, tereddütsüz bir şekilde Hz. Peygamber'i doğruladığı için verildiği rivayet edilmektedir.¹³⁸ “Böyle bir şeyin olmasını nasıl kabul edersin? Nasıl inanırsın?” demeleri üzerine cevabı şöyle olmuştur: “Hz. Peygamber bana gökyüzünden yeryüzüne bir anda haber getirdiğini söylüyor, bende onu doğruluyorum. Hâlbuki gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafe, Kudüs ile Mekke arasındaki mesafeden çok fazladır. Gidip kendisine soralım!” der. Hep birlikte Resûlullah'ın yanına giderler. Hz. Ebû Bekir Ona: “Ya Resûlullah senin hakkında bana gelen haberler doğru mu? Sen bir gecede Mekke'den Beytu'l-Makdis'e gidip gelmişsin.” dedi Hz. Peygamber de “Evet ey Ebû Bekir.” der. Sizinle vadide namaz kıldıktan sonra Cebrail'in kendisini uyandırdığını ve bir bineğe bindirerek Beytu'l-Makdis'e götürdüğünü, orada namaz kıldıktan sonra geri döndüğünü anlattır. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'den Beytu'l-Makdis'i tarif etmesini ister. Hz. Peygamber de Beytu'l-Makdis'i tarif eder. Kureyşliler'in Şam'a giden kervanları hakkında bilgi talep etmeleri üzerine onların kervanlarının nerede konakladığını, ne zaman geri döneceğini ve kervana ait birçok özelliği ayrıntılı bir şekilde anlatır. Kureyşliler, Hz. Peygamberin söylediği şeylerin doğru olup olmadığını anlamak için tarif ettiği kervanı bekler. Nihayet beklenen kervan gelir. Kervan tıpkı Resulullah'ın tarif ettiği özellikleri barındırır. Bu durum karşısında Hz. Ebû Bekir'in tereddütsüz bir şekilde Hz. Peygamber'i tasdik etmesinde ne kadar haklı olduğu kanıtlanmış oldu.¹³⁹ Buna rağmen Hz. Peygamber'in Miraç hadisesi sonucu yeni Müslüman olmuş bazı kimselerin bu hadiseyi idrak edememelerinden dolayı İslam'dan döndükleri rivayet edilmektedir.¹⁴⁰

1.2.3. Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye Hicreti

Hz. Peygamber, Müslüman olmalarından dolayı çektikleri işkencelere dayanamayan ashabını koruyamamasından ve Mekke'de Müslümanca Yaşama imkânı

¹³⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 168; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 51; İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 190; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 33; Fayda, “Ebûbekir”, X: 101-102; İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), II: 126; Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Hz. Ebû Bekir Sıddık* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 11; Tahsin Akçay, *Sadık Dost Hz. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal* (İstanbul: İkidünya Yayınevi, 2015), 89; Ahmed Hulusi, *Hz. Ebû Bekir* (Kitsan Basım Yayın, t.y.), 33.

¹³⁹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 50-51; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 168-169.

¹⁴⁰ Arı, *a.g.e.*, 30.

olmamasından dolayı onlara Mekke dışında ibadetlerini rahatça yapabilecekleri yer olarak Habeşistan'a hicret (göç) etme izni verdi. Onlara orada (Habeşistan) kendi halkına zulmetmeyen bir kralın olduğunu onun topraklarına gitmelerini ve orada Allah'ın, onlara bir ferahlık ve çıkış yolu vereceğini söyleyerek onların Habeşistan'a gitmelerine izin verir. Bunun üzerine sahabelerden bazıları işkence ve zulümden kurtulmak için Habeşistan'a hicret etti. Bazıları da Müslüman olduğunu gizleyerek Mekke'de kalmaya devam etti.¹⁴¹

Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Peygamber'den izin alıp hicret etmek için yola çıktığında Kızıldeniz'e ulaşmadan önce Mekke'nin dışında kalan Kureyşlilerin müttefiki olan¹⁴² bir grup kabilenin başkanı İbn-i Düğünne'ye rastlar. İbn-i Düğünne'nin Ona nereye gideceğini sorması üzerine Hiz. Ebû Bekir kavmi tarafından kendi yurdundan çıkarıldığını, kendisine işkence edildiğini ve kendisini sıkıştırdıkları için göç etmek zorunda kaldığını söyler. Bunun üzerine İbn-i Düğünne, Hiz. Ebû Bekir'e hitaben "Sen kavminin en iyilerindensin, Mekke'nin asil insanlarından birisin, yoksulu gözetir ve yardım edersin Mekke'nin senin gibi asil insanlara ihtiyacı var." diyerek kendi himayesi altına alır ve Mekke'ye geri dönmesini sağlar.¹⁴³ Hiz. Ebû Bekir Mekke'ye döner ve belli bir süre daha İbn-i Düğünne'nin himayesinde kalarak Müslümanlığını yaşamaya çalışır. Hiz. Ebû Bekir yüksek sesle namaz kılar, kuran okur ve ibadetlerini kendi evinde yapardı. Sesi güzel olduğu için insanları etkiler ve onu dinlemeye gelenlerin sayısı her gün artardı. Bu durum karşısında Mekkeliler İbn-i Düğünne'ye gelerek Hiz. Ebû Bekir'in bu faaliyetini durdurmasını istediler. İbn-i Düğünne'nin Hiz. Ebû Bekir'e yüksek sesle ibadet etmemesini aksi takdirde onu himayesinden çıkaracağını söyler. Bunun üzerine Hiz. Ebû Bekir "Artık senin himâyene ihtiyacım yok, Allah bana yeter!"¹⁴⁴ diyerek Medine'ye hicret edeceği zamana kadar yine müşriklerin zulmü altında ibadetlerini yapmaya devam eder.¹⁴⁵

Akabe biatları sayesinde Müslümanlara hicret edebilecekleri ve dinlerini korkusuzca yaşayabilecekleri bir yer belirmiş oldu. Bunu fark eden müşrikler

¹⁴¹ İbn İshak, *a.g.e.*, 232; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 97.

¹⁴² Martin Lings, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 108.

¹⁴³ İbn İshak, *a.g.e.*, 297; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 142; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 17; İbn Hazm, *a.g.e.*, 47; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e.*, 28.

¹⁴⁴ Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 123.

¹⁴⁵ Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 123.

Müslümanlara daha fazla eziyet ve baskı uygulamaya başladılar. Bu durum karşısında Medine’de dinlerini rahatça yaşayabilecek durumun olgunlaşmasına bağlı olarak Hz. Peygamber Medine’ye hicret izni verdi.¹⁴⁶

Hz. Peygamber’in izin vermesinden sonra Müslümanlar Miladi 622 yılında¹⁴⁷ gerek gizli gerekse açıktan hicret etmeye başladılar. Hz. Peygamber’in ashabından Medine’ye hicret edenlerin ilki Ebû Seleme dir.¹⁴⁸ Daha sonra teker teker veya gruplar halinde Müslümanlar’ın yeni yurdu olacak ve İslam devletinin teşekkül edeceği yere hicret etmeye devam ettiler. Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve müşrikler tarafından yakalanıp dininden döndürülenler dışında Mekke’de Müslümanlardan kimse kalmadı.¹⁴⁹ Hz. Ebû Bekir, zaman zaman Hz. Peygamber’den hicret için izin istese¹⁵⁰ de Hz. Peygamber ona “Sabret, acele etme. Umulur ki Allah senin için bir arkadaş kılar.”¹⁵¹ diyerek sabretmesini tavsiye ediyordu. Hz Ebû Bekir de O arkadaşın, Hz. Peygamber olmasını diliyor ve sabrediyordu.¹⁵²

Mekke’den Medine’ye hicret edenler, Medineli Müslümanlar tarafından çok iyi bir şekilde ağırlanıyor ve misafir ediliyordu. Mekke’den hicret eden Muhacirlere yardım ettiklerinden dolayı onlara (Yardımcılar) anlamına gelen Ensar denilmiştir. Ensar topluluğu kendi aralarında organizasyon yaparak Mekke’den gelen muhacirleri kendi evlerine, ekmeklerine, sofralarına ortak yapıp onların her türlü ihtiyaç ve sıkıntılarını gidermeye çalışıyorlardı.¹⁵³

Hz. Peygamber, hicret için ilahi emrin gelmesini beklerken rabbine ettiği niyazı Allah, Kur’an-ı Kerimin Tevbe suresinde bizlere şöyle haber vermektedir. " De ki: Rabbim! Beni dâhil edeceğin yere hoşnutluk ve esenlikle dâhil et; çıkaracağın yerden de hoşnutluk ve esenlikle çıkar. Katından beni destekleyecek bir kuvvet ver."¹⁵⁴

¹⁴⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 128; Ahmet b. Yahya el-Belâzuri, *Ensâbu'l-Eşraf* (Beyrut, 1996), I: 303; İbn Hazm, *a.g.e.*, 57; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 258; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 145.

¹⁴⁷ Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, I: 112.

¹⁴⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 260; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 129; İbn Hazm, *a.g.e.*, 57; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 145.

¹⁴⁹ el-Belâzuri, *Ensâb*, I: 306.

¹⁵⁰ el-Belâzuri, *Ensâb*, I: 306.

¹⁵¹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 144.

¹⁵² İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 144; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 267; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 147.

¹⁵³ Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 147-148.

İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV: 145-148; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, III: 266-269; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 147-149.

¹⁵⁴ Kuran, İsra Suresi 80. ayet, İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, III: 267.

Bu niyazına karşı yüce Allah ona izin verdi ve o da diğer sahabe arkadaşları gibi Medine'ye hicret edecekti.

Kureyşliler, Hz. Peygamber'in Mekke dışında taraftar topladığını ve taraftarlarının giderek arttığını düşündü. Bu durumu karşısında Müslümanların savaş hazırlıkları içerisinde olduklarını anladı. Hz. Peygamber ahabın başına geçerse kendileri için çok büyük bir tehlike olacağını ve Müslümanlarla baş edemeyeceklerini düşünerek, Hz. Peygamber hicret etmeden önce onu durdurmak için çare aramaya başladılar. Bunun için Darü'n-Nedve denilen yerde toplandılar. Darü'n-Nedve; Kureyş Kabilesi'nden Kusay b. Kilab'ın evi olup, Kureyşliler'in önemli karar aldıkları tek meclisleriydi. Bu mecliste Hz. Peygamber'den korktukları için Onun hakkında istişare ederek karar alacaklardı. Bunun için belirlenen günde toplandılar. Bu güne de zahmet günü denildi. Bu meclis toplanınca Hz. Peygamber'i durdurmak ve davasından vazgeçirmek için neler yapabileceklerini tartıştılar. Bu toplantılarındaki amaç gittikçe güçlenen bir grubun karşısında durup Hz. Peygamber'in grup başına geçmesini engellemektir. İleri sürülen görüşlerden biri Hz. Peygamber'in hapis cezasına çarptırılıp evden çıkmasını engellemek şeklindeydi. Heyetten çıkan başka bir görüş ise onu memleketlerinden uzak bir yere sürülmesi, onlardan uzak olması ve kendi başının çaresine bakması şeklindedir. Başka bir karar ise Ebu Cehl b. Hişam dan gelir ve görüşünü şu şekilde açıklar: "Her bir kabileden kuvvetli ve güçlü bir genç seçip bu gençlere keskin birer kılıç verelim ve bu gençler gidip onu öldürsün. Bu işi birlik ve beraberlik içerisinde her kabileden bir kişi olacak şekilde yaparsak hepimize güç yetiremezler. Bunun için onun öldürülmesi karşılığında diyetini talep etmek zorunda kalarak bizden diyetini isterler ve bizde diyetini verip ondan kurtuluruz." der. Hz. Peygamber hakkında hüküm vermek için toplanan müşrikler, Hz. Peygamber'in öldürülmesi gerektiği yolunda karar kıldı. İleri sürülen bu görüşün uygulanması için belirli bir güne karar vererek Darü'n-Nedve'den ayrıldılar.¹⁵⁵

Müşrikler, Hz. Peygamber'i öldürme kararı aldıkları gece Cebrail Aleyhisselam Hz. Peygamber'e bu gece yatağında yatmamasını söyledi. Gecenin ilerleyen saatlerini bekleyen müşrikler, Peygamber'in uyumasını bekliyorlardı ki onu

¹⁵⁵ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 147-149; el-Belâzuri, *Ensâb*, 306-307; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 266-269; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 147-149.

rahat rahat öldürebilsinler. Bu arada Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye "Bu gece benim yeşil hırkamı giy ve benim yatağında uyu. Senin hoşlanmadığın hiçbir şey sana isabet etmeyecektir." dedi. Daha sonra eline bir avuç toprak alıp onu öldürmek isteyenlerin arasından geçerken onların üzerine attı ve Yasin suresinden ayetler okuyarak geçti. Bu şekilde Allah, Hz. Peygamber'i öldürmeye gelenlerin gözlerine perde indirdi ve hiç kimse onu görmedi. Hepsinin arasından geçip gitti. Bir kişinin Onu öldürmek için kapısında bekleyenlere burada niçin beklediklerini sorması üzerine onlar da Hz. Peygamber'i beklediklerini söylerler. O'da Hz. Peygamber'in burada olmadığını söyler. Onlar da sabaha kadar bekleyip Hz. Peygamberin yatağında yatan Hz. Ali'yi gördüklerinde o adamın doğru söylediğini anlarlar. Hz. Ali'ye Peygamber'in nerede olduğunu sorarlar. O'da "Nerede olduğunu bilmiyorum, siz ona çıkmasını söylemişsiniz. Oda çıktı gitti." diye söyler. Bunun üzerine Hz. Ali'yi döverler ve Mescidi Haram'a götürürler. Belli bir süre hapsedikten sonra onu serbest bırakırlar. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yatağında bırakmasının sebebi: Mekkeliler muhafazasını yapmaktan korktuğu değerli eşyaları Hz. Peygamber'in yanında bırakırlardı. Çünkü O'nun kendisine bırakılan emanetlere sahip çıkacağını ve doğruluktan ayrılmayan biri olduğunu biliyorlardı. Hz. Ali'yi de kendisine emanet olarak bırakılan eşyaları sahiplerine teslim etmek için yatağında bıraktı. Hz. Ali emanet eşyaları sahiplerine teslim ettikten sonra o da hicret edecekti.¹⁵⁶

Hz. Peygamber birlikte hicret edeceği sadık arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Hz. Ebû Bekir'e hicret için geldiğini söylediğinde, uzun zamandır heyecanla beklediği ve umduğu hicret arkadaşının Hz. Peygamber olduğunu öğrendiğinde Hz. Ebû Bekir sevinç gözyaşları dökmeye başladı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e iki deve göstererek bunları hicret etmek için aldığını söyler. Daha sonra kendilerine kılavuzluk yapması için Müslüman olmayan Abdullah b. Uraykıt'ı kiraladılar.¹⁵⁷ Bir müddet Hz. Ebû Bekir'in evinde kaldıktan sonra evin arkasında bulunan bir kapıdan

¹⁵⁶ İbn-i Hişam, *Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV: 148-150; İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, II: 103-105; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, III: 269-270; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 150-152.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 193; İbn İshak, *a.g.e.*, 151; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 105; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 272; Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 300; İsrail Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 23; Arı, *a.g.e.*, 33.

birlikte çıkararak Mekke'nin güneybatısında bulunan Sevr mağarasına doğru kutlu yolculukları başlamış oldu.¹⁵⁸

Sevr Mağarasına varıncaya kadar Hz. Ebû Bekir ara ara Peygamber'in önünde ara ara da Peygamber'in arkasında endişeli bir şekilde yürüyordu. Hz. Peygamber "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sorduğunda Hz. Ebû Bekir "Vallahi sana bir zararın dokunulmasından korktuğum için yapıyorum. Önde yürüdüğüm zaman sana arkadan saldırmalarından, arkada yürüdüğüm zaman da sana önden saldırmalarından korkuyorum ve önlem alıyorum." şeklinde açıklamasını yapar.¹⁵⁹ Bu şekilde mağaraya kadar yolculukları sürer. Mağaraya vardıklarında Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in içeri girmesini önler. "İçeriye ilk önce ben gireyim ve içerisini temizliyeyim. Eğer içerde zarar verecek herhangi bir hayvan vb. şey varsa zararı sana isabet etmesin, bana isabet etsin." der. Hz. Ebû Bekir mağaraya girdi. Mağaranın içini temizledi, bütün delikleri kapattı. Sadece bir delik açık kalmıştı, onu da kapatacak bir şey bulamayınca ayağının topuğuyla kapattı. Mağaranın içini temizleyip bütün delikleri kapattıktan sonra Hz. Peygamber'i içeriye davet etti.¹⁶⁰ Hz. Peygamber içeri girip belli bir süre kaldıktan sonra Hz. Peygamber uykuya daldı. Bu sırada Hz. Ebû Bekir, topuğuyla kapattığı delikten bir yılan çıktı ve Hz. Ebû Bekir'in ayağını soktu. Hz. Peygamber'e bir şey hissettirmemek ve onu rahatsız etmemek için ayağını çekmedi, ancak acıdan gözyaşları akmaya başladı. Gözyaşları Hz. Peygamber'in yüzüne damlayınca Hz. Peygamber uyandı. Hz. Ebû Bekir'e neyi olduğunu sorunca O da: "Ey Allah'ın Resûlü ayağımı bir şey soktu ama zararı yok. Anam babam sana feda olsun." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ayağa kalkıp yılanın ısırıldığı yere tükürdü. Hz. Peygamber'in tükürmesiyle Hz. Ebû Bekir şifa buldu ve ağrısı kesildi.¹⁶¹ Daha sonra Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e: "Üzülme, şüphesiz Allah bizimle beraberdir."¹⁶² diyerek onu teselli etti.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 193; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 152-153; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 105; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 272; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 152-153; Arı, *a.g.e.*, 33.

¹⁵⁹ el-Cevziyye İbn Kayyim, *Zâdu'l Meâd*, trc. Özen (İstanbul: İklim Yayınları, 1988), IV: 61.

¹⁶⁰ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 152-153; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 274-275; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 153; Arı, *a.g.e.*, 33-34.

¹⁶¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, trc. Metin Muhsin Bozkurt (İstanbul: Çile Yayınları, Ty), 87.

¹⁶² İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 274.

Hız. Peygamber ile Hız. Ebû Bekir Sevr Mağarasında üç gün boyunca kaldılar. Bu süre zarfında yemek yeme işlerini Hız. Ebû Bekir'in çocukları üstlenmişti. Hız. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah üç gün boyunca sabah seher vaktine kadar mağarada yanlarında kalır, seher vaktinden sonra ise Mekke'ye geri dönerdi. Mekke'de müşriklerin Hız. Peygamber ve hicret arkadaşı Hız. Ebû Bekir hakkındaki konuşmalarını dinleyip akşama kadar Mekke'de kalırdı. Sonra mağaraya döner ve aldığı haberleri Hız. Peygamber ile Hız. Ebû Bekir'e anlatırdı. Hız. Ebû Bekir'in kızı Esmâ ise onlara sofralarını hazırlardı. Yola çıktıkları zaman hazırladığı sofrayı deve ye yüklemek istedi fakat bağlayacak bir şey olmadığından kendi kuşağını çözerek sofrayı deveye bağladığı için kendisine (Zatü'n Nıtakeyn) denilmiştir.¹⁶³ Hız. Ebû Bekir'in kölesi Amir b. Führeyre ise her gün koyunlarını Sevr Mağarasının yakınlarına otlatmaya götürür, akşam olunca da mağaraya götürürdü. Onlar da koyunlarını sağıp sütünü içerlerdi ve boğazlamak suretiyle de onlardan istifade ederlerdi. Hız. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, Mekke'den aldığı haberleri ulaştırmak için mağaraya gelip gittiğinde Amir b. Führeyre koyunları onun ayak izlerinin silinmesi için gittiği yoldan götürür ve bu şekilde ayak izlerinin silinmesini sağlardı.¹⁶⁴

Bu süre zarfında müşrikler Hız. Ebû Bekir'in evine gidip onu sorduklarında kızı Esmâ'nın, onun nerede olduğunu bilmediğini söylemesi üzerine, Ebu Cehil b. Hişam'ın ona bir tokat attığı ve bu tokatın şiddetinden dolayı Esmâ'nın küpelerinin kulağından fırladığı rivayet edilir.¹⁶⁵ Hız. Ebû Bekir'in, Hız. Peygamberle hicret ettiği esnada 5.000 veya 6.000 dirhem kadar malı kalmıştı ve bu malı da yanında götürmüştü. Ebu Kuhâfe, Hız. Ebû Bekir'in evine vardığında Hız. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'ya: *"Baban bütün malını almış ve sizi malsız perişan bir halde bırakmış olmalı."* diye sorduğunda Esmâ: *"Babam bize yetecek kadar para bıraktı."* diyerek birkaç tane taş alıp babasının paraları koyduğu yere bırakır ve üzerini bir bezle örter. Daha sonra gözleri iyi görmeyen dedesi Ebû Kuhâfey'i götürüp ellerini o taşların üzerine koyarak

¹⁶³ İbn Kayyim, *a.g.e.*, IV: 79.

¹⁶⁴ İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV: 151-152; İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, II: 105-106; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, III: 280-281, Şakir, *Dört Halife*, 60; Akçay, *Sadık Dost Hız. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal*, 112-113; Balcı, *Sadık Halife Hız. Ebû Bekir*, 24-25.

¹⁶⁵ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 153-154; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 106; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 287; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 154.

“Bizlere bunları bıraktı der.” Ebu Kuhâfe o taşların para olduğunu zannederek “Bunlar size belli bir süre yetecektir.” dedi. Esmâ'nın bu şekilde yapmasının amacını ise yaşlı dedesini sakinleştirmek olduğunu söyler.¹⁶⁶

Müşrikler her tarafta Hz. Peygamber'i ve hicret arkadaşı Hz. Ebû Bekir'i ararken diğer taraftan da onları Mekke'ye geri getirene yüz deve (Bir diyet miktarı kadar) vereceklerini vadettiler.¹⁶⁷ Müşrikler ayak izlerini sürerek mağaranın ağzına kadar geldiklerinde Hz. Ebû Bekir, onların Hz. Peygamber'e zarar vereceğinden dolayı endişelendiğinde Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e : “Üzülme şüphesiz ki Allah bizimle beraberdir.¹⁶⁸ diyerek onu teselli etti.¹⁶⁹ Müşrikler mağaranın ağzına kadar yaklaştıklarında onların ayak izlerini süren kişi Süraka b. Malik ayak izlerinin burada sona erdiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir mağarada olabilir diye mağaraya bakmaya karar verirler. Mağaranın yanına yaklaştıklarında mağaranın önünde iki güvercinin yuva yaptığını ve mağaranın kapısında örümcek ağı örüldüğünü görürler. “Eğer mağarada olsalardı bu örümcek ağı ve güvercinler burada olmazdı.” diyerek mağaraya bakmadan geri dönerler.¹⁷⁰ Mağarada üç gece kaldıktan sonra anlaştıkları rehberleri üçüncü gecenin sabahına doğru Sevr mağarasına geldi. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Amir b. Führeyre ve onlara kılavuzluk yapan Abdullah b. Uraykıt ile birlikte sahil yolunu izleyerek Medine'ye doğru hareket ettiler.¹⁷¹ İlk önce Küba'ya gittiler. Küba'da Amr b. Avf ailesinin yanında kaldılar. Bu arada Hz. Ali Mekke'deki emanetleri sahiplerine teslim etmiş ve o da hicret etmişti. Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir'e Küba'da yetişti.¹⁷² Küba'da belli bir süre (Yaklaşık 4 gün) kaldılar. Ve oradan cuma günü ayrıldılar.¹⁷³ İbn Kesir Küba'da on küsur gece kaldıklarını ve bu süre zarfında Küba mescidini inşa ettiklerini yazmaktadır.¹⁷⁴ Küba'da Hz. Peygamber ile Hz. Ali, Kûlsüm b. Hidm'in yanında misafir oldu. Başka

¹⁶⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 156.

¹⁶⁷ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 152; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 278; İbn Kayyim, *a.g.e.*, 62.

¹⁶⁸ Kur'an Tevbe (9), 40.

¹⁶⁹ İbn Kayyim, *a.g.e.*, IV: 78.

¹⁷⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 276.

¹⁷¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 281; Arı, *a.g.e.*, 34.

¹⁷² İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 162.

¹⁷³ İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, II: 107; Arı, *Hz. Ebûbekir Ve Ridde Savaşları*, 35.

¹⁷⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 284.

bir rivayette ise Sa'd b. Heyseme'nin yanında misafir olduklarını, Hz. Ebû bekir'in ise Hübeyb b. İsa'ın yanında da misafir kaldığı, başka bir rivayette ise Harice b. Zeyd b. Ebu Zuheyr'in yanında misafir olduğu söylenmektedir.¹⁷⁵ Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekir'in hicret ettiğini duyup heyecanla bekleyen Ensar, onları büyük bir coşkuyla karşıladı, onları misafir etti. Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle birlikte Medine'ye huzur ve güven geldi. Uzun zamandır savaşların esiri olan şehir, gerçek bir barışa ve huzura kavuşmuş oldu. İnsanlar birbirlerine sevgilerini gösteriyor, bayram ediyor ve bazı insanlar sevinçten evlerinin damlarına çıkarak sevinçlerini: "Ay doğdu üzerimize, veda tepelerinden... Şükür gerekti bizlere Allah'a davetinden..." şeklinde dile getirmeye çalışıyorlardı.¹⁷⁶

1.2.4. Hz. Ebû Bekir'in Hicret Sonrası Medine Hayatı

Hicret etmeden önce Mekke'de iken Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i kardeş kılmişti.¹⁷⁷ Medine'ye hicret ettikten sonra ise Hz. Ebû Bekir'in manevi kardeşi olarak Harice b. Züheyr ile kardeşlik akitlerini gerçekleştirmişti.¹⁷⁸ Medine'de Harice b. Züheyr ile kardeş kılınınca Ensar kardeşi Harice, servetini Hz. Ebû Bekir ile paylaşmak istediği zaman Hz. Ebû Bekir bu teklifi kabul etmeyip yanında getirmiş olduğu 5.000 dirhem ile daha önce Mekke'de yaptığı ticareti Medine'de de sürdürmeye karar verir. Ancak Medine'nin havası hicret eden birçok sahabe gibi onun da sağlığına iyi gelmedi ve sıtma hastalığına tutuldu. Bu süre zarfında daha Medine'ye hicret etmemiş olan oğlu Abdullah'a, mektup yazarak geride kalan ailesini alıp Medine'ye hicret etmesini istedi. Abdullah da kız kardeşleri olan Esmâ ve Aişe ile annesi Ümmü Rûmân, Hz. Peygamber'in hanımı Sevde ile Hz. Peygamber'in kızları Fatıma ve Ümmü Külsûm ile birlikte Medine'ye hicret etti.¹⁷⁹

Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince yapmak istediği ilk şey bir mescit inşa etmektir. Bunun için gerekli olan arsayı Hz. Ebû Bekir iki yetim kardeşten on dinar

¹⁷⁵ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 161; Arı, *a.g.e.*, 35.

¹⁷⁶ Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 159.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 195; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e.*, 35; Hulusi, *Hz. Ebû Bekir*, 78.

¹⁷⁸ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 177; Fayda, "Ebûbekir", X: 102; Arı, *a.g.e.*, 35; Mustafa Necati Bursalı, *Hazreti Ebû Bekir* (İstanbul: Çelik Yayınevi, Ty), 69; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 26; Hulusi, *Hz. Ebû Bekir*, 78.

¹⁷⁹ Fayda, "Ebûbekir", X: 103; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 26-27; Suruç, *Sadıkate Zirve Hz. Ebû Bekir*, 129; Arı, *a.g.e.*, 36.

karşılığında satın aldı. Medine’de yapılan bu mescid İslam davası uğrunda hizmet etmeye başladı. Hz. Ebû Bekir, mescidin temelini atılmasında da Hz. Peygamber’den ayrılmayıp bizzat mescidin temelinde diğer sahabeler gibi çalışmıştır. Öyle bir gayretle çalışmış ki Hz. Peygamber’in koyduğu ilk kerpiçten sonraki kerpici kendisi koyuyordu.¹⁸⁰ Hz. Peygamber, mescid inşa edilinceye kadar Ebû Eyyub’un evinde kaldı. Mescidin inşası bittikten sonra kendi meskenine taşındı.¹⁸¹

Hz. Ebû Bekir, Mekke’de olduğu gibi Medine’de de her zaman Hz. Peygamber’in yanında olmaya özen gösteriyordu. Hz. Peygamber’in komutanlığını yaptığı bütün savaşlarda onun yanında yer aldı, onu yalnız bırakmadı. Hüdeybiye Antlaşmasında, Umret’ul Kazâ da ve Veda haccında da Peygamber’in yanındaydı.¹⁸² Çok şiddetli muharebelerde, Peygamber efendimizin muhafızlığını yapıp, bedenini ona siper etti.¹⁸³

Hz. Peygamber, Bedir savaşı esnasında düşmanla karşılaşmadan önce neler yapılması gerektiği konusunda ashabıyla istişare etti. Bu istişare esnasında Hz. Ebû Bekir söz alarak konuşmaya başladı. Başka sahabeler de Hz. Peygamber’e her zaman onun yanında olduklarını, bundan sonrada onu yalnız bırakmayacaklarını, İsmail oğullarının Hz. Musa’ya “Sen ve Rabbin gidin, savaşın biz burada oturmaktayız.” şeklinde söyledikleri gibi söylemeyeceklerini, belirttiler “Biz, sen ve Rabbin gidin, savaşın ve bizde sizinle birlikte savaşırız diyoruz.” Bunun gibi teskin edici konuşmalar yapmaktaydılar.¹⁸⁴ Bedir savaşı başlamak üzereyken Hz. Peygamber kendi çadırına girip dua ederek Yüce Allah’a yalvarırken Hz. Ebû Bekir de: “Allah’a yemin ederim ki Allah sana zafer nasip edip yüzünü ak çıkaracaktır.”¹⁸⁵ diyerek Hz. Peygamber’e destek verip moralini yüksek tutmaya çalışıyordu. Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Peygamber’i bu şekilde desteklemesi üzerine “*Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayın. Hemen size “Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim” diye cevap verdi. Bunu yalnızca müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Zaten yardım ancak Allah tarafından. Allah kuşkusuz izzet ve hikmet*

¹⁸⁰ Arı, a.g.e, 36.

¹⁸¹ İbn-i Hişam, a.g.e, I-IV 168; Arı, a.g.e, 3

¹⁸² Fayda, “Ebûbekir”, X: 103; Arı, a.g.e, 37.

¹⁸³ Tertip Heyeti, *Dört Büyük Halife 1* (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2004), I: 13.

¹⁸⁴ et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, IV: 274; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II: 892.

¹⁸⁵ Arı, a.g.e, 37.

sahibidir.”¹⁸⁶ ayetlerin indiği rivayet edilir.¹⁸⁷ Müşrikler tarafında yer alan, Arap savaşçılarının en cesuru kabul edilen Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdurrahman, Bedir savaşı’nda meydan okuyunca Hz. Ebû Bekir oğluna karşı çıkmak istedi. Hz. Peygamber Ona; “Benim yanımda kal” diyerek oğluyla karşı karşıya gelmelerini engelledi. Daha sonra oğlu Abdurrahman Müslüman olunca babasına: “Bedir savaşında eğer benim karşıma gelmiş olsaydın ben senin karşıma çıkmaktan vazgeçerdim ve seni öldürmezdim.” dedi. Oğlunun bu sözlerine karşılık olarak “Eğer ben sana saldırsaydım, ben seni öldürmekten vazgeçmezdim.” diyerek İslam davasına ve Hz. Peygamber’e ne kadar bağlı olduğunu ortaya koydu.¹⁸⁸ Savaşın sonunda galip gelen Müslüman taraftı. Hz. Peygamber, savaş sonunda esir ettikleri askerleri ne yapacaklarını sahabeleriyle istişare etti. İstişare sonucunda Hz. Ebû Bekir’in esirleri fidye karşılığında serbest bırakma düşüncesi makul görüldü. Hz. Peygamber’in gönlü de esirleri fidye karşılığında serbest bırakmaktı ve esirler istişare sonucunda çıkan karara göre serbest bırakıldı.¹⁸⁹ Buna bağlı olarak da esirlerden okuma-yazma bilenlerin on Müslümana okuma-yazma öğretme karşılığı serbest bırakılacağı kararlaştırılmıştı.¹⁹⁰

Müslümanlar (H.2 / M.624 yılında yapılan Bedir savaşında müşrikleri bozguna uğratmıştı.¹⁹¹ Bu durum karşısında müşrikler intikam alma peşine düştüler.¹⁹² Müşrikler, bir kuvvet oluşturarak Bedir savaşının intikamını almak için yola çıktılar ve Uhud dağının eteğinde karargâhlarını kurdular. Bunu haber alan Hz. Peygamber ashabıyla istişare etti. Yapılan istişare sonucunda meydan savaşına karar verildi. Bunun üzerine Müslümanlar bin kişilik bir orduyla Uhud’a geldi.(H.3 / 624)¹⁹³ Müşrikler tam donanımlı bir şekilde hazırlanarak gelmişlerdi ve sayıları da Müslümanlardan üç kat daha fazlaydı. Savaş başlamış ve ortalık kızışmıştı. Daha

¹⁸⁶Kur’an, Enfal Suresi (75), 9-10.

¹⁸⁷ et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, IV: 294.

¹⁸⁸ Arı, *a.g.e.*, 37.

¹⁸⁹ Arı, *a.g.e.*, 37.

¹⁹⁰ Ahmed Ferid, *Fıkhu’s-Sire Rasûlullah’ın Hayatından İmanı Dersler*, trc. Oktay Yılmaz - M. Ahmet Varol (İstanbul: Guraba Yayınları, 1991), 153; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 895; Arı, *a.g.e.*, 38; Suruç, *a.g.e.*, 147.

¹⁹¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 384-400.

¹⁹² Sırma, *Müslümanlar’ın Tarihi 2*, II: 256; Suruç, *a.g.e.*, 150; Arı, *a.g.e.*, 38.

¹⁹³ İbn Kesir, *El-Bidaye ve’n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), IV: 22.

önceden Hz. Peygamber Ayneyn tepesine okçular yerleştirmiş ve onlara asla yerlerinden ayrılmamalarını tembihlemiştir. Başta savaş Müslümanlar'ın lehine gidiyordu ve müşrikler geri çekilmek zorunda kalmıştı. Müşriklerin geri çekildiğini gören okçuların yerlerini terk etmeleri üzerine, henüz Müslüman olmayan Halid b. Velid komutasındaki süvari birlikleri dağın etrafından dolaşarak Müslümanlara arkadan saldırdılar. Bu sefer Müslümanlar zor anlar yaşamaya başladı, durum tam tersine döndü ve Müslümanlar iki ateş arasında kaldı. Müslümanlar bu arada ne yapacaklarını şaşırıyorlar, kaçışmaya başladılar. Öylesine telaşlanmışlardı ki yanlışlıkla bazıları birbirini öldürdü. Hz. Peygamber'e zarar vermesinler diye sahabeler ona siper oluyorlardı. Savaşın sonuna kadar Hz. Peygamber'e vücudunu siper eden sahabeler'den biri de Hz. Ebû Bekir'di.¹⁹⁴ Uhud savaşında Hz. Peygamber yaralandığında müşrikler onu öldürdüklerini sanarak geri gidince, Hz. Peygamber onların geri dönmelerinden endişelendi ve "Onların arkasından gidip onları kim takip etmek ister?" diye sorunca ashabından yetmiş kişi ortaya çıktı. Bunlardan biri de Hz. Ebû Bekir idi.¹⁹⁵ Ayrıca: "Bunca yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına koşanlar var ya işte onlardan bu güzel davranışta bulunan ve karşı gelmekten sakınanlar için büyük mükâfat vardır."¹⁹⁶ (Al-i İmran, 3/172) ayetlerindeki övgüye layık olan ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanan sahabelerden birisi de Hz. Ebû Bekir'dir.¹⁹⁷

Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber Beni Nadir Yahudileriyle konuşup onları Medine'den çıkarma kararı aldığı zaman da onunla birlikteydi. Hz. Ebû Bekir Beni Mustalık Gazvesinde muhacirlerin sancaktarlığını yaptı. Ayrıca Amr b. As komutasında gerçekleşen Zatu's-Selâsil gazvesine de katılanlar arasındaydı.¹⁹⁸

Hz. Peygamber yaklaşık olarak altı yıllık bir süre zarfında Medine'de teşekkül eden İslam devletinin temsilcileri olan sahabeleriyle birlikte Kâbe'yi ziyaret

¹⁹⁴ İbn İshak, *a.g.e.*, 376-386; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 83-120; Sırma, *Müslümanların Tarihi 2*, II: 265; Fayda, "Ebûbekir", X: 102.

¹⁹⁵ Ferid, *Fıkhü's-Sire*, 180.

¹⁹⁶ Kur'an, Al-i İmran, (3) 172.

¹⁹⁷ Ferid, *Fıkhü's-Sire*, 180.

¹⁹⁸ Arı, *a.g.e.*, 39.

edip Hac, ya da Umre yapmak amacıyla Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı.¹⁹⁹ Mekkeli müşriklerin sorun çıkarmaları üzerine neler yapabileceklerini istişare etmek maksadıyla Hz. Peygamber istişare kurulunu toplamış ve bu kurulda verilen kararlardan Hz. Ebû Bekir'in kararına uygun bir şekilde hareket etmişti. Bu karara göre hiç kimseye saldırmayacaklardı. Kendileri saldırıya uğradıklarında ise savunma maksadıyla karşılık vereceklerdi.²⁰⁰

Müslümanlar'ın umre yapmalarına müşrikler izin vermeyince Hz. Osman elçi olarak Hz. Peygamber tarafından Mekke'ye gönderildi. Uzun bir süre ondan haber alınamayınca Hz. Osman'ın öldürüldüğüne dair haber yayıldı. Ancak daha sonra asılsız bir haber olduğu ortaya çıktı.²⁰¹ Hz. Peygamber sahabelerini dalları geniş bir ağacın altında toplayıp kendisine biat etmelerini talep edince bütün sahabeler onunla birlikte canlarını teslim edinceye kadar savaşacaklarına dair söz verip biat ettiler.²⁰² Hz. Ebû Bekir de bu biat esnasında Hz. Peygamber'in yanında olup ona biat eden sahabelerden biriydi.²⁰³ Kur'an-ı Kerim'de kendisinden övgüyle bahsedilen bu biat - Bey'atu'r-Rıdvan- olarak adlandırılmaktadır.²⁰⁴ Ağacın altında biat edenler cehenneme girmeyecektir.²⁰⁵ Müslümanlar'ın Umre yapmasına izin vermeyen müşrikler Müslümanlarla antlaşma imzalamak zorunda kaldılar. Hudeybiye Antlaşmasının şartları Müslümanlar'ın aleyhine gibi görünmesinden dolayı Müslümanlar bu durumu kabullenmediler ve bu antlaşmaya uymak istemediklerini dile getirdiler. Bu durum karşısında da Hz. Ömer Hz. Peygamber'e: "Sen Allah'ın hak Peygamber'i değil misin?", "Biz Müslümanlar hak yolunda, düşmanlarımız batıl yolda bulunmuyorlar mı?" gibi sorular sorduğunda Hz. Peygamber cevap olarak: "Evet ben Allah'ın hak Peygamber'iyim, düşmanlarımız da batıl yoldalar." diye cevap verir.²⁰⁶

¹⁹⁹ Muhammed Esed, *The Message Of The Qur'an (Kur'an Mesajı Meal-Tefsir)*, trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), III: 1043.

²⁰⁰ Arı, *a.g.e.*, 39.

²⁰¹ İbn-i Hişam, *Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, III: 433; Esed, *Kur'an Mesajı*, III: 1043; Muhammed Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması" (İstanbul: DİA, 1998), XVIII: 298; Arı, *Hz. Ebûbekir Ve Ridde Savaşları*, 39.

²⁰² İbn-i Hişam, *Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, III: 433-434; İbn Kayyim, *a.g.e.*, 333.

²⁰³ Arı, *a.g.e.*, 39.

²⁰⁴ İbn-i Hişam, *Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, III: 433; Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 236; İbn Kayyim, *a.g.e.*, IV: 333.

²⁰⁵ Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 237; Esed, *Kur'an Mesajı*, III: 1043

²⁰⁶ İbn Kayyim, *a.g.e.*, IV: 338.

Bunun üzerine Hz. Ömer: “O halde dinimiz hakkında bu alçaklığı neden kabul ediyoruz?” demesi üzerine Hz. Peygamber: “*Muhakkak ki ben Allah’ın Peygamber’iyim ve ben (bu maddeyi kabul etmekle) Allah’a isyan etmiş değilim. Allah bana yardım edecektir.*”²⁰⁷ şeklinde cevap verdi. Bu sefer aynı soruları Hz. Ebû Bekir’e sorar. Hz. Ebû Bekir cevap olarak: “Ey Ömer onun emrine sarıl. Ben şahadet ediyorum ki o Allah’ın Resûludur.”²⁰⁸ “*Muhammed Allah’ın Peygamber’idir. O, Rabbine asi değildir. Allah onun yardımcısıdır. Sen hemen onun emrine sarıl. Vallahi Muhammed hak üzeredir.*”²⁰⁹ diyerek her zaman Hz. Peygamber’in yanında olup, onun yaptığı bütün işleri tasdik ederek, ona gönülden olan bağlılığını ve imanın derecesini bir kez daha ortaya koymuştur.²¹⁰

Hicretin altıncı yılında (6/627) umre yapmak maksadıyla yola çıktıkları zaman Hudeybiye de rastladıkları Kureyşli müşriklerin durumu hakkında Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir ile istişare etti. Ayrıca barış görüşmeleri devam ederken müşriklerin elçisi Urve b. Mes’ud’un Müslümanlara yönelik yaptığı “Müslümanlar Hz. Peygamber’i bırakıp kaçacak.” şeklindeki çirkin konuşmasına karşı Hz. Ebû Bekir sert bir şekilde tepki göstererek Müslümanlar’ın asla Hz. Peygamber’i yalnız bırakmayacaklarını kanıtlamış oldu. Hudeybiye Antlaşmasında alınan kararlardan biri olan Müslümanlar’ın umre yapmadan geri dönecek olmalarını kabullenemeyen Hz. Ömer’i, Hz. Ebû Bekir ikna etti.²¹¹ Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in sırlarını paylaştığı birkaç kişiden biridir. Hudeybiye Antlaşmasında alınan kararlar taraflar on yıl boyunca birbirleriyle savaşmayacaktı. Ancak antlaşmadan iki yıl sonra müşriklerin bu maddeyi ihlal etmeleri üzerine Hz. Peygamber Mekke’nin fethi için yapılacak seferi paylaştığı ilk kişi Hz. Ebû Bekir’di.²¹²

Hicretin yedinci yılında (7/628) Hayber’in fethi için hazırlıklar yapılmıştı. Hz. Ebû Bekir de bu fetihle görevlendirilmişti.²¹³ Hubab b. Munzir, Hz. Peygamber’e

²⁰⁷ Ferid, *Fıkhu’s-Sire*, 233.

²⁰⁸ İbn-i Hişam, *Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, III: 435.

²⁰⁹ Ferid, *Fıkhu’s-Sire*, 233.

²¹⁰ Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir*, 179-181.

²¹¹ Fayda, “Ebûbekir”, X: 103.

²¹² Arı, *a.g.e.*, 40; Suruç, *a.g.e.*, 187.

²¹³ Muhammed b. Ömer el-Vakîdi, *Meğazi Rasulilleh* (Kahire, 1948), 312; et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Ugan - Ahmet Temir (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), III: 231;

“Yahudiler hurma ağaçlarını kendi çocuklarından daha fazla seviyorlar. Hurma ağaçlarını keselim.” diye önerisini sundu. Hz. Peygamber hurma ağaçlarının kesilmesi için emir verince Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’e “Allah sana Hayber’in fethini vadetmiştir. Şüphesiz ki Allah vadinden dönmez, sana vadini yerine getirecektir. Bundan dolayı hurma ağaçlarını kesmeyelim” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber hurma ağaçlarının kesilmesini yasakladı.²¹⁴

Huneyn gazvesinde(8/630) Müslümanlar’ın ağır darbe alıp dağılmaya başladıkları esnada Hz. Ebû Bekir cesaretinden dolayı yerinden ayrılmamış savaşımaya devam etmiştir. Hz. Peygamber dağılan Müslümanları görünce onları tekrardan toplamaya çalışıp onların bütün cesaretleriyle mücadele etmelerini sağladı.²¹⁵ Bunun sonucunda Hevâzini bertaraf edip Taifi de kuşatma altına almışlardı. Bu kuşatma sonucunda Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullah, Ebû Mihcen es-Sakafi’nin attığı bir ok sonucu ağır bir şekilde yaralanmıştı. İyileşmesi zor olan bu yarası yüzünden çok acı çekiyor ve sürekli etkileniyordu. Hicretin on birinci yılının Şevval ayında vefat etti.²¹⁶

Hicretin yedinci senesinde (628) Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir’i Necid bölgesine seriyye komutanı olarak gönderdi.²¹⁷ O da Beni Fezâre²¹⁸ ve Beni Kilab²¹⁹ kabileleriyle mücadele etti. Beni Fezâre kabilesi güçlü bir kabileydi. Hz. Peygamber bu kabile ile ilk defa Demetülcendel seferine giderken (5/627) yılında karşılaşmış ve bu kabilenin reisi Uyeyne b. Hısn b. Fezâre ile anlaşma yapmıştı. Bu antlaşma sayesinde Müslümanlar onların topraklarından hiç bir tehlikeye maruz kalmadan geçip Demetülcendel’e gidebilecekti. Aynı yıl bu kabile Yahudi ve müşrikler ile anlaşarak Hendek Gazvesi’ne katıldılar. Hz. Peygamber bu durum karşısında geri dönmeleri için Medine Hurmalıklarının gelirlerinin üçte birini vermeyi teklif etti ancak Kabile reisi Uyeyne b. Hısn gelirlerinin yarısını isteyince anlaşma sağlanamadı belli bir süre sonra ise Fezâreliler geri çekildi. Daha sonra Fezâreliler, Medine’nin meralarına saldırdı. Hz.

İbnül-Esir, İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), II: 201.

²¹⁴ Arı, a.g.e, 40.

²¹⁵ İbn Kesir, El-Bidaye ve’n-Nihaye Büyük İslam Tarihi, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), IV: 541.

²¹⁶ İbn Kesir, a.g.e, VI: 489.

²¹⁷ İbn Kesir, a.g.e, III: 370; Mehmet Ali Kapar, “Benî Fezâre” (İstanbul: DİA, 1995), XII: 538-539.

²¹⁸ İbn Hazm, a.g.e, 25.

²¹⁹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, “KİLÂB b. REBÎA” (Ankara: DİA, 2002), XXV: 567.

Peygamber'in yirmi devesini alıp Ebû Zer el-Gıfari'nin oğlunu şehit etmeleri üzerine Hz. Peygamber onların üzerine yürüdüğü Gabe Gazvesi'yle (6/627) çalınan develerinin bir kısmını ile Fezârelilerin bazılarını da esir almıştı. Fezâreliler, Medine ve Suriye ticaret yollarının merkezi konumunda bulunmasından dolayı tehlike arz etmekteydi. Zeyd b. Harise ticaret sebebiyle onların topraklarından geçerken ona saldırmış, adamlarını dövmüş ve mallarını yağmalamışlardı. Bu olay üzerine Hz. Peygamber (6/628) yılında Hz. Ebû Bekir'i Seriyeye komutanı olarak gönderdi. Hz. Ebû Bekir bu kabile ile mücadele etti ileri gelenlerini öldürdü ve onlara ağır darbe indirdi.²²⁰

Hicretin dokuzuncu (630) yılında Müslümanlar Taif seferinden Medine'ye dönmüştü. Bu süre zarfında Tebûk Gazvesi hazırlıkları yapılmaktaydı. Hz. Peygamber, Bizans hükümdarı Heraklieos ve Hristiyanlaşmış Arapların, Müslümanlar'a saldırmak için hazırlandıkları haberini alınca Müslümanlara savaş hazırlıklarını yapmaları için talimat verdi ve savaş hazırlıkları yapılmaya başlandı. Bu dönem aşırı sıcaklığın baş gösterdiği ve meyvelerin olgunlaştığı bir dönem olması nedeniyle herkes aşırı sıcaktan kaçıyor kimse dışarı çıkmak istemiyordu. Olgunlaşan meyvelerin de toplanması gerektiği için herkes meyvelerinin arasında kalıp onları toplamak istiyordu. Bu nedenle istemeyerek olsa da savaş hazırlıklarını yapmışlardı. Hz. Peygamber daha önce yaptığı bütün gazvelerin yerini belli etmeden hareket etmişti ancak bu gazvenin nereye yapılacağını açıkça söylemişti. Düşmanlarının güçlü, yolun yüzlerce kilometre uzaklıkta ve savaşın zorlu olmasından dolayı hazırlıkların ona göre yapılmasını söyledi. Hz. Peygamber bu savaşın önemine vurgu yaparak Müslümanlar'ın Allah yolunda mallarını infak etmelerini istiyordu. Herkes elinden geldiği kadar Allah için mallarını infak etti. Hz. Ebû Bekir ise bütün malını²²¹ Allah için infak etti.²²²

Hicretin dokuzuncu yılında İslam'ın temel esaslarından biri olan hac: "Yoluna gücü yetenlerin Beytullah'ı haccetmeleri, Allah'ın insanlar üzerindeki bir

²²⁰ İbn Kesir, *a.g.e*, III: 370; Fayda, "Ebûbekir", X: 103; Kapar, "Benî Fezâre", XII: 538-539; Arı, *a.g.e*, 41.

²²¹ el-Belâzuri, *Ensâb*, 471.

²²² İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 257; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 396; Fayda, "Ebûbekir", X: 103; Arı, *a.g.e*, 41.

hakkıdır. Kim de (haccın farz oluşunu) inkâr ederse, bilsin ki Allah, âlemlerden (onun haccından ve diğer amellerinden) müstağnîdir."²²³ (Âl-i İmrân Sûresi: 97) ayeti ile farz kılınca o yıl Hz. Peygamber kendisi haccetmeyip, Müslümanlar'ın ilk hac vazifesini yapması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdi.²²⁴ Kendisi ise bir sene sonra hac farızasını yerine getirdi. Hz. Ebû Bekir Müslümanlara hac farızasını yaptırmak için yola çıktıktan sonra Müslümanlar ile müşrikler arasında yapılan antlaşmanın bozulduğunu, müşriklerin pis olduğunu ve Mescid-i Haram'a yaklaşımlarını yasaklayan Tevbe suresi 28-29. ayetleri inince bu ayetleri müşriklere ve Müslümanlara bildirmesi için Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi görevlendirdi.²²⁵ Hz. Ebû Bekir Zü'l-Huleyfe'de hac görevini yapmak için ihrama girdi ve telbiye getirmeye başladı. Daha sonra Hz. Ebû Bekir bir deve böğürtüsünün sesini duydu. "Hz. Peygamber'in devesinin sesidir." diyerek sesin geldiği yere doğru yönelince Hz. Peygamber'in devesinin üzerinde Hz. Ali'yi gördü. Hz. Ali'ye "Peygamber tarafından hac görevi için mi görevlendirildin?" diye sordu. Hz. Ali de Tevbe suresini insanlara bildirmesi için Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiğini söyledi.²²⁶

Hz. Ali Zilhicce ayının onuncu günü Kurban Bayramı'na tekabül eden günde Mina'da toplanan insanlara Tevbe suresini ve müşrikleri ilgilendiren ayetleri okudu.²²⁷ Hz. Ali bu ayetleri okuduktan sonra kâfirlerin cennete giremeyeceklerini,²²⁸ müşriklerin bundan sonra hac için gelmeyeceklerini, çıplak olanın Kâbe'yi tavaf edemeyeceğini ve müşriklerden Hz. Peygamber ile antlaşması olanın da antlaşmanın sonuna kadar devam edeceğini söyledi.²²⁹

²²³ Kur'an, Al-i İmran, (3), 97.

²²⁴ Muhammed b. Ömer el-Vakîdi, *Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*, trc. Musa K. Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014), 325.

²²⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 197; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 252; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 268; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 424; İbrahim Sarıçam, *İslam Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 156.

²²⁶ el-Vakîdi, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 326.

²²⁷ Sarıçam, *a.g.e.*, 156.

²²⁸ Sarıçam, *a.g.e.*, 156; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 425.

²²⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 268; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 425; Sarıçam, *a.g.e.*, 156.

1.2.5. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in Yerine Namaz Kıldırması

Hicretin on birinci yılının sonlarına doğru (Mayıs ayı 632) rahatsızlanan Hz. Peygamber bir gün başını sarmış bir vaziyette hutbeye çıkıp ashabına hitap ederken;²³⁰ “Allah bir kulunu dünya nimetleri ile kendi katındaki nimetleri seçmesi için serbest bıraktı. O kul ise rabbi katındakini tercih etti.”²³¹ dedi. Hz. Ebû Bekir kastedilen bu kulun, Hz. Peygamber olduğunu ve onun vefatının yaklaştığını anladı. “Hepimiz çoluk çocuğumuzla sana feda olalım ya Rasulüllah.”²³² diyerek ağlamaya başladı. Hz. Ebû Bekir'in ağladığını gören Hz. Peygamber onu teselli etmek için “Ağlama Ebû Bekir! Arkadaşlık ve malını İslam davasında harcama konusunda bana en çok yardımı dokunan kişi Hz. Ebû Bekir'dir.²³³ Eğer ümmetimden bir dost edinecek olsaydım Ebû Bekir'i dost edinirdim. Fakat İslam kardeşliği ve sevgisi daha üstündür.”²³⁴ dedi. Bu şekilde Hz. Ebû Bekir'e olan sevgisini dile getirdi. Daha sonra “Hz. Ebû Bekir'in kapısı dışında mescidin avlusuna açılan bütün kapıları kapatın; çünkü ben dostlukta, iyilikte ve yardımlaşmada ondan daha faziletli birini bilmiyorum.”²³⁵ dedi. Hz. Peygamber bu sözle Hz. Ebû Bekir'in hilafetine işaret etmiş²³⁶ ve kapısının açık kalmasını da Müslümanlara o kapıdan girerek namaz kıldırması için bırakılmıştı.²³⁷

Hz. Peygamber'in hastalığının son günlerinde yanına bir kadın gelerek ihtiyacını karşılayacak bir şeyler talep etti. Hz. Peygamber “Bana daha sonra gel.” dedi. Bu sefer kadın Peygamber'in ölümünü kastederek sana dönersem bulmayabilirim demesi üzerine Hz. Peygamber “Eğer beni bulamazsan o zaman Hz. Ebû Bekir'e git müracaat et.”²³⁸ dedi. İmamı Şafii bu hadisi Hz. Ebû Bekir'in

²³⁰ Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 322.

²³¹ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 196; İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 403; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 293; Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 322; Fayda, “Ebûbekir”, X: 103; Sırma, *Müslümanlar'ın Tarihi 2*, II: 433; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 190; Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir*, 193; Arı, *a.g.e*, 42; Akçay, *Sadık Dost Hz. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal*, 172.

²³² İbn-i Hişam, *a.g.e*, I-IV: 403.

²³³ İbn-i Hişam, *a.g.e*, I-IV: 403; İbn Kesir, *a.g.e*, III: 398; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 190.

²³⁴ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 292; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 190; Fayda, “Ebûbekir”, X: 103; Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir*, 194; Akçay, *Sadık Dost Hz. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal*, 173; Arı, *a.g.e*, 43; Bursalı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*, 476.

²³⁵ İbn-i Hişam, *a.g.e*, I-IV: 403; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 293; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 190; Fayda, *İslam Tarihi*, 103.

²³⁶ Duri, *a.g.e*, 91.

²³⁷ İbn Kesir, *a.g.e*, V: 398.

²³⁸ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 198; el-Buhari, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989), IV: 410; Buhari “*Fedailu Ashab'ın-Nebi*”, 5.

halifeliğine işaret eden bir delil olduğunu kabul etmektedir.²³⁹ Hz. Peygamber'in hastalığının şiddetinin artması üzerine namaz kıldıramayacak hale gelince "Hz. Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırsın." dedi. Hz. Aişe: "Ey Allah'ın Resûlü, Ebû Bekir yufka yürekli, sulu gözlü, çabuk ağlayan bir insandır. Senin makamına geçtiği zaman sesini insanlara duyuramaz. Ömer'e emretsen."²⁴⁰ deyince Hz. Peygamber tekrar "Namazı Hz. Ebû Bekir kıldırsın." şeklinde cevap verir. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa üç sefer namazı Hz. Ebû Bekir yerine Hz. Ömer'in kıldırması tavsiyesinde bulduklarında²⁴¹ Hz. Peygamber onları kastederek "Siz kadınlar Yusuf'a hile yaptınız."²⁴² Hz. Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın."²⁴³ dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'e namaz kıldırmasını söylediler. O da namaz kıldırmaya başladı. Bir ara Hz. Peygamber iyileştiğini ağrılarının hafiflediğini hissedince mescide geçti. Peygamber'in mescide geçtiğini fark eden Hz. Ebû Bekir geri çekilmek istedi fakat Hz. Peygamber namazı kıldırmaya devam etmesini söyleyerek onun yanına oturdu ve diğer insanlar gibi Hz. Ebû Bekir'e uyararak arkasında namazını kılmaya başladı.²⁴⁴ Bu şekilde Hz. Ebû Bekir insanlara on yedi vakit namaz kıldırdı.²⁴⁵ Hz. Peygamber hayattayken Hz. Ebû Bekir'in üç defa²⁴⁶ üç gün²⁴⁷ veya sekiz gün²⁴⁸ namaz kıldırdığı da rivayet edilmektedir.

Hz. Peygamber vefat edeceği günün sabah namazında insanların arasına çıktı. Hz. Peygamber'in iyileştiğini sanan Müslümanlar sevinçten neredeyse namazlarını bozacaklardı. İnsanların namaz kıldığını gören Hz. Peygamber tebessüm ederek kendi odasına çekildi. İnsanlar da Peygamber'in iyileştiğini düşünerek dağıldılar. Hz. Ebû Bekir de kendi evine gitti. Hz. Peygamber kendi odasında Hz. Aişe'nin dizinde²⁴⁹

²³⁹ Arı, *a.g.e.*, 42.

²⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 199.

²⁴¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 199; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 388.

²⁴² Vezirin kötü kalpli karısı züleyha ve arkadaşlarını kast etmektedir. Bkz. Kur'an, Yusuf (12), 30-33.

²⁴³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 406; et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, V: 892.

²⁴⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 200; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 395; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 190.

²⁴⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 395.

²⁴⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 200.

²⁴⁷ et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, V: 892.

²⁴⁸ el-Vakîdi, *Meğazi*, 348.

²⁴⁹ İbn Hazm, *a.g.e.*, 149; M.G.S Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, trc. Ercüment Karataş (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), I: 136.

“Hayır refik-i a’la’yı istiyorum” diyerek Rebiul evvel ayının on ikinci²⁵⁰ (7 Haziran 632) pazartesi günü altmış üç yaşında²⁵¹ mübarek ruhunu teslim etti.²⁵² Hz. Peygamber’in hastalığının on dört gün sürdüğü ve çarşamba günü Hz. Aişe’nin odasında toprağa verildiği rivayet edilir.²⁵³

1.2.6. Hz. Peygamberi’nin Vefatında Hz. Ebû Bekir’in Tutumu

Hz. Peygamber hastalığının son günlerinde kendisini iyi hissettiği zaman Hz. Ebû Bekir ondan izin alarak Sunh denilen yerdeki evine gitti.²⁵⁴ Hz. Peygamber’in vefat ettiği esnada Hz. Ebû Bekir kendi evindeydi. Hz. Ömer ise Hz. Peygamber’in öldüğünü kabul etmiyor ve şöyle söylüyordu: “Vallahi Allah’ın resulü ölmedi.”²⁵⁵ “Allah onu İmran oğlu Musa’yı yanına aldığı gibi aldı o da ortalıktan kırk gece boyunca kaybolunca Musa öldü dediler sonra geri döndü. Vallahi Hz. Peygamber geri gelecek ve Hz. Peygamber öldü diyenlerin ellerini kesecek.”²⁵⁶

Hz. Ebû Bekir, Peygamber’in ölüm haberini alınca hemen evinden çıkıp hiç kimseye bir şey demeden doğruca Peygamber’in evine gitti. Hz. Peygamber Aişe’nin evinde bir köşede üstü örtülü bir vaziyette duruyordu. Üzerinde Yemen kumaşından Hibre denilen bir örtü vardı. Hz. Ebû Bekir, örtüyü kaldırdı ve Hz. Peygamber’in yüzünü öptü sonra ona şöyle dedi²⁵⁷: “Babam, anam sana feda olsun! Yaşarken de güzeldin, öldüğünde de güzelsin. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, Allah sana bundan başka ölüm tattırmayacaktır.”²⁵⁸ diyerek Hz. Peygamber’in yüzünü örttü sonra odadan dışarıya çıktı ve konuşmakta olan Hz. Ömer’in susmasını istedi. Hz. Ömer susmayınca Hz. Ebû Bekir halka dönerek konuşmaya başladı. Hz. Ebû Bekir’in konuştuğunu duyan halk, Hz. Ömer’i bırakıp ona yöneldi. Hz. Ebû Bekir Allah’a hamd

²⁵⁰ el-Vakîdi, *Meğazi*, 349; et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, V: 892.

²⁵¹ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 306.

²⁵² İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 295-296.

²⁵³ Kasım Şulul, *Kafiyeci’de Tarih Usûlü* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 151.

²⁵⁴ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 409.

²⁵⁵ Ferid, *Fıkhü’s-Sire*, 328.

²⁵⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 411; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 296.

²⁵⁷ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 411.

²⁵⁸ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 297; Ferid, *Fıkhü’s-Sire*, 328.

ve senadan sonra: “Ey İnsanlar! Kim Muhammed’e (s.a.v) tapıyorsa bilsin ki o da her canlı gibi vefat etmiştir. Kim de Allah’a tapıyorsa bilsin ki O ebedidir ölmez.”²⁵⁹

Hız. Ebû Bekir etrafta toplanan insanlara Hız. Peygamber’in herkes gibi bir insan olduğunu ve onun da Allah tarafından belirli bir süre için görevlendirildiğini, sonunda onun da ölümlü olduğunu hatırlatan “Şüphesiz sende öleceksin onlar da ölecektir.”²⁶⁰ (Zümer 39/30) ayetini okudu. Hız. Peygamber’in vazifesinin sona erdiğini ve Allah tarafından ruhunun kabzedildiğini söyleyerek insanları sakinleştirdi. Daha sonra Kur’an-ı Kerim’den şu mealdeki ayeti okudu. “Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah’a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir.”²⁶¹ (Âl-i İmrân 3/144) Hız. Ebû Bekir bu ayeti okuduktan sonra Hız. Ömer’i ve orada toplanan halkı sakinleştirdi. Hız. Ömer’in: “*Peygamber tekrar dirilecek bazılarının ellerini ve ayaklarını kesecek.*” Sözleri ile Hız. Ebû Bekir’in: “*Muhammed’e (s.a.v) tapan bilsin ki O ölmüştür...*” şeklindeki konuşmalarını Hız. Aişe, toplumda fayda sağladığını ve insanları yatıştırdığını ifade etmektedir. Hız. Ömer’in sözleri kötülük yapmak isteyen kimselerin kalplerine korku saldıığını, Hız. Ebû Bekir’in sözleri ise insanları yatıştırdığını ve akıllı düşüncelerini sağladığını belirtmektedir.²⁶²

Hız. Peygamber’in evinin etrafında toplanan halk, Hız. Ebû Bekir’in okuduğu bu ayeti sanki ilk kez nazil olmuş gibi dinlediler. Hız. Ömer ise Allah adına yemin ederek bu ayeti işittikten sonra dizlerinin bağı çözüldüğünü, bacaklarında derman kalmayıp yere düştüğünü ve Hız. Peygamber’in vefat ettiğini bu şekilde öğrendiğini söyler.²⁶³ Daha sonra Hız. Peygamber’in nerede defnedileceği sahabeler arasında ihtilaf konusu olunca, Hız. Ebû Bekir: “Resulullah’tan her peygamber vefat ettiği, ruhunun kabzedildiği yerde defnedilmiştir, dediğini işittim.” demesi üzerine vefat ettiği döşek kaldırılıp döşegin altı peygamber için kazıldı. Daha sonra insanlar gruplar halinde Hız.

²⁵⁹ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 412; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 297; Ferid, *Fıkhu’s-Sire*, 328; Sarıçam, *İslam Tarihi*, 191; Arı, *a.g.e*, 44.

²⁶⁰ Kur’an, Zümer (39), 30

²⁶¹ Kur’an, Al-i İmrân (3), 144.

²⁶² Kemal Sandıkçı, *Hız. Aişe’den Beş Demet Kırk Hadis* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 345.

²⁶³ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 412; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 297.

Peygamber'in yanına gelerek onun için dua edip cenaze namazını kıldılar.²⁶⁴ Önce erkekler, erkeklerden sonra kadınlar, kadınlardan sonra çocuklar, çocuklardan sonra da köleler içeri girip cenaze namazını kılarak²⁶⁵ Hz. Peygamber'i oraya defnettiler. Hz. Peygamber'in cenaze namazı kılındığı zaman hiç kimsenin imam olarak cenaze namazını kıldırmadığı rivayet edilmektedir.²⁶⁶

1.2.7. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi

Hz. Peygamber vefat ettiğinde kendisinden sonra Müslümanları idare edecek, onları yönlendirecek birini vasiyet etmedi. Bunun hakkında Kur'an'da kendisinden sonra yerine birini bırakacak herhangi bir hüküm de yoktur. Devlet başkanını seçmek dini bir hüküm olmadığından devlet başkanının seçimi Müslümanlar'ın hür iradelerine bırakılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatıyla Müslümanlar hilafet konusunda ihtilafa düştüler. Çünkü Hz. Peygamber onları idare edecek birini ne sözlü ne de yazılı bir şekilde beyanda bulunmadan vefat etmişti.²⁶⁷ Hz. Peygamber'in vefatı üzerine Müslümanlar tabi olacakları yeni bir devlet başkanı arayışına girdiler.²⁶⁸

Hz. Peygamber vefat ettiği zaman, vefat haberini alan Medineli Ensar Beni Saideoğulları Sakifesi'nde toplanıp Sa'd b. Ubade'ye biat etme konusunda karar kıldı. Ensar'ın biat etme toplantılarından haberdar olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ubeyde b. Cerrah birlikte Sakifeoğulları'nın toplandıkları yere gittiler.²⁶⁹ Muhacirlerin ileri gelenlerinin gelmesiyle siyasi gerginlik başlamış oldu.²⁷⁰ Orada toplananlara "Burada neler oluyor?" diye sorduklarında Ensar kendilerini temsil edecek bir emir seçmek için toplandıklarını dile getirirler. Muhacirlerin ileri gelenleri halifenin Ensar'dan olmasına karşı çıktılar. Hz. Ebû Bekir muhacir adına konuşma yaparak kendilerinin Hz. Peygamber'in aşiretinden olduklarını ve hilafete en çok kendilerinin layık olduğunu

²⁶⁴ İbn-i Hişam İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 422; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 305

²⁶⁵ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 422; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 305; Lings, *a.g.e.*, 394.

²⁶⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 422.

²⁶⁷ Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, 189.

²⁶⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 202; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 412; et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, V: 898; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 288.

²⁶⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 203; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 298; Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 329; Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 55.

²⁷⁰ Akbulut, *İktidar Kavgası*, 55.

dile getirdi.²⁷¹ Hz. Ebû Bekir'in bu konuşmasına karşı Ensar'dan Hubab b. Munzir "Bir emir bizden ve bir emir sizden olsun." şeklinde bir teklifte bulundu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir "Emirler bizden vezirlerde sizdendir." dedi. Daha sonra "Hz. Ömer veya Ubeyde b. Cerrah'tan herhangi birisine itaat etmenizi tavsiye ederim." şeklinde konuşmasına devam etti.²⁷² Hz. Ebû Bekir bu konuşmasıyla İslam ümmetini tek bir çatı altında toplamayı ve onların dağılmasını önlemeyi hedefliyordu. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in onu aday olarak göstermesi karşısında "Hz. Peygamber'in öne geçirdiği iki ayağı nasıl gönül hoşnutluğuyla geride bırakmaya razı olursunuz."²⁷³ diye söyledi ve hemen arkasından Hz. Ebû Bekir'e biat etti. Hemen onun arkasından da diğer Müslümanlar biat etmeye başladı.²⁷⁴ Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e biat edildiğini duyunca altında pantolonu ve üstünde ridası olmayan bir gömlekle acele ile koşup ona biat ettiği rivayet edilmektedir.²⁷⁵ Bununla beraber fedek arazisi sebebiyle Hz. Ebû Bekir'e dargın olan eşi Fatıma'yı üzmemek için eşinin vefatına kadar (Hz. Ebû Bekir halife olduktan altı ay sonra) biat etmeyi ertelediği ve hilafet meselesinde kendisinin görüşü alınmadığı için kırgın olduğu, bundan dolayı biat etmediği gibi, muhalefet etmediği de rivayet edilmektedir.²⁷⁶

Hz. Ali'nin hanımının fedek arazisi mirasından dolayı dargınlığı ve Hz. Ali'nin hilafet konusunda görüşünün alınmadığı için kırgınlığı sebebiyle eşinin vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat ettiği konusu Hz. Ali'nin ikinci sefer biat ettiğini gösterir. Şöyle ki Hz. Peygamber'in mirasını talep etmeleri üzerine Hz. Ebû Bekir'in "Biz peygamberlere mirasçı olunmaz. Bizim mirasımız sadakadır."²⁷⁷ Hadis-i Şerif'ine dayanarak mirası onlara vermemesi nedeniyle oluşan dargınlığı gidermek istemiştir.²⁷⁸ Şeklinde rivayet edilmektedir.

²⁷¹ Akbulut, *İktidar Kavgası*, 55.

²⁷² İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 203; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 298; Ferid, *Fıkhu's-Sire*, 329; Fayda, "Ebûbekir", X: 103; Fayda, *İslam Tarihi*, 237.

²⁷³ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 299.

²⁷⁴ et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, I: 899; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 299; M. Asım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed Aleyhisselam Ve İslamiyet-4* (İzmir: Işık Yayınları, 2008), VII-VIII: 792.

²⁷⁵ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 298.

²⁷⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II: 1111; Fayda, "Ebûbekir", X: 106.

²⁷⁷ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 427.

²⁷⁸ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 427.

Hz. Ali'nin: "Peygamber vefat ettiği zaman hilafet meselemize baktık. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'i namazı kıldırmada öne aldı. İmamlık yaptığını gördük. Hz. Peygamber'in dinimiz için razı olduğu kişiden bizde dünyamız için razı olduk ve onu halife olarak öne geçirdik"²⁷⁹ dediği ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in halifeliği süresince Hz. Ali'nin ona muhalefet etmediği, arkasında namaz kıldığı, yanına gidip ona öğüt verdiği ve istişare kurulunda da görev aldığı rivayet edilmektedir.²⁸⁰ Bütün bu rivayetler dikkate alındığında Hz. Ebû Bekir'in halife olarak seçilmesinde Hz. Ali'nin herhangi bir muhalefetinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, pazartesi günü kuşluk vaktinde vefat etti. İnsanlar ise kuşluk vaktinden sonra Beni Saide gölgeğinde Hz. Ebû Bekir'e biat etmekle meşgul oldular. Salı günü sabahında mescitte ona genel biat yaptılar. Salı günü genel biatten sonra Hz. Peygamber'in naaşının yıkanması, kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınması ile meşgul oldular. Naaşının ise çarşamba gecesinde defnedildiği rivayet edilmektedir.²⁸¹

Hz. Ebû Bekir halife olarak seçildikten sonra mescitte toplanan müminlere Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle söylediği rivayet edilmektedir: "Aranızda bu makama layık olmadığım halde beni bu makama layık gördünüz. Ancak Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünneti, Hz. Peygamber tarafından bize öğretildi, biz de öğrendik. Şayet Kur'an ve Sünnet'e göre hareket edersem siz de bana uyun, bana yardımcı olun, eğer Kur'an ve Sünnet'in dışına çıkarsam siz de beni doğrultunuz. Gerçekten doğruluk güvendir, yalan ise güven ve doğruluğa ihanettir. İçinizde zayıf olup zulme uğrayan kişi hakkını alıncaya kadar benim nezdimde güçlüdür, kuvvetlidir. İçinizde zalim olan kimse, mazluma hakkını verinceye kadar benim nezdimde zayıftır. Ben yeni bir hüküm getirmiyorum. Benden öncekinin verdiği hüküm gereği hüküm veririm. Bu uğurda doğru olursam bana yardım edin, hata yapıp yoldan saparsam beni doğrultunuz. Şimdi kalkın namazınızı kılın, Allah size merhamet etsin"²⁸²

Hz. Ebû Bekir bu hutbesiyle halife olduğu süre içerisinde nasıl hareket edeceğini, nasıl bir siyasetle Müslümanları yöneteceğini açık bir şekilde ortaya

²⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 205.

²⁸⁰ İbn Kesir, *a.g.e*, III: 427.

²⁸¹ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 425.

²⁸² İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 204; İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 418; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 304; İbn Kesir, *a.g.e*, III: 426; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II: 1112.

koymaktaydı. Ayrıca yönetimde olduğu süre boyunca Kur'an ve Sünnet'e tabi olacağını söylemesi eğer hata yaparsa halk tarafından düzeltilmesini talep etmesi halkı da yönetime dâhil ettiğinin bir göstergesidir.²⁸³

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in en çok güvendiği sahabelerden biriydi. Resulullah'ın onu hac emirliğine tayin etmesi, seriyelerde komutan olarak görevlendirmesi, kendi yerine namaz kıldırmasını istemesi gibi kendisine verilen görevler, onun hem dini hem de cihatla ilgili konularda bilgili olduğunun göstergesiydi.²⁸⁴ Halifelğe istekli olmadığını hem sözleriyle hem de davranışlarıyla ortaya koyuyordu. Hz. Ebû Bekir'in "Hayatım boyunca hiçbir zaman, bir gün veya bir gece bile olsa emir olmayı istemedim, bunun için de ne gizli ne de açık bir şekilde Allah'tan talep etmedim."²⁸⁵ şeklindeki sözleri emirliği istemediğinin göstergesidir. Hz. Ebû Bekir bu vazifeyi kabul etmesinin sebebini de insanların ihtilafa düştüklerini, onların zarar görmesinden korktuğunu ve kendisini halife için teşvik ettiklerini onları kırarak herhangi bir gerekçesinin olmadığı için kabul ettiğini söylemektedir.²⁸⁶

1.2.8. Hz. Ebû Bekir'in Vefatı

Hz. Ebû Bekir hicretin on üçüncü yılında (22 Ağustos 634) 63 yaşında iken Cemaziyelâhir ayının bitimine sekiz gün kala salı gecesi vefat etti.²⁸⁷ O'nun çok soğuk bir günde yıkandığı, bunun sonucunda on beş gün boyunca ateşinin sürdüğü ve vefat ettiği rivayet edilmektedir.²⁸⁸

Hz. Ebû Bekir ile Hâris b. Kelede, Hz. Ebû Bekir'e Yahudiler tarafından içerisine zehir koyup ikram edilen bir yemekten²⁸⁹ yerken el-Hâris, Hz. Ebû Bekir'e "Ey Allah Resulünün halifesi! Elini yemekten çek! Bu yemekte etkisini bir yıl sonra gösterecek bir zehir var ben ve sen aynı günde öleceğiz."²⁹⁰ dedi. İkisi de elini çekti. O yemeği yedikten bir yıl sonra ikisi de aynı günde vefat ettikleri.²⁹¹ rivayet

²⁸³ Arı, *a.g.e.*, 58.

²⁸⁴ Arı, *a.g.e.*, 59.

²⁸⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 427.

²⁸⁶ Arı, *a.g.e.*, 59.

²⁸⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 228; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 383; Şemsüddin Abdillâh Muhammed İbni Ahmed İbni Osman ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002), V: 126.

²⁸⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384.

²⁸⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 383.

²⁹⁰ Ali et-Tantavi, *Ebû Bekir es-Sıddık* (Cidde, 1986), 233.

²⁹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 223; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 95; İbnu Hacer, *a.g.e.*, 63.

edilmektedir. Abdullah b. Ömer ise Hz. Ebû Bekir'in ölüm sebebini, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ona çok üzüldüğünü, üzüntüsü sebebiyle giderek zayıfladığını ve vefat ettiğini aktarmaktadır.²⁹²

Hz. Ebû Bekir, hastalandığı zaman kendisine doktor getirmelerini tavsiye ettiklerinde, O şu cevabı verdi: "Tabip yanıma geldi, bana: "Ben istediğimi yaparım." dedi." Böyle söyleyince ona doktor getirme tavsiyesinde bulunanlar maksadını anladılar ve bir şey demediler.²⁹³

Hz. Ebû Bekir, ölümüne sebep olan hastalığa yakalandığı zaman ateşinin yüksek olması sebebiyle namaz kıldıramayınca Hz. Ömer'i Müslümanlar'a namaz kıldırmakla görevlendirdi.²⁹⁴ Hz. Ebû Bekir, hastalığı ağırlaşp vefatı yaklaştığı zaman Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan, Said b. Zeyd, Üseyd b. Hudayr, gibi sahabelerin yanı sıra Ensar ve Muhacirlerden bazılarına Hz. Ömer'in halifeliği konusunda istişare ederek onların görüş ve düşüncelerini aldı. İstişare sonucu Hz. Ebû Bekir, kendisinden sonra halife olarak Hz. Ömer'den razı olduklarını gördü. Ancak istişare meclisinde bulunanlardan biri Hz. Ömer'in sert bir yapısının olduğunu ve Hz. Ebû Bekir'e: "Sertliğini bildiğin halde kendinden sonra Hz. Ömer'i üzerimize halife olarak tayin ettin. Rabbin sorduğunda Rabbine ne cevap vereceksin?" diye sorduklarında Hz. Ebû Bekir'in cevabı şöyle oldu: "Derim ki Ey Allah'ım! Onlara senin halis kullarından en hayırlı birini halife olarak tayin ettim."²⁹⁵

Hz. Ebû Bekir, hastalığı ağırlaşınca devlet işlerinde sekreteri olan Hz. Osman'ı çağırıp bir vasiyetname yazdırdı.²⁹⁶ Hz. Osman'a yazdırdığı vasiyetname şöyledir: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım. Bu belge Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'nin dünyadan göçmek üzereyken, ahiret hayatının başlangıcı anında; Kâfirin imana geleceği, günahkârın kesin tövbe edeceği, yalancını doğru söyleyeceği bir anda Ebû Bekir'in yazdırdığı ahit ve vasiyetnamedir. Benden sonra Ömer b. Hattab'ı size halife olarak tayin ettim. Onu dinleyin ve ona itaat edin."²⁹⁷

²⁹² es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 95.

²⁹³ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 384; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 95; Suruç, *Sadakatte Zirve Hz. Ebû Bekir*, 275; Hulusi, *Hz. Ebû Bekir*, 162; Akçay, *Sadık Dost Hz. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal*, 265.

²⁹⁴ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 384.

²⁹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 224; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 96

²⁹⁶ İhsan Süreyya Sırma, *İslâm'ı Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 61.

²⁹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e*, III: 225; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 96.

Hz. Ebû Bekir, yazılan vasiyetnameyi imzalayıp mühürledi ve Hz. Osman'a insanlar arasına çıkıp vasiyetnameyi duyurmasını emretti. Hz. Osman, vasiyetnameyi insanlara duyurdu. Müslümanlar'ın hepsi Hz. Ömer'e gönül hoşnutluğuyla biat ettiler. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i yanına çağırarak ona yapması gerekenleri tavsiye etti.²⁹⁸

Hz. Ebû Bekir, cenazesini eşi Esmâ bt. Umeys ile oğlu Abdurrahman'ın yıkamasını, kendi üzerindeki elbisesine iki yeni elbiseye eklenerek kefenlenmesini²⁹⁹ ve Hz. Peygamber'in yanına defnedilmek istediğini³⁰⁰ vasiyet etti. Kendisini yeni elbiselerle kefenlemek istediklerini tavsiye ettiklerinde: "Hayır yeni elbise ölüde geçici bir süre içindir. Hayatta olan kişinin yeni elbise giymeyi daha çok hak etmektedir."³⁰¹ diyerek yeni elbiselerle kefenlenmeyi kabul etmedi.

Hz. Ebû Bekir vefat ettiği esnada söylediği en son söz: "Allah'ım Müslüman olarak ruhumu al beni razı olduğun kimseler arasına kat" anlamındaki ayeti olmuştur.³⁰² Onu hanımı Esmâ yıkadı.³⁰³ Cenaze namazını ise Hz. Ömer kıldırdı.³⁰⁴ Onu kabre oğlu Abdurrahman, Ömer, Osman ve Talha hazretleri geceleyin Hz. Peygamber'in kabri yanına defnettiler.³⁰⁵ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti, iki yıl üç ay ve on gün olduğu rivayet edildiği³⁰⁶ gibi iki yıl üç ay ve yirmi altı gün olduğu da rivayet edilmektedir.³⁰⁷

²⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 226; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa*, 96.

²⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III:226-229.

³⁰⁰ Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, 62.

³⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 226; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384.

³⁰² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 349.

³⁰³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 229.

³⁰⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 233; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384.

³⁰⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384.

³⁰⁶ Halife b Hayyat, *Tarihu Halife b. Hayyat (Halife b. Hayyat tarihi)*, trc. Abdulhalik Bakır (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001), 150; ez-Zehebi, *Tarihü'l İslam*, V: 126.

³⁰⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 228; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 384.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİ RİDDE HAREKETLERİ

2.1 Ridde ve İrtidat

Ridde ve İrtidat kavramları sözlükte “Geldiği yoldan geri dönmek, bir şeyden yüz çevirmek veya başka bir şeye dönmek” gibi anlamlara gelmektedir.³⁰⁸ Redd kökünden türemiş bir kelime olan ridde ve irtidat fihhi terim olarak, Müslüman bir kimsenin kendi iradesiyle İslam dininden çıkmasını ifade eder. Dinden dönen erkeğe mürtedd, kadına mürtedde denir.³⁰⁹ Şafii fıkıh âlimlerinden Kalyubi irtidat kelimesinin anlamını şu şekilde tarif etmiştir. “İrtidat, ister alay etmek maksadıyla ister inad etmek için, isterse bilerek olsun Müslümanın küfre girmeye niyet etmesi veya küfür manasına gelen söz veya amel ile İslam dininden çıkmasıdır.”³¹⁰

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de dinden dönenlerle alakalı Bakara Suresi 217. ayette şöyle buyurmaktadır. “...Güçleri yeterse sizi dininizden çevirinceye kadar durmadan sizinle savaşsınlar. İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, dünyada ve âhirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennem dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdır.”³¹¹ Bu ayete göre dinden dönen kimselerin ahirette açık bir azap çekeceklerini ve devamlı cehennemde kalacaklarını ifade etmektedir. Dünyada nasıl bir cezaya çarptırılacakları hakkında Kur’an’da açık bir ifade bulunmamaktadır. Bununla beraber dinden dönenlere verilen ceza Hz. Peygamber’in hadisleri doğrultusunda uygulandığı bilinmektedir. Muaz b. Cebel, Hz. Peygamber’in “Dinden dönenin boynunu vurun.” hadisine dayanarak bu cezayı uyguladığı rivayet edilmektedir.”³¹²

³⁰⁸ İsmail Karagöz, ed., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2005), 321.

³⁰⁹ İrfan İnce, “Ridde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 2008), XXXV: 88.

³¹⁰ Sahip Beroje, *Farklı Bakış Açılıyla İrtidat Suçu Ve Cezası*, 2. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 42.

³¹¹ Kur’an, Bakara (2), 217.

³¹² İnce, “Ridde”, XXXV: 89.

2.2. Peygamberlik İddiasında Bulunan Yalancılar ve Dinden Dönerler

Hz. Peygamber hayatta iken üç fırka dinden döndü. Bunlar:

1) Esved el-Ansi Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde hastalandığını duyması üzerine Yemen'de Ans ve Mezhic kabilelerin desteğini alarak Peygamberlik iddiasında bulundu.³¹³

2) Müseylimetü'l-kezzâb hicretin on birinci yılı sonlarında Yemâme'de peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktı.³¹⁴

3) Hz. Peygamber'in Veda Haccından sonra hastalanmasını fırsat bilen Tuleyha b. Huveylid, Beni Esed kabilesi ile beraber Tay ve Gatafan kabilelerin desteğini alarak zekât vermekten kurtulma isteğiyle isyan etti.³¹⁵ Görüldüğü üzere irtidat olayları Hz. Peygamber'in sağlığı döneminde de vuku bulmuştu.

Hz. Ebû Bekir döneminde ise irtidat eden yedi fırka oldu. Bunlar:

- 1) Fezare Kabilesi, Uyeyne b. Hısn liderliğinde
- 2) Temim Kabilesinden bir grup Secâh adında bir kadın liderliğinde
- 3) Kindeliler Kabilesinden bir grup, Eş'as b. Kays liderliğinde
- 4) Beni Yerbu Kabilesi, Malik b. Nüveyre'nin liderliğinde
- 5) Gatafan ve Beni Amr Kabileleri, Kurre b. Seleme el-Kuşeyrinin liderliğinde
- 6) Beni Süleym Kabilesi, Fücae b. Abdüyalil'in liderliğinde
- 7) Bahreyn de bir grup, Hakem b. Zeyd'in liderliğinde isyan etti.³¹⁶

İrtidat hareketleri Peygamber'in vefatıyla birlikte o kadar hızla genişlemişti ki Mekke, Medine ve Taif şehirleri dışında İslam dininde sabit kalan bir kabile kalmamıştı.³¹⁷ İrtidat hareketleri, doğuda Uman ve Behreyn'e; batıda Kızıldeniz'in kıyı bölgelerine; kuzeyde Şam yakınlarından olmak üzere güneyde bulunan Hadramevt, Mehre ve Yemen bölgelerine kadar yayılmıştı. Ayrıca Arap

³¹³ Hüseyin Algül, "Esved el-Ansi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 1995), XI, 440.

³¹⁴ Ahmet Önkol, "Müseylimetülkezzâb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 2006), XXXII, 90.

³¹⁵ Mehmet Salih Arı, "Tuleyha b. Huvelid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2012), XLI, 363.

³¹⁶ Mustafa Fayda, "Ridde", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (DİA, 2008), XXXV, 92-93; Arı, *a.g.e.*, 91.

³¹⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 430.

Yarımadası'nın merkezi konumunda yer alan Gatafan, Abs ve Zebyan kabileleri ile Necid de bulunan kabileler, Hicaz bölgesinde yer alan Hevazin ve Benû Süleym kabileleri Peygamber'in vefatından sonra tabi olmak istemedikleri Medine'nin iktidarına karşı toplu bir isyan başlatmışlardı.³¹⁸ Görüldüğü gibi irtidat olayları Arap Yarımadası'nın hemen hemen her tarafına yayılmış durumdaydı.

2.2.1. Esved el-Ansi

Esved'in asıl adı Zeyd bin Malik b. Üded b. Yeşcüb b. Arib b. Zeyd b. Kehlan b. Sebe dir.³¹⁹ Esved'in adının Ayhele b. Ka'b b. Avf el-Ansi³²⁰ veya Abhale b. Ka'b b. Gavs olduğu da söylenmiştir.³²¹ Siyah tenli olmasından dolayı siyah anlamına gelen "Esved" lakabıyla anılmaktadır.³²² Yemen'de Mezhic Kabilesinin bir kolu olan Ans'a mensuptur. Yüzünün sürekli bir peçe ile örtülü olmasından dolayı ona peçe sahibi anlamına gelen "Zu'l-Himâr"³²³ başka bir rivayette ise Esved'in bir eşiği vardı. O eşiğe secde et dediği zaman secde ederdi. Çök dediğinde çökerdi. Bundan dolayı eşek sahibi anlamına gelen "Zu'l-Himâr" denilmiştir.³²⁴ şeklinde ifade edilmektedir. Brockelmann, Esved el-Ansi'ye "Zu'l-Himâr" denilmesinin nedenini şöyle özetlemektedir: "Binek, doğuda her zaman beklenip doğu tarafından geleceğine inandıkları Mehdi'nin sembolüdür. Hz. İsa'nın Kudüs'e dişi bir eşek üzerine girdirilmesinin nedeni budur."³²⁵

Esved b. Ka'b, hitabeti çok güçlü bir kâhindi. Çok güzel ve tatlı konuşmasının yanı sıra halka gösterdiği bazı kehanetler neticesinde insanları kandırmayı başarmıştı. Esved bir gösteri gününde yüz hayvanı bir ip üzerine teker teker dizer daha sonra onları yine teker teker mızraklar, bu vahşet gösteri bitene kadar hayvanlar yerlerinden

³¹⁸ Arı, *a.g.e.*, 90.

³¹⁹ Ahmet b. Yahya el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, trc. Mustafa Fayda, 1.Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 124.

³²⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 309.

³²¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 435.

³²² Hüseyin Algül, "Esved el-Ansi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 1995), XI: 440.

³²³ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 124; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 409.

³²⁴ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 124.

³²⁵ Carl Brockelmann, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, trc. Neşet Çağatay (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 44.

ayrılmaz. Bunu gören insanlar onun bu üstün özelliklerine kanıyordu. Hz. Peygamber'in hastalandığı haberini duyunca "Rahmanu'l Yemen" sıfatıyla kâhinlik elbisesini giyerek ortalıkta dolaşp kendi (sahte) peygamberliğini ilan etmeye başladı.³²⁶ Esved göz bağlayıcı ve kendisini dinleyenleri konuşma kabiliyeti sayesinde büyüleyen bir kişi olması nedeniyle insanları çok çabuk etkileyebiliyordu.³²⁷

Hz. Peygamber'in hayatta iken Veda Haccı'ndan sonra dinden dönüp Peygamberlik iddiasında bulunan ilk kişi Yemen'de kâhin ve hokkabaz olan Esved'tir.³²⁸ Hz. Peygamber, Esved'i İslam'a davet etmek için Cerir b. Abdullah el-Beceli'yi gönderdi ancak Esved'ten olumsuz cevap aldı. Esved'in İslamiyeti kabul ettikten sonra irtidat ettiği söylenmiştir. Ancak bu rivayetin doğruluğu hakkında kesin bir delil bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in peygamberliğini de inkâr edecek herhangi bir rivayet mevcut değildir.³²⁹

Esved Yemen'deki Ans ve Mezhic kabilelerinin desteğini alarak topladığı 600-700 kişilik süvari birliklerinden oluşan bir kuvvetle San'a üzerine yürüdü. Hz. Peygamber tarafından San'a'ya emir olarak gönderilen Şehr b. Bazan, Esved'e karşı koyunca Esved, onu öldürdü. Esved peygamberliğini iddia ettikten yirmi beş gün sonra San'a'ya, birkaç ay içinde ise Yemen'in tamamına hükmetti.³³⁰ Esved, San'ayı ele geçirip Şehr b. Bazan'ı öldürünce onun Âzad adındaki hanımıyla evlendi.³³¹ Kısa bir süre içerisinde Esved Hadramavt bölgesi sınırından Taif'e kadar, Bahreyn bölgesinden Aden'e kadar birçok bölgeyi ele geçirdi. Esved geniş topraklara hükmetmeye başlayınca hükmettiği topraklardaki bölge yönetimlerini bazı kimselere verdi. Ordu komutanlığını Kays b. Abdi Yağus'a, Ebna'ların idaresini Feyruz ve Dazeveyh'e, Mezhiç kabilesinin yönetimini Amr b. Mâdikerib'e vermişti. Esved bu hızlı zaferler

³²⁶ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 36.

³²⁷ Arı, *a.g.e.*, 131.

³²⁸ et-Taberi, *a.g.e.*, I: 871.

³²⁹ Algül, "Esved el-Ansi", X: 441; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 37.

³³⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 435; Algül, "Esved el-Ansi", XI: 441.

³³¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 436; Arı, *a.g.e.*, 131.

karşısında kibre kapılarak artık komutanlarından ve Ebna'dan olan Feyruz, Dazeveyh ve Kays'ı küçümsemeye ve onlardan yüz çevirmeye başladı.³³²

Yemen bölgelerine, Hz. Peygamber tarafından emir olarak gönderilen kimseler vardı. Bunlar, Necran Valisi; Amr b. Hazm, Hemdanların Valisi; Amir b. Şehr, San'a Valisi; Şehr b. Bazan'dı. Muaz b. Cebel ise, Hz. Peygamber tarafından Yemen'e gönderilen Vali ve memurların işlerini hakkıyla yerine getirip getirmediğini kontrol etmek ve oradaki halka İslam dinini ayrıntılı bir şekilde öğretmesi için gönderilmişti.³³³

Hz. Peygamber Esved'in bu isyan hareketinden haberdar olunca Vebr b. Yahnes ed-Deylemi adında biriyle Yemenliler'e bir mektup gönderdi. Bu mektupta oradaki Müslümanlar'ın hepsine ve kendilerine yardım etmekte ümit ettiği kimselere haber vererek Esved ile savaşın onu bertaraf etmelerini emrediyordu. Bu görevi Muaz b. Cebel üstlendi ve mektupta emredildiği gibi yaptı. Muaz b. Cebel Sekün şehrinden bir kadınla evliydi. Bütün Sekünlular Hz. Peygamber'in emrini yerine getirmek için Muaz b. Cebel'in yanında yer aldılar. Hz. Peygamber'in mektubunu Yemen'de bulunan Müslüman valilere ve Müslüman halktan da ulaştırabildikleri herkese ulaştırdılar.³³⁴

Muaz b. Cebel ve arkadaşları, Esved'in ordu komutanı Kays'ın, Esved'ten korktuğunu ve onu öldürebileceğini düşündüğü için ona yapacakları çağırışı kabul edip onlarla iş birliği yapacağını söyleyerek Hz. Peygamber'in mektubunu ona anlattılar. Kays da kendisine verdikleri bu haberi gökten inmiş bir müjde gibi sevinerek kabul etti. Feyruz ve Dazeveyh de aynı görüşteydi. Bu şekilde Muaz ve arkadaşları bunlarla Esved'i öldürme noktasında anlaşılabilir. Gerekli yerlere mektuplar yazmaya devam ettiler. Bu anlaşmadan haberdar olan Esved, Kays'ı yanına çağırıp ona; kendisine ihanet ettiğini, düşmanla iş birliği yaptığını ve kendisini ortadan kaldırıp hükümdarlığına göz diktiğini bundan dolayı şeytanının Kays'ın ihaneti karşısında

³³² İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 436.

³³³ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 37.

³³⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 310; Şemsüddin Abdillâh Muhammed İbni Ahmed İbni Osman ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002), V: 27.

öldürülmesini emrettiğini söylüyor. dedi. Bunun karşısında Kays, yemin ederek kendisinin kalbinde büyük bir şahsiyet olduğunu böyle bir şeyi yapmayı asla düşünmediğini söyledi. Daha sonra Kays, arkadaşlarının yanına giderek aralarında geçen konuşmayı anlattı. Kays ve arkadaşları Esved'in onlardan şüphelenmesi karşısında tehlike içindeydiler. Bu durum karşısında ne yapacaklarını düşünürken onlara Amir b. Şehr, Zû Zud, Zû Mürrân, Zu'l-Kela' ve Zû Zuleym'den mektuplar geldi. Bu mektuplarda Esved'e karşı iş birliği yapacaklarını ve onu öldürmek için harekete geçmek istedikleri yazıyordu. Ayrıca Necranlılara da mektup yazmıştı, onlar da kabul etmişlerdi Kays, Feyruz, Dazaveyh ve taraftarları, onlara kendilerinden emir almadıkça harekete geçmemeleri gerektiğini yazdılar. Ancak onlar Hz. Peygamber'den Esved'i ortadan kaldırmak için mektup aldıkları için Kays ve arkadaşlarını dinlemediler. Bu durum Esved'e ulaşmıştı o da sonunun yaklaştığını anlamıştı.³³⁵

San'a'dakiler, Esved'in harekete geçip onları öldürmeden önce kendileri harekete geçmeye karar verirler. Bunun için de Esved'in Karısı Âzad ile görüşmeye amcasının oğlu olan Feyruz'u gönderirler. Feyruz saraya gidip amcasının kızı olan Âzad'a, Esved'in yaptığı kötülükleri anlattı. Daha sonra eşini öldürdükten sonra halkı rezil ve perişan ettiğini, kadınların şeref ve haysiyetlerini ayaklar altına aldığını artık onu öldürme zamanın geldiğini söyleyerek ondan yardım istedi. Bunun karşısında Âzad, kocasının katili olan Esved'i yeryüzünde en çok nefret ettiği bir insan olduğunu söyleyerek onlarla anlaşma yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Daha sonra saraya nereden girebileceklerine dair malumat verdi. Feyruz, Esved'in karısının gösterdiği bir odaya girip duvarı içerden oymaya başladılar ki dışarıdan duvarın delinmesi kolaylaşsın diye. Duvarı içerden oyup üzerine perde indirdiler, sonra Feyruz onu bekleyen arkadaşlarının yanına gitti.³³⁶

Gece olunca Feyruz ve arkadaşları duvarı dışardan deldiler. Feyruz içeri girip yatağında sarhoş bir şekilde yatan Esved'in yanına gitti. Feyruz Esved'in yüzüne baktı Esved de gözlerini açmış Feyruz'a bakıyordu. Feyruz kaçıp giderse hem kendisinin

³³⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 310-313; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 436-437; Üçok, *İslamdan Dönenler*, 40-42.

³³⁶ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 310-313; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 436-437; Üçok, *İslamdan Dönenler*, 40-42.

hem de Esved'in karısının öldürüleceğini anlayıp acele edip onunla hemen boğuştu. Esved deve gibiydi. Feyruz, Esved'i başından tuttu ayaklarını da onun sırtına dayadı ve boynunu kırdı. Daha sonra Feyruz'un arkadaşları içeri girip Esved'in kafasını kesmek istediler bu esnada Esved hareketlendi Feyruz onu tam olarak öldürememişti. İki kişi sırtına çıktı karısı da onu saçlarından tuttu. Feyruz, Esved'in kafasını keserken Esved, çok şiddetli bir şekilde böğürmeye başladı. Sesi duyan muhafızlar odanın kapısını vurarak bu sesin nereden geldiğini sordular. Esved'in karısı "Peygamberimize vahiy geliyor." deyince muhafızlar oradan uzaklaştı. Kays, Dazaveyh ve Feyruz Esved'i öldürdüklerini kendi taraftarlarına nasıl açıklayacağı konusunda istişare ettiler. Nihayet kendi aralarında bir parola koyarak durumu ilan etme kararı aldılar. Kays, sabah olunca kale duvarı üzerine çıkıp anlaşıkları parolayı yüksek sesle okudu. Müslümanlar ve Esved taraftarları büyük bir korku içine düştüler. Daha sonra Kays ezan okumaya başladı. "Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah ve enne Abhale (başka bir rivayette Ayhele) kezzab (Şehadet ederim ki Muhammed (s.a.v) Allah'ın Peygamber'idir. Abhale yani Esved Yalancıdır)." diyerek Esved'in kafasını, Esved'in taraftarlarının üzerine attı. Korku içerisinde kalan Esved'in taraftarları kaçışmaya başladı. Böylece Esved ve taraftarları hezimete uğradılar. Hz. Peygamber'in valileri de görevlerine geri döndü. Kays, Dazaveyh ve Feyruz emirlik konusunda anlaşamadılar, bunun yerine Muaz b. Cebel'in namaz kıldırma hususunda karar verdiler.³³⁷ Esved'in öldürüldüğü haberini bir mektupla Hz. Peygamber'e bildirdiler.³³⁸ Esvedin öldürüldüğü gece Hz. Peygamber'e ilahi bir mesaj geldi. Hz. Peygamber "el-Ansi öldürüldü. Onu mübarek bir aileden mübarek olan Feyruz öldürdü." diye haber vermişti.³³⁹

Esved, Hz. Peygamber'in vefatından beş gün önce 8 Rebûlevvel 11 (3 Haziran 632) tarihinde öldürüldü. Ölüm haberinin ise Hz. Peygamber vefat ettiği için Hz. Ebû Bekir'in eline ulaştığı da rivayet edilmektedir.³⁴⁰

³³⁷ ez-Zehabi, *Tarihü'l İslam*, V: 30.

³³⁸ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 312-313; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 437-439; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 43-45.

³³⁹ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 413.

³⁴⁰ Algül, "Esved el-Ansi", XI: 441; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 46.

2.2.2. Yemen’de İkinci Kez İrtidat Hareketi

Esved el-Ansi’nin öldürülmesiyle Yemen’de İslamiyet yeniden hüküm sürmeye başladı. Hz. Ebû Bekir, tayin ettiği el-Ebna kabilesine mensup ve Esved’in öldürülmesinde büyük katkısı olan Feyruz’u Yemen Valisi olarak atadı. Daha önce Kays, Dazaveyh ve Feyruz birlik içerisindeydi. Hz. Ebû Bekir, Feyruz’u Yemen Emiri olarak ataması karşısında Kays b. Mekşuh, yerli olmayan Ebna’dan birisinin kendi başlarına vali olarak atanmasını kabul etmeyerek irtidat etti, irtidadını da gizli tutuyordu. Kays, Yemen’i kendi idaresi altına almak istiyordu ancak kendisi yerine Feyruz vali olarak atanınca bunu kabullenemedi.³⁴¹ Kays, Ebnalılar’ı yurtlarından sürmek için Zu’l-Kela’ ve taraftarlarına mektuplar yazdı. Ancak Zu’l-Kela’ ve taraftarları, Kays’ın çağrısını kabul etmediler ve Ebnalılar’a da yardım etmediler. Bunun üzerine Kays da kendi başına hareket etmeye başladı. Daha önce Esved’in etrafında olan adamlara ve taraftarlarına kendi etrafında toplanmaları için mektuplar yazdı. Esved’in taraftarları onun etrafında toplanmayı kabul ettiler.³⁴²

San’alılar, Kays’ın Esved’in etrafında olanlarla iş birliği yaptığını öğrendi. Kays onları şaşırtmak için Feyruz ve Dazaveyh ile istişare ederek onlarla dostmuş gibi hareket etmeye başladı. Onlarla istişare ettiği gün, bir sonraki gün için yemeğe davet etti. Kays’ın amacı, Feyruz ve Dazaveyh’i öldürmektir. Yemeğe ilk önce Dazaveyh icap etti. Dazaveyh, Kays’ın yanına gidince Kays onu öldürdü. Daha sonra yemeğe icabet etmesi için Feyruz’a haber gönderdi. Feyruz yolda giderken iki kadın kendi aralarında onu kastederek “Vallahi bu da arkadaşı (Dazaveyh) gibi öldürülecek.”³⁴³ şeklindeki konuşmalarına şahit olunca kendisine tuzak kurulduğunu anladı ve yolda giderken karşılaştığı Cisneş ile birlikte Havlan Dağlarına doğru kaçmaya başladı. Havlanlılar Feyruz’un dayıları oluyordu.³⁴⁴

³⁴¹ Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberi, *Tarih-i Taberi*, trc. M. Faruk Gürtenca (İstanbul: Sağlam Yayınevi, Ty), III: 406; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 346; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 476; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 47; Ağrakça, *Hz. Ebû Bekir’in Hilafet dönemi*, 167; Arı, *a.g.e*, 133.

³⁴² İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 346.

³⁴³ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 476.

³⁴⁴ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 346-347; İbn Kesir, *a.g.e*, III: 476; ez-Zehebi, *Tarihü’l İslam*, V: 45; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 47.

Kays, rakiplerini uzaklaştırınca San'a üzerine yürüdü ve San'a'nın idaresini ele geçirdi. Ebnalılar'ın bir kısmını da zorla İran'a yolladı. Zorla hicret ettirilen Ebnalılar topraklarından geçtiği bazı Arap kabileleri tarafından himaye edildiler ve Kays'ın görevlendirdiği adamları öldürdüler.³⁴⁵

Feyruz, San'a'nın ele geçirildiğini öğrenince Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak ondan yardım istedi.³⁴⁶ Hz. Ebû Bekir elçi ve mektuplarla Tihame Kabilesine, Tahir b. Ebi Hale Komutasında Feyruz'a yardım etmelerini söyledi. Onlara yardım etmesi için de Muhacir b. Ümeyye komutasındaki orduyu Yemen'e gönderdi.³⁴⁷ Yemen'de bütün birlikler toplandıktan sonra San'a üzerine doğru yürümeye başladılar. San'a yakınlarında karşılaşan iki ordu şiddetli bir şekilde savaştı. Bu savaş sonucunda Kays ve taraftarları hezimete uğratıldı. Esved taraftarı olan kimseler de dağılmak zorunda kaldı.³⁴⁸ Kays ve Amr b. Madikerb esir düştü. Amr, Müslüman olduktan sonra irtidat edip Esved'in tarafında yer almıştı. Feyruz, Kays ve Amr'ı Muhacir b. Ümeyye ile beraber Hz. Ebû Bekir'e gönderdi.³⁴⁹

Hz. Ebû Bekir Kays'a hitaben: "Ey Kays sen Allah'ın kullarını öldürdün, Müslümanları bırakıp mürtetlerle anlaşma yoluna gittin."³⁵⁰ diyerek onu azarladı. O, bunu inkâr etti. Mürted olmadığını ve hâlâ Müslüman olduğunu dile getirdi.³⁵¹ Dazaveyh'in öldürülmesiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını söyledi. Dazaveyh'i gizli bir şekilde öldürdüğü için herhangi bir şahit olmadığından Hz. Ebû Bekir kısas uygulamadı ve Kaysı affetti. Amr'a da "Sen her zaman yenilgiye uğramaktan veya esir düşmekten utanmıyor musun? Eğer sen İslam dinine yardım etseydin Allah da seni yüceltirdi." diye söyleyince Amr da: "Bundan sonra dönmek üzere Müslüman oluyorum."³⁵² dedi. Hz. Ebû Bekir onları affetti ve kendi kabilelerinin yanına

³⁴⁵ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 47.

³⁴⁶ ez-Zehebi, *Tarihü'l İslam*, V: 45.

³⁴⁷ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 48.

³⁴⁸ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 347; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 476; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 48; Ağrakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 170.

³⁴⁹ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 476.

³⁵⁰ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 348.

³⁵¹ et-Taberi, *Tarih*, III: 407.

³⁵² İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 348.

gönderdi.³⁵³ Ayrıca Kays, öldürülmemesi için halifeye yalvardı ve affetmesini istedi. Affedilmesi halinde halifenin emrinde kalıp askeri dehasını bundan sonra Müslümanlar için kullanacağını dile getirdi. Hz. Ebû Bekir onu affetti ve Irak'ta başlayan fetihlere katılan ordu ile birlikte Irak'a gönderdi. Kendisine hiçbir görev ve sorumluluk verilmemesini tavsiye etti.³⁵⁴ Böylece Yemen ikinci sefer irtidat meselesinden kurtulup huzur ve güvene kavuşmuş oldu.

2.2.3. Tuleyha Bin Huveylid

Asıl adı Talha'dır. Peygamberlik iddiasında bulunduğu için onu aşağılamak amacıyla Tuleyha (Talhacık) denilmiştir.³⁵⁵ Necid'de ikamet eden Esed kabilesinin kâhin ve reislerindedir.³⁵⁶ Talha, hicretin dokuzuncu yılında heyetlerin Medine'ye gelip İslamiyet'i kabul ettiklerini söyledikleri sıralarda Hz. Peygamber'e gelerek İslam'ı kabul etmiş bir süre sonra da irtidat etmişti.³⁵⁷

Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde hastalanması üzerine birçok kabileden dönmüştü. Tuleyha b. Huveylid de kâhinliğine güvenerek peygamber olduğunu ileri sürdü. Halkın aşağı tabakasındaki olanlar ona uydu ve kısa bir süre içerisinde Tuleyha'nın taraftarları çoğaldı. Tuleyha kendisine "Zu'n-Nun" adında bir melek tarafından vahiy geldiğini iddia ediyordu.³⁵⁸ Bana Cebrail geliyor diyerek birtakım kehanetler ve kafiyeli sözcükler söyleyerek kendisine taraftar topluyordu. Kendisine tabi olan insanlara namaz kıldıkları zaman secde etmemelerini emrediyor ve şöyle söylüyordu: "Yüzlerinizi yere koyup arka taraflarınızı havaya kaldırmanız Allah'ın işine yaramaz. Allah, rükû ve secde etmenizi istemez. Ama ayakta veya oturarak Allah'ı tesbih etmenizi ister."³⁵⁹ Hz. Peygamber bunu haber alınca onun üzerine Dırar b. el-Ezver'i, Esed oğullarının üzerine vali tayin ederek onlarla mücadele etmesini ve mürtedleri bertaraf etmesini emretmişti. Hz. Peygamber'in emri gereği hareket eden

³⁵³ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 476.

³⁵⁴ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 170.

³⁵⁵ Arı, "Tuleyha b. Huvelid", 362.

³⁵⁶ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 50.

³⁵⁷ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 122.

³⁵⁸ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 53.

³⁵⁹ Muhammed b. Ömer el-Vakîdi, *Kitabu'r-Ridde*, ed. Yahya el-Ceburi (Beirut: Darulğarbil İslami, 1990), 87; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 316; Arı, *a.g.e.*, 109.

Dırar b. Ezver, etrafında topladığı Müslümanlar ile birlikte Tuleyha ve taraftarlarıyla mücadele etti. Bu mücadele sonucunda Tuleyha zayıf düşmüş geriye sadece yakalanması kalmıştı. Dırar b. Ezver, Tuleyha'yı yalamak için ona kılıç darbesi indirdi, ancak bu kılıç darbesi Tuleyha'da herhangi bir tesir göstermeyince bu sefer Tuleyha'ya kılıç işlemiyor haberi yayılmaya başladı ve Tuleyha'nın taraftarları giderek arttı. Dırar b. Ezver, Tuleyha ile mücadele ederken Hz. Peygamber vefat etti.³⁶⁰

Hz. Peygamber'in vefat haberi yayılınca Esed, Gatafan ve Tay kabileleri dinden dönerek Tuleyha'ya katıldı. Bu kabilelerin ileri gelenleri Medine'ye gelerek namaz kılacaklarını ancak zekât vermek istemediklerini dile getirdiler. Zekât konusunda kararlı olan Hz. Ebû Bekir, bu taleplerin hiçbirini kabul etmedi.³⁶¹ İstekleri kabul edilmeyen elçiler bu sefer Hz. Ömer'in yanına giderek bir veya iki yıllığına kendilerinden zekât alınmaması için halifeye teklif etmesini istediler, talepleri gerçekleşirse peygamberlik iddiasında bulunanlar da o zamana kadar iddialarından vazgeçer. Ondan sonra kendileri zekât vereceklerini dile getirdiler.³⁶² Bu durum karşısında Hz. Ebû Bekir, zekât vermek istemeyenlere karşı kararlı olduğunu şöyle dile getiriyordu: "Allah'a yemin ederim ki eğer zekât olarak verdikleri devenin boynundaki ipi bile benden esirgeyecek olsalar onu almak için onlarla savaşağım."³⁶³ Hz. Ebû Bekir'in kararlı olduğunu anlayıp herhangi bir anlaşmaya varamayan kabile üyeleri kendi kabilelerinin yanına dönünce Müslümanlar'ın az olduklarını söyleyerek taraftarlarını Medine üzerine yürümelerini sağladılar.³⁶⁴

Hz. Ebû Bekir anlaşma için gelen kabile reislerinin Medine'den ayrılmaları üzerine Medine'ye saldırılarından endişelendiğini dile getirerek çeşitli önlemler almaya başladı. Medine'nin dağ yollarının başına Hz. Ali, Talha, Zübeyir ve İbni Mes'ud'u yerleştirdi. Ayrıca mürtedlerin kendilerine yakın bir bölgede olmalarından dolayı kendilerine baskın yapma ihtimalini göz önünde bulundurarak Medine halkının

³⁶⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 316.

³⁶¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 445.

³⁶² et-Taberi, *Tarih*, III: 350.

³⁶³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 316.

³⁶⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 316; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 445; Üçok, *İslamdan Dönenler*, 57.

mescitte toplanmasını emretti.³⁶⁵ Aradan üç gün geçtikten sonra mürtedler, adamlarından bir kısmını tedbir amacıyla Zi-Huseyn bölgesinde bırakarak Medine'ye saldırdı. Medine girişindeki muhafızlar saldırı haberini Hz. Ebû Bekir'e bildirdi. Hz. Ebû Bekir, muhafızların yerlerinden ayrılmamalarını emretti. Kendisi de Medine'deki Müslümanlarla birlikte saldırıya karşılık vermek için develerine binerek harekete geçti. Düşman kuvvetlerine karşı koyarak onları dağıttılar. Daha sonra onları Zi-Huseyn bölgesine kadar takip ettiler.³⁶⁶ Mürtedlerin yardımcı kuvvetleri, şişirip ağzını bağladıkları yağ tulumlarını tepeden aşağıya Müslümanlar'ın üzerine doğru yuvarlamaya başladı. Müslümanlar'ın develeri bu tulumlardan ürküp kaçtı. Bunun üzerine Müslümanlar Medine'ye geri dönmek zorunda kaldı. Bu çarpışmadan hiçbir Müslüman'a zarar gelmemişti.³⁶⁷

Mürtedler, Müslümanlar'ın zayıf olduklarını düşünerek Zu'l-Kassa'daki taraftarlarına durumu bildirip kendilerine yardım etmeleri için yanlarına çağırdı. Böylece mürtedlerin taraftarları da gelmiş oldu.³⁶⁸ Hz. Ebû Bekir o geceyi tedbir olarak geçirmişti. Hz. Ebû Bekir ve arkadaşları hazırlıklarını tamamladıktan sonra yola koyuldu. Sabaha doğru düşmanın konakladığı yere vardılar. Düşman askerleri Müslümanlar'ın geldiğini fark edememişlerdi. Kılıç darbelerini yiyince Müslümanlar'ın geldiğini anlayarak kaçmaya başladılar. Sayıları Müslümanlar'ın sayısından çok olmasına rağmen yenilgiye uğrayıp kaçışmaya başladılar. Hz. Ebû Bekir, komutasındaki birliklerle düşman askerlerini Zu'l-Kassa denilen yere kadar takip ederek burada konakladı. Hz. Ebû Bekir, daha sonra Numan b. Mukarrin'i bir birlikle burada bırakarak Medine'ye geri döndü.³⁶⁹

Üsame b. Zeyd'in komutasındaki ordu Şam seferinden yaklaşık altmış gün sonra Medine'ye döndü. Hz. Ebû Bekir, Üsame'yi kendi yerine vekil bıraktı.³⁷⁰ Bu şekilde hem Üsame komutasındaki ordu ve bineklerinin dinlenmesini sağlamış oldu

³⁶⁵ et-Taberi, *a.g.e*, I: 352; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 316; İbn Kesir, *a.g.e*, III: 445.

³⁶⁶ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 445.

³⁶⁷ et-Taberi, *Tarih*, III: 352; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 317; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 446; Üçok, *İslamdan Dönerler*, 57.

³⁶⁸ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 317.

³⁶⁹ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 446-447.

³⁷⁰ et-Taberi, *Tarih*, III: 353.

hem de kendisi zaman kaybetmeden mürtedlerle savaşıma imkânı kazanmış oldu. Hz. Ebû Bekir, Üsame'yi vekil bıraktıktan sonra yanına aldığı orduyla Zu'l-Kassa'ya doğru hareket etti. Müslümanlar onun gitmemesi için ne kadar ısrar ettilerse de kendisi kabul etmeyip: "Sizi bizzat kendim koruyacağım."³⁷¹ diyerek Zu'l-Hulasa ve Zu'l-Kassa ya doğru hareket etti. Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki askerler el-Abrak denilen yere vardı. Burada Abs, Zubyan, Abdu Menat b. Kinane'lerden bir grupla savaştı ve onları yenerek bozguna uğrattı.³⁷² Bozguna uğrayan kabilelerin hepsi Tuleyha'nın olduğu yere giderek ona sığındılar. Tuleyha, Esed oğullarının sınırında yer alan Sümeyra denilen yerde bulunmaktaydı ve birçok kabileden kendisine taraftar toplamıştı.³⁷³ Tuleyha, Sümeyra'dan ayrılıp Buzâha denilen yerde iskân etmekteyken kaçanların tamamı onun yanına geldiler.³⁷⁴

Hz. Ebû Bekir düşman askerlerini bertaraf ettikten sonra Medine'ye döndü. Bu arada Medine'de bulunan Üsame ve ordusu dinlenmiş oldu. Ayrıca Mekke'ye ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda zekât malı gelmişti. Hz. Ebû Bekir, kazandıkları bu zaferden sonra ordu tanzimine geçti. Müslüman ordusunu on bir birlik olacak şekilde ayırdı ve her bir birliğin başına da bir komutan tayin ederek onlara irtidat edenlerle mücadele etmeleri konusunda direktifler verdi.³⁷⁵

Hz. Ebû Bekir, birliklerin başına tayin ettiği komutanlar şöyleydi:³⁷⁶

- 1) Halid b. Velid'i, Tuleyha b. Huveylid'm üzerine gönderdi. Tuleyha'yı İtaat altına aldıktan sonra el-Batuh'da bulunan, Malik b. Nüveyre üzerine yürümesini söyledi.
- 2) İkrime b. Ebu Cehil'i, Müseylimetü'l-kezzâb'ın üzerine gönderdi.
- 3) Muhacir b. Ebi Ümeyye'yi, Esved el-Ansi ve askerlerini bertaraf etmesi için gönderdi. Ayrıca Kays b. Mekşuh'a karşı Ebnalılara

³⁷¹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 317.

³⁷² Üçok, *İslamdan Dönerler*, 58.

³⁷³ et-Taberi, *Tarih*, III: 354.

³⁷⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 318.

³⁷⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 448-449.

³⁷⁶ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 318.

yardımcı olması ve daha sonra da Hadramut'a ve Kinde'ye gitmesini emretti.

4) Halid b. Said'i, Şam taraflarına gönderdi.

5) Amr b. el-As'ı, Kuza'alıların üzerine yolladı.

6) Huzeyfe b. Mihsan el-Gılfaniy'yi, Deba halkına karşı mücadele etmesi için gönderdi.

7) Arfece b. Hersemey'i, Mehre üzerine gönderdi. Ayrıca Arfece ile Huzeyfe zor durumda kaldıklarında bir araya gelerek birbirlerine yardım etmelerini de emretti.

8) Şurahbil b. Haseney'i, İkrime b. Ebu Cehil'in arkasından gönderip. Yemâme'de dinden dönenlerle mücadele edip onları etkisiz hale getirdikten sonra Kuza'a'ya gitmesini emretti.

9) Ma'n b. Hâciz'i, Süleymoğulları ve onlarla iş birliği içerisinde hareket eden Hevazinliler'in üzerine gönderdi.

10) Süveyd b. Mukarrin'i, Yemende bulunan Tihame üzerine yolladı.

11) el-Al'a b. el-Hadrami'yi, Bahreyn'e gönderdi.

Hiz. Ebû Bekir bütün komutanlara hitap eden bir mektup yazdı. Bu mektubunda ordu komutanların neye dikkat etmeleri gerektiğini bildiriyordu. Gönderdiği bildiriye iman edinceye kadar dinden dönenlerle mücadele etmelerini, Müslüman olanlara iyi davranmalarını, karşı çıkan tüm savaşçıların öldürülmesini, kadın ve çocukları öldürmeyip onları esir almalarını, yolda karşılaştıkları kabilelere İslam'ı tebliğ etmelerini, ezanın, Müslüman olmanın bir nişanesi olarak kabul edip ezan okuyan topluluklara zarar vermemelerini tavsiye etmekteydi.³⁷⁷

Hiz. Ebû Bekir, Adıyy b. Hatim'i Halid b. Velid'den önce Tuleyha'nın yanında yer alan Tayylılar'ın üzerine göndermişti. Daha sonra Halid b. Velid'i arkasından göndererek Tayylar'dan başlamak üzere Buzaha'ya oradan da el-Batuh'a yürümeyi emretmişti. Yolda giderken de bir kabileyi bertaraf edince emrettiği şekilde hiç beklemeden kendisine emir gelene kadar sıradaki kabilenin işini bitirmesini

³⁷⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 451.

söyledi. Adiyy, Tayy kabilesinin yanına vardığında onları korkutarak İslam'ı kabul etmelerini sağladı. Ayrıca Cedileliler'in de İslamiyet'i kabul etmelerini sağlayarak bu durumdan Halid b. Velid'i haberdar etti. Bu iki kabile Tuleyha'nın yanından ayrıldı ve bin kişilik süvari birliğiyle Halid'in ordusuna katıldı.³⁷⁸

Halid b. Velid, Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî ile Sabit b. Akram el-Ensariyi öncü kuvvet olarak Tuleyha'nın üzerine gönderdi. Yolda giderken Beni Esed ile Rumme arasında kalan Katan Dağına kadar geldiler. Bu sırada Tuleyha'nın kardeşi Hibal'e rastladılar. Hibal, kardeşi Tuleyha'ya doğru mallar götürmekteyken onu öldürdüler. Bunu haber alan Tuleyha, diğer kardeşi Seleme ile birlikte arkalarından giderek Ukkâşe ile Sabit'i şehit ederek geri döndüler.³⁷⁹ Halid ve beraberindeki Müslümanlar bu olay üzerine sabırsızlanmaya başladılar. Nihayet Tuleyha'nın bulunduğu Buzâha'ya kadar ilerlediler. İki tarafta çarpışmaya başladı. Bu arada Amiroğulları da yakınlarda bulunup savaşı hangi tarafın kazanacağını merakla bekliyordu.³⁸⁰

Ferazeoğulları'ndan Uyeyne b. Hısn, yediyüz kişilik bir birlikle Tuleyhan'nın yanında yer alıyordu. Tuleyha ise ortalıkta elbisesine bürünmüş kendisine vahiy geleceğini iddia ediyordu.³⁸¹ Tuleyha, bu şekilde davranarak eğer savaşı kendi taraftarları kazanırsa meleklerin yardımıyla bu savaşın kazanılacağını söyleyecekti. Eğer savaşı kaybederse yanında hazır beklettiği karısıyla birlikte kaçacaktı.³⁸² Savaşın kızıştığı bir sırada Uyeyne, Tuleyha'ya gelerek vahyin gelip gelmediğini soruyor, Tuleyha ise vahyin daha gelmediğini söylüyordu. İki üç sefer Uyeyne Tuleyha'nın yanına gidip vahyin gelip gelmediğini soruyor. Tuleyha ise henüz vahyin gelmediğini söylüyordu. Uyeyne ise dönüp savaşıyordu. Daha sonra Uyeyne, Tuleyha'nın üzerine yürüyüp: "Cebrail hala gelmedi mi?" diye sorunca Tuleyha "Evet geldi." diye cevap verdi. Bunun üzerine Uyeyne, "Peki ne dedi?" diye sorunca Tuleyha "Bana senin de onun değirmeni gibi bir değirmenin var ve unutmayacağın bir sözün var." dedi. Böyle cevap verince Uyeyne: "Evet Allah da biliyor ki senin hiç unutmayacağın bir şey olacak! Ey Ferazeoğulları, çekip gidiniz. Çünkü bu bir

³⁷⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 319.

³⁷⁹ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 112-113; et-Taberi, *Tarih*, III: 357. ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, V: 43.

³⁸⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 320.

³⁸¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 453.

³⁸² et-Taberi, *Tarih*, III: 358.

yalancıdır.” deyince Ferazeoğulları, Tuleyha’nın yanından çekilip gittiler. Geride kalanlar da bozguna uğradılar. Tuleyha ise daha önce hazırladığı bineğiyle birlikte hanımı Nevvar’ı alarak kendi taraftarlarına da “Kim böyle yapıp hanımıyla birlikte kurtulabilecekse yapsın.” diyerek kaçtı.³⁸³ Tuleyha kendi taraftarlarını bırakıp kaçınca taraftarları bozguna uğradı ve dağıldı. Böylece Müslümanlar bir kez daha zafer elde etmiş oldu.³⁸⁴ Halid b. Velid, Tuleyha ile girdiği savaşta büyük başarı elde etti. Tuleyha’nın dağılan taraftarlarını nerede bulduysa onları İslam’a davet etti geri dönenlere dokunmadı ancak mürtedlikte ısrar edenleri öldürdü.³⁸⁵ Tuleyha daha sonra Kelb Kabilesinin yanında misafir kaldı. Esed ve Gatafan kabileleri Müslüman olduğu zaman o da İslamiyet’i kabul etti. Hz. Ebû Bekir vefat edinceye kadar da Kelb kalilesinin yanında kaldı.³⁸⁶

Uyeyne b. Hısn’da, Medine’ye Hz. Ebû Bekir’e esir olarak götürüldü. Müslüman olup af dilediği için de Hz. Ebû Bekir onu affetti ona bir şey demedi.³⁸⁷

Tuleyha, Buzaha’da yenilgiye uğrayıp kaçtıktan sonra onun taraftarları olan Gatafan, Süleym ve Hevazin kabilelerinden bazı insanlar Ümmü Zelm Selma bt. Malik b. Hüzeyfe adındaki kadının yanına gitti. Araplar’ın önde gelen isimlerinden biri olan Bu kadın, etrafında toplanan insanları Halid b. Velid’e karşı birleşip savaşmaya teşvik etti. Böylece etrafında kalabalık bir ordu toplanmış oldu. Halid b. Velid, durumu öğrenince toplanan bu grubun üzerine yürüdü. Ümmü Zelm Selma bt. Malik, devesinin üzerinde etrafındaki kalabalık gruba güvenerek büyüklük taşıyordu. İki grup arasında şiddetli geçen savaş sonucunda Halid, onları yenilgiye uğrattı. Ümmü Zelm Selma bt. Malik’i devesi üzerinde iken öldürdü ve devesini de kesti. Daha sonra bu zaferini Hz. Ebû Bekir’e bildirdi.³⁸⁸

Tuleyha, Hz. Ebû Bekir’in halifeliği zamanında umre yapmak için yola çıkıp Medine civarından geçerken onun geldiğini haber verdiler. Hz. Ebû Bekir: “Onu ne

³⁸³ el-Belâzuri, *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 113; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 320; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 453-455.

³⁸⁴ el-Belâzuri, *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 113; et-Taberi, *Tarih*, III: 359.

³⁸⁵ et-Taberi, *Tarih*, III: 360.

³⁸⁶ el-Belâzuri, *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 113; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 320; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 454.

³⁸⁷ el-Belâzuri, *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 113; et-Taberi, *Tarih*, III: 359.

³⁸⁸ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 456.

yapayım? Artık o İslam'ı kabul etmiş bulunuyor.”³⁸⁹ diye cevap verir. Tuleyha, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Hz. Ömer'e biat etti.³⁹⁰ Tuleyha, Müslüman olduktan sonra Esed oğullarından oluşan bir birliğin başında İslam için mücadele etmeye başladı ve üstün başarılar sağladı. Hz. Ömer zamanında Kadisiye Savaşı'na katıldı. Nihavend Zaferi'nin de onun hücum planı sayesinde kazanıldığı rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Ömer Numan b. Mukarrin'e: “Savaş işlerinde Tuleyha ile Amr b. Ma'dikerib'den istifade et onların görüşlerini al ama onlara komutanlık görevi verme her işçi kendi işini daha iyi bilir.”³⁹¹ dediği rivayet edilmektedir.

Tuleyha b. Huveylid, Nihavend savaşı'nda Numan b. Mukarrin ve Amr b. Ma'dikerib ez-Zübeydi ile birlikte şehit olduğu, bu üç kişinin mezarlarının Isfahan'ın bir köyünde olduğu rivayet edilmektedir. Başka bir rivayette ise kabilesi olan Esedoğulları'nın yanında gömülü olduğu belirtilmektedir.³⁹²

2.2.4. Secâh ve Beni Temim Kabilesi Olayı

Hz. Peygamber hayatta iken Temim oğulları kabilesi arasında zekât memurluğu görevini paylaşmıştı. Hz. Peygamber'in görevlendirdiği zekât memurları şunlardı: Zibrikan b. Bedr, Kays b. Asım, Malik b. Nüveyre, Sehl b. Mincab, Safvan b. Safvan, Veki' b. Malik ve Sebre b. Amr idi. Araplar dinden döndükleri zaman Temim oğulları kabilesi kendi arasında üç gruba bölünmüştü. Kabilenin bir grubu Yerbu, Malik ve Bazı Ribablar dinden dönüp zekâtlarını vermeyi kabul etmedi. Bir diğer grup Beni Amr gibi, mallarının zekâtlarını vermeyi kabul ederek, zekâtlarını Hz. Ebû Bekir'e gönderdiler. Diğer grup ise tereddüt içerisinde durumun ne olacağı hakkında beklemeye karar verdiler. Bu kabile başkanlarından Kays ile Zibrikan'ın arası açıktı. Kays beklemeye koyuldu. Zibrikan zekât konusunda ne yaparsa Kays bunun tersini yapmaya karar verdi. Zibrikan zekât mallarını Hz. Ebû Bekir'e gönderince Kays, zekât mallarını Mekaisler arasında dağıttı.³⁹³ Temim oğulları kabilesi bu ikilem içerisindeyken, Secâh adındaki bir kadın peygamberlik

³⁸⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 321.

³⁹⁰ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 64.

³⁹¹ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 64.

³⁹² Mehmet Salih Arı, “Tuleyha b. Huvelid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2012), 363.

³⁹³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 325.

iddiasında bulunarak yanlarına geldi. Bu kadın Arap Hristiyanlarındandı.³⁹⁴ Baba tarafından Temimoğulları'nın bir kolu olan Yerbu'ya, anne tarafından ise Hristiyan olan Beni Tağlib koluna mensup kâhine bir kadındı.³⁹⁵

Secâh, Evs b. Hıkk b. Üsâme b. el-Guneyr b. Yerbû' b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydi Menat b. Temîm'in kızıdır.³⁹⁶ Bu kadın çok güzel konuşurdu. Konuşmaları açık, seçik ve kafiyeli bir şekilde olduğu için insanları kolay bir şekilde kendisine bağlardı. Bu özelliği sayesinde daha fazla taraftar toplamayı sağlamıştır.³⁹⁷

Peygamberlik iddiasında bulunan bu kadın etrafında topladığı ordu ile Hz. Ebû Bekir'e karşı savaşmak istediğini dile getiriyordu. Temimoğulları kabilesine bağlı birçok kişi, bu kadının çağrısına karşılık vererek Hz. Ebû Bekir'e karşı savaşmayı kabul etti. Secâh'ın çağrısını kabul eden kişiler şunlardı: Malik b. Nüveyre et-Temimi, Utarit b. Hacib ve Temimoğulları reislerinden bazı kimseler. Bir grup ise Secâh'ın çağrısına uymayıp kendi aralarında savaş yapmamak üzere Secâh'la anlaştılar.³⁹⁸

Malik b. Nüveyre Secâh'a ilk önce Hz. Ebû Bekir ile savaşmak yerine dinden dönmeyip Müslüman kalan Temimoğulları üzerine yürümeyi teklif etti. Secâh Malik'in bu teklifini kabul ederek Ribabluların üzerine yürümeyi kararlaştırdı ve iki grup arasında yapılan savaşta her iki taraftan çok sayıda insan öldü.³⁹⁹ Yapılan savaşta Ribablular Secâh taraftarlarına birçok zarar verdiler. Bu durum karşısında Secâh, Ribablularla barış yapmak zorunda kaldı. Böylece esir edilen taraftarlarını kurtardı.⁴⁰⁰ Secâh, Ribablularla barış yaptıktan sonra ordusunu Yemâme'ye doğru harekete geçirdi. Çünkü Müseylime'nin gittikçe güçlenmesi büyük bir tehlike oluşturuyordu. Müseylime'nin güçlü olduğunu, ona karşı harekete geçmesini önlemek isteyenlere karşı şu seciyeli cevabı verdi: “Yemâme üzerine doğru güvercin gibi kanat çırparak hızlıca gidin. Bu, kararı kesin olan ve zafer getirecek bir savaştır. Ama bundan sonra

³⁹⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 547.

³⁹⁵ Mustafa Fayda, “Secah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 2009), XXXVI, 266.

³⁹⁶ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 117.

³⁹⁷ et-Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Ugan - Ahmet Temir (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), III: 336; Bahriye Üçok, *İslamdan Dönerler Ve Yalancı Peygamberler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 69.

³⁹⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 457.

³⁹⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 326.

⁴⁰⁰ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 73.

kınanmayacaksınız.”⁴⁰¹ Böylece Secâh’ın ordusu Yemâme’de bulunan Beni Hanife kabilesinin üzerine yürüdü. Müseylime bir taraftan Hz. Ebû Bekir’in, İkrime b. Ebi Cehil komutasında gönderdiği Müslüman ordusuyla savaşırken, diğer taraftan da kendisine yaklaşmakta olan Secâh ordusuna karşı koyamayacağını ve neticede savaşı Müslümanlar’ın kazanıp Yemâme’yi ele geçireceklerini düşünerek Secâh ile anlaşma yoluna gitmeye karar verdi.⁴⁰²

Müseylime, Secâh’a Allah’ın her ikisine de vahiy gönderdiğini dile getirip birlikte hareket etmeyi teklif ederek Araplar’ı idareleri altına alıp onlara hükmedeceğini dile getirir. Daha sonra Secâh’a birkaç adam gönderdi. Eğer kendisine zarar vermeyecekse onunla görüşmek istediğini söyledi. Secâh, Müseylime’ye zarar vermeyeceğini söyleyip görüşmeyi kabul etti. Müseylime yanına Hanifeoğullarından kırk kişiyi alarak Secâh’ın konakladığı yere gitti ve ona: “Yeryüzünün yarısı bizimdi diğer yarısı da eğer adaletli olsaydı Kureyşliler’in olacaktı. Allah, Kureyş’in kabul etmediği diğer yarıyı sana verdi”⁴⁰³

Daha sonra Müseylime ile Secâh aynı yerde üç gün kalır. Ve aralarında müstehcen konuşmalar olur. Secâh üç gün kaldıktan sonra kavminin arasına döndüğünde kavmi ona aralarında neler olup bittiğini sorunca Secâh, Müseylime’nin hak yolda olduğunu ve onunla evlendiğini söyler. Mehir olarak kendisine ne verdiğini sorduklarına bir şey vermediğini söyler. Bunun üzerine kavmi, Secâh’a geri dönüp mehrini istemesini söylerler. Secâh, Müseylime’nin yanına tekrar giderek mehrini ister. Müseylime kendisine sabah ve yatsı namazlarını kaldırdığını ve bunun onun mehri olduğunu söyler. Daha sonra Müseylime, Secâh ile Yemâme mahsullerinin yarısını vermek üzere barış yaptı. Secâh, Yemâme mahsullerinin yarısını alarak el-Cezireye gitti ve Yemâme’nin geri kalan mallarını almaları için Hüzeyl, Akka ve Ziyad’ı bıraktı. Onlar da Halid b. Velid’in onlara yaklaştığını anladıkları zaman kaçıp dağıldılar.⁴⁰⁴ Böylece peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan yalancı Secâh iddiasından vazgeçmiş oldu.

⁴⁰¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 458.

⁴⁰² İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 458.

⁴⁰³ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 74.

⁴⁰⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 328.

Secâh, iddiasından vazgeçtikten sonra Tağlibliler ile beraber Müslüman oldu. Müslüman olduktan sonra İslamiyet’i güzel bir şekilde yaşadığı rivayet edilmektedir. Secâh daha sonra Basra’ya gitti ve Basra’da öldü. Muaviye Basra valisi iken, Semura b. Cündüp, Secâh’ın Cenaze namazını kıldırdı.⁴⁰⁵

2.2.5. Malik b. Nüveyre Olayı

Secâh, Halid b. Velid’in mürtedlere karşı gösterdiği başarıyı görünce iddiasından vazgeçip⁴⁰⁶ kendi ülkesine döndü. Onunla işbirliği yapan Malik b. Nüveyre ise pişman oldu. Malik b. Nüveyre o sırada Bitah denilen yerde konaklamaktaydı. Halid, ordusuyla birlikte Malik’in toplanmış olduğu Bitah üzerine yürümeye karar verdi. Ensar’dan bir grup, Hz. Ebû Bekir’in vermiş olduğu görevi yaptıklarını daha ileriye gitmemeleri gerektiğini dile getirdiler. Halid ise bu konuda kararlı olduğunu kendisiyle beraber gitmeleri için onları zorlamadığını dile getirerek yola koyuldu. Daha sonra Halid ile gitmek istemeyen bu grup, Halid’e bir elçi göndererek kendilerini beklemelerini istediler. Halid onları bekledi ve geride kalan bu grup da Halid’in ordusuna katılarak nihayet Malik b. Nüveyre’nin konaklamış olduğu Bitah’a vardılar.⁴⁰⁷

Malik b. Nüveyre kendi taraftarlarını topladıkları yerden dağılmalarını istemişti. Çünkü Halid’in üzerlerine geldiğini haber alıp pişman olmuştu ve Halid’e karşı koyacak güçleri olmadığından bu işten vazgeçmişti. Halid, Bitah’a vardı etrafta kimseyi görmeyince askeri birliklerini etrafa göndererek gördüğü kişileri İslam’a davet etmelerini söyledi. İslam’ı kabul etmeyenleri kendisine getirmelerini eğer gelmek istemeyen olursa onları öldürmelerini emretti. Çünkü Hz. Ebû Bekir onlara konkladıkları yerlerde ezan okuyanları ve namaz kılıp zekâtlarını vermek isteyenlerden zekâtlarını kabul edip onlara ilişmemeleri gerektiğini söylemişti. Eğer zekât vermeyip namaz kılmak istemeyen olursa onları da öldürmelerini emretmişti.⁴⁰⁸

Halid Malik b. Nüveyre’nin kabilesine de birkaç adam göndermişti. Bu gidenler arasında Ensar’ın ileri gelenlerinden biri olan Ebû Katade Ensari de vardı.

⁴⁰⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 328.

⁴⁰⁶ Mustafa Fayda, “Halid b. Velid” (İstanbul: DİA, 1997), XV: 290.

⁴⁰⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 460.

⁴⁰⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 329.

Namaz eznasında Malik b. Nüveyre'yi yakalayıp Halid'in yanına getirdiler. Bu kabiledede ezanın sesini duyma konusunda Halid'in askerleri ihtilafa düştü. Bazıları ezan sesi duymadıklarını, bazıları ise ezan sesi duyduklarını dile getirdi. Ebû Katade bu kabiledede ezanın okunduğunu ve ezan sesini işittiğini dile getiren kimselerdendi. Neticede Malik, Halid'in huzuruna getirildiğinde Halid ona Secâh'a kavminle birlikte ona uyup dinden çıktığını sorduğunda Malik, Secâh'a uymadıklarını sadece Dabbeoğulları için aralarında düşmanlık olmasın diye barış yaptıklarını dile getirdi. Halid b. Velid ile Malik b. Nüveyre arasında ağız kavgası meydana geldi konu Hz. Peygamber'in hadisine vardı. Burada Malik Peygamberimiz diyeceğine "Sizin Peygamberiniz de şöyle dedi" deyince Halid b. Velid, "O bizim Peygamberimiz de senin Peygamberin değil mi? Ben şunu biliyorum ki sen hala kâfirsın Secâh'ı kendi kavmine getirip ona uydun ve birçok Müslümanın kanını döktün hepsinin ölmesine sen sebep oldun."⁴⁰⁹ diyerek Dırar'a, Malik b. Nüveyre'yi öldürmesini emretti. Dırar da Malik'i öldürdü.⁴¹⁰

Malik öldükten sonra Halid b. Velid, Malik'in hanımıyla evlendi. Malik'in öldürüldüğü gece Ebû Katade, Halid b. Velid'e Malik'i öldürmekle iyi bir şey yapmadığını dile getirdi. Hâlbuki onun kabilesinin ezan okuduklarını dile getirmişti. Ebû Katade, bu kabilenin zekâtlarını vermiş Müslüman bir kabile olduklarını buna rağmen onları öldürmekle iyi bir şey yapmadığını söyleyerek bir daha Halid'in ordusunda bulunmayacağına yemin edip Halid'i şikâyet etmek için Medine 'ye döndü. Ebû Katade olup bitenleri Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e anlattı. Bu durum karşısında Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e Halid'in haksız yere bir Müslümanı öldürüp onun karısını ve malını almasının İslam'la bağdaştırmadığını söyleyerek Halid'i çağırmasını ve Müslümanlar'ın hakkını ondan almasını dile getirdi.⁴¹¹

Hz. Ebû Bekir Halid'in bu konuda hata yaptığını ve Allah'ın kâfirlere karşı kalkan bir kılıca herhangi bir gölge düşürmek istemediğini söyledi. Daha sonra Halid'e huzuruna gelmesi için bir mektup yazdı Halid bu mektubu alınca hemen Medine'ye Hz. Ebû Bekir'in huzuruna geldi.⁴¹²

⁴⁰⁹ et-Taberi, *Tarih*, III: 376.

⁴¹⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 461.

⁴¹¹ et-Taberi, *Tarih*, III: 377.

⁴¹² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 330.

Halid b. Velid, Hz. Ebû Bekir'in huzuruna varmak için mescide girdiğinde Hz. Ömer ile karşılaştı. Hz. Ömer, Halid'e şöyle söyledi: "Müslüman bir adamı katledip daha sonra karısını yatağına aldın, Allah'a yemin ederim ki seni taşlarımla recm edeceğim."⁴¹³ Halid, Hz. Ebû Bekir'in huzuruna vardı ondan özür dileyip af istedi. Hz. Ebû Bekir Araplar'ın savaş günlerinde yaptıkları gibi Malik'in karısıyla evlendiğinden dolayı onu azarladı. Halid'i de yaptıklarından dolayı affetti.⁴¹⁴ Hz. Ebû Bekir onu affedip işine geri dönmesini söyledi.⁴¹⁵ Halid, Hz. Ebû Bekir'in huzurundan çıkarken Hz. Ömer daha mescitte oturmaktaydı. Halid kılıcını çekerek Hz. Ömer'e: "Ey Ümmü Şemle'nin oğlu gel seninle vuruşalım!" dedi Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in onu affettiğini anlayarak sesini çıkarmadı.⁴¹⁶

Malik b. Nüveyre'nin kardeşi Mütemmim b. Nüveyre Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek kardeşinin diyetini ve kabilesinden esir edilenleri talep etti. Hz. Ebû Bekir esirlerin geri verilmesini emretti. Malik'in diyetini Beytülmal'den ödedi.⁴¹⁷

Hz. Ömer her ne kadar Halid'i ordu komutanlığından azledilmesini talep ettiyse de Hz. Ebû Bekir, Halid'i görevinden almadı. Hz. Peygamber, Halid b. Velid'i Ebu Cezime üzerine gönderdiği zaman düzgün bir şekilde "Müslüman olduk, Müslüman olduk" diyemeyip "Eski dinimizden çıktık, eski dinimizden çıktık" diyen esirleri öldürmüştü. Bunun karşısında Hz. Peygamber o öldürülen esirlerin diyetlerini ödemişti ve ellerini semaya kaldırıp "Allah'ım Halid'in yapmış olduklarından dolayı sana sığınırım."⁴¹⁸ demiş ve Halid'i de görevinden uzaklaştırmamıştı.⁴¹⁹

2.2.6. Müseylimetü'l-kezzâb

Hanifeoğulları'na mensup olan Müseylimetü'l-kezzâb'ın asıl adı Sümâme b. Kebir b. Habib'tir.⁴²⁰ İbn Hişam ise adının Müseylime b. Sümâme olduğu ve Ebu Sümâme künyesi ile anıldığını söylemektedir.⁴²¹ Müseylime'nin asıl adının Harun

⁴¹³ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 462.

⁴¹⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 330; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 462.

⁴¹⁵ et-Taberi, *Tarih*, III: 379.

⁴¹⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 462; et-Taberi, *Tarih*, III: 379

⁴¹⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 330.

⁴¹⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 462.

⁴¹⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 462.

⁴²⁰ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 102.

⁴²¹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 307.

olduğu, Müseylime'nin ise lakab olarak kullanıldığı ve Müslümanlar'ın onu aşğılamak için bu lakabı kullandıkları rivayet edilmektedir.⁴²²

Hanifeoğulları, elçiler yılında Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Müseylimetü'l-kezzâb'ta bu gelen kafilenin içerisindeydi. Hz. Peygamber ashabıyla birlikte oturuyordu ve elinde hurma dalından kesilmiş ucunda hurma yaprakları olan bir hurma dalı vardı. Hanifeoğulları örtü içerisine bürünmüş olan Müseylime'yi Hz. Peygamber'in yanına getirdiklerinde Müseylime, Hz. Peygamber'den bir şey istedi. Bunun karşısında Hz. Peygamber elinde tuttuğu hurma dalını göstererek "Eğer benden bu hurma dalını bile talep etsen sana vermem"⁴²³ dedi. Daha sonra Hanifeoğulları Yemâme'ye döndüklerinde Müseylime, İslam dininden dönüp Peygamberlik iddiasında bulundu.⁴²⁴

Müseylime'nin Hz. Peygamber ile arasında geçen konuşmada Hz. Peygamberden istediği şey el-Belazuri'de şöyle geçmektedir: "İstersen senden sonra peygamberlik işini bize bırak o zaman sana biat ederiz."⁴²⁵ Müseylime'nin İslamiyet'i kabul etmesinin şartı Hz. Peygamber'den sonra peygamberlik işini kendisine bırakılmasıdır. Şartı kabul edildiği takdirde Müslüman olacağını ve Hz. Peygamber'e yardımcı olacağını dile getirmişti. Bu şartı Hz. Peygamber kesinlikle kabul etmeyerek reddetti. Müseylime Yemâme'ye dönünce kabilesine peygamberlikte ortak olduğunu söyledi. er-Reccâl b. Unfüve de Hz. Peygamber'in, Müseylime'yi Peygamberlikte ortak ettiğine şahitlik etti. Böylece Hanifeoğulları ve Yemâme'deki diğer kabileler Müseylime'ye uydu.⁴²⁶

Şair, hatip ve kâhin olan Müseylime'nin peygamberlik iddiasında bulunmasının nedeni, Yemâme'nin zengin topraklara sahip olması ve Yemâme'de gittikçe artan Müslümanların gücünü kırıp Yemâme'yi Hz. Peygamber'in hükmü altına girmekten kurtarmayı istemesidir. Yemâme'yi kendi kontrolü altına almak için

⁴²² Ahmet Önkol, "Müseylimetülkezzâb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA, 2006), 90.

⁴²³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, IV: 308.

⁴²⁴ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, I-IV: 308-309; el-Cevziyye İbn Kayyim, *Zâdu'l Meâd*, trc. Özen (İstanbul: İklim Yayınları, 1988), IV: 162.

⁴²⁵ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 102.

⁴²⁶ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 102.

peygamberlik iddiasında bulundu ve yeni bir dinin habercisi olduğunu ilan ederek kendisine taraftar toplamayı başardı.⁴²⁷

Müseylime, Yemâme'ye döndükten sonra hicri onuncu yılın sonlarında Hz. Peygamberle mektuplaştığı bilinmekle beraber ilk mektubu kimin gönderdiği belli değildir. Bunun yanı sıra ilk mektubu Hz. Peygamber'in gönderdiği ve Müseylime'yi İslam'a davet ettiği söylenmektedir. Müseylime ise kendisinin de peygamber olduğunu, yeryüzünün yarısının kendi kabilesine diğer yarısının ise Kureyş'e ait olduğunu içeren bir mektupla karşılık vermesi üzerine Hz. Peygamber, gönderdiği mektupta onu Kezzab (çok yalan söyleyen kimse) diye tanımlar. Yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve Allah kime dilerse ona vereceğini yazar. Hz. Peygamber'in bu tanımlamasından dolayı Müseylime'ye "Müseylimetü'l-kezzâb" denilmiştir.⁴²⁸

Müseylime, Medine ziyaretinden ve Hz. Peygamberle mektuplaşmasından umduğunu alamayınca peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktı. Hz. Peygamber, Yemâme bölgesindeki Müslümanlar'a Müseylime olayına karşı mücadele etmelerini emretti. Habib b. Zeyd el-Ensari'yi Müseylime'ye engel olması için gönderdikten kısa bir süre sonra vefat etti. Habib b. Zeyd Müseylime tarafından öldürüldü. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, Müseylime ile mücadele etmesi için İkrime b. Ebi Cehil'i görevlendirdi.⁴²⁹

Müseylime namazı kaldırdığı, içki ve zinayı helal kıldığı gibi Resulullah'ın da peygamber olduğuna iman ediyordu. Bununla beraber kendisinin de peygamber olduğunu dile getiriyordu.⁴³⁰ Brockelmann, Müseylime'nin takvaya ve oruca önem verdiğini, şarabı haram kıldığını, evlilik konusunda tek bir erkek çocuk dünyaya gelinceye kadar müsamaha gösterdiğini, ayrıca iffete çok önem verdiğini söylemektedir. Brockelmann, Müseylime böyle davranmakla Hz. Peygamber'in düşüncelerinden ziyade Hristiyanlık'tan gelme fikirlerinin olduğunu öne sürmektedir. Müseylime'nin düşünceleri genellikle ziraatle ilgiliydi. O, kara koyunlardan, beyaz sütlerden, buğday öğütmekten, ekmek yapmaktan, sulak arazilerde yaşayan

⁴²⁷ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 83.

⁴²⁸ Önkol, "Müseylimetülkezzâb", 90.

⁴²⁹ Önkol, "Müseylimetülkezzâb", 90.

⁴³⁰ İbn Kayyim, *a.g.e.*, IV: 162.

kurbağalardan vb. konuları etkileyici bir şekilde anlatırdı. Böyle olmasından dolayı ziraatle uğraşan kabileler onun bu düşüncelerine kapılıyor ve ona tabi oluyordu.⁴³¹

Müseylime'nin kendisine vahiy olarak indirildiğini iddia ettiği saçma sözlerinden bazıları şöyleydi: “Ey kurbağa oğlu kurbağa! İstedğim şeyi seç. Senin üst tarafın suda, alt tarafın çamurda, sen ne su içene mani olursun ne de suyu bulandırırısın.” Başka bir saçmalığı da şöyleydi: “Görünen ekinlere, onu alabildiğince biçene, buğdayı savurana, onu değirmende öğütene, fırında pişirene, ekmeği et suyuna doğrayıp tirit yapana, suya ve yağa bandırıp lokma lokma yiyenlere yemin olsun! Sizler göç edenlere üstün kıldınız. Ve yerli olanlar fazilet yönünden sizden daha ilerde değildir. Bölgelerinizi iyi koruyun, yurdu olmayanları barındırın haksızlık yapanlara karşı çıkın.”⁴³²

Müseylime, kendisine vahiy geliyor iddiasıyla ortaya çıkınca onun etrafında toplananların sayısı gittikçe artıyordu.⁴³³ Rivayet edildiğine göre Yemâme'de Rabia oğullarından Talha adında biri, Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş ona inanmış ve Kur'an-ı öğrenip Yemâme 'ye geri dönmüştü. Talha, Müseylime'nin yanına gelerek onun durumu hakkında bilgi sahibi olmak istedi. Müseylime de kendisine Hz. Peygamber'e giden melek gibi bir meleğin karanlıkta geldiğini hatta Allah'ın da onun yanına geldiğini söyleyince Talha: “Yalan söylüyorsun. Allah karanlıktan ve sana gelmekten münezzehtir. Ben biliyorum ki sen yalancısın. Muhammed (s.a.v) ise doğrudur. Her ne kadar doğru olsa da Kureyşten'dir. Ben ise Rebiaoğulları'nın yalancısını Kureyş'in doğrusundan daha çok severim.”⁴³⁴ diyerek Müseylime'nin yalancı olduğunu bilmesine rağmen kabile asabiyetinden dolayı onun yanında yer almayı tercih etti.

Hız. Peygamber'in vefatıyla dinden dönenlerin sayısının gittikçe artması üzerine Hz. Ebû Bekir'in dinden dönenlerle savaşmak için orduyu tanzim ettiğini daha önce belirtmiştik. Hz. Ebû Bekir Müseylimetü'l-kezzâb'ın üzerine İkrime b. Ebi Cehil'i göndermiş. Daha sonra da ona yardımcı olması için ardından Şurahbil b. Hasene'yi takviye güç olarak yollamıştı. İkrime b. Ebi Cehil, kendisine yardımcı

⁴³¹ Brockelmann, *a.g.e.*, 42.

⁴³² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 333.

⁴³³ Arı, *a.g.e.*, 121.

⁴³⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 333; et-Taberi, *Tarih*, III: 396.

kuvvet olarak gönderilen Şurahbil b. Hasene'yi beklemeden Hanifeoğulları'na saldırdığı için Müseylime'nin ordusuna karşı yenik düşüp geri çekilmek zorunda kaldı. O sıralarda Müseylime'nin ordusu çok kalabalıktı. Asker sayısının 40 bin kişi olduğu rivayet edilmektedir.⁴³⁵ İkrime, geri çekilince durumu Hz. Ebû Bekir'e bildirdi. Hz. Ebû Bekir, Şurahbil gelene kadar beklemeyip savaşa girdiği için onu kınadı ve ona Uman'da mücadele eden Hüzeyfe'nin yanına gidip onun emrinde kalmasını söyledi.⁴³⁶ Daha sonra Şurahbil b. Hasene'ye Halid b. Velid gelinceye kadar yerlerinden ayrılmamasını ve birlikte hareket ederek Müseylime ordusuyla mücadele etmelerini, Müseylime ve ordusunu bertaraf edince de Kudaalılar'a karşı savaşan Amr b. As'a yardım etmek için yola koyulmalarını emretti.⁴³⁷

Hz. Ebû Bekir, Halid b. Velid'i Malik b. Nüveyre'yi öldürdüğü için Medineye çağırıştı. Halid, Medine'ye gidip Hz. Ebû Bekir'e özrünü beyan edip geri döndükten sonra Hz. Ebû Bekir, ona Yemâme üzerine hareket etmesini Şurahbil'in onu beklemekte olduğunu ve kendisinin de ona asker göndereceğini söyledi. Hz. Ebû Bekir, kimin gücü yetiyorsa Halid b. Velid'e yardım etmesi için Yemâme'ye gitmesini söyledi. Böylece Ensar ve Muhacirler'den oluşan 13 bin kişilik ordu Battah denilen yerde Halid'in askerleriyle birleşti. Halid, askerlerini Ensar ve Muhacirler olmak üzere ikiye böldü. Muhacirlerin bir bölüğünün başına Hanife b. Utabe'yi, diğer bölüğün başına da Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattab'ı bıraktı. Ensar kuvvetlerini de iki bölüğe ayırıp bir bölüğün başına Sabit b. Kays'ı diğer bölüğün başına Abdullah b. Ömer b. Hattab'ı koydu ve kendisi de ortada olmak üzere Yemâme'ye yakın bir yerde kendilerini bekleyen Şurahbil'in yanına vardılar.⁴³⁸

Müseylime, Halid b. Velid'in üzerine doğru hareket ettiğini duyunca ordusunu Yemâme ve Rif taraflarında bulunan Akriba denilen yerde konaklamıştı. Halid b. Velid öncü kuvvetlerin başına Şurahbil b. Hasene'yi, sağ ve sol birliklere de Zeyd ve Hüzeyfe'yi tayin etmişti. Öncü kuvvetler geceleyin kırk veya altmış kişilik süvari birlikleriyle karşılaştılar. Bu birliklerin başında Mecaa b. Mürare vardı.⁴³⁹

⁴³⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 332.

⁴³⁶ et-Taberi, *Tarih*, III: 380.

⁴³⁷ Arı, *a.g.e.*, 122.

⁴³⁸ et-Taberi, *Tarih*, III: 381.

⁴³⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 463.

Mecaa, Hanifeoğullarından hatırı sayılır bir kimseydi. Amiroğulları'ndan daha önce aralarında geçen bir meseleden dolayı intikamını almak için Halid'e karşı çıktı.⁴⁴⁰ Öncü kuvvetleri bu süvari birliklerini yakalayıp Halid b. Velid'in yanına götürdü. Halid, Mecaa dışındaki askerlerin hepsinin öldürülmesini emretti. Mecaa, Halid'in yanında zincirlere bağlı olarak esir bırakıldı, geri kalanların hepsi öldürüldü.⁴⁴¹

Halid b. Velid, komutasındaki Müslüman birlikleri ile Müseylime'nin ordusu Akraba denilen yerde karşı karşıya geldiler ve aralarında şiddetli bir çarpışma yaşandı. Müslümanlar başta yenilgiye uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldı. Müseylime taraftarları Halid'in çadırının bulunduğu yere kadar gelip Halid'in karısı Ümmü Temim'i öldürmek istediler. Mecaa Halid'in karısını kendi himayesine aldığını söyleyerek onu öldürmelerini engelledi. Müseylime taraftarları, Halid'in çadırını parçaladılar.⁴⁴² Arabistan bölgesinde şimdiye kadar eşine rastlanmayan şiddetli bir savaş olmuştu. Müseylime taraftarları, savaşın başlarında Müslümanlar'ın üzerine yürüyerek geri çekilmelerine neden oldu. Halid, beraberindeki askerleri Ensar, Muhacir ve Bedeviler'i gruplar halinde savaşa sevk etmesi ve Müseylime taraftarları, Müslümanlar'ın geri çekilmesinden dolayı onlarla alay etmeleri, Müslümanlar'ın toparlanmalarına sebep oldu.⁴⁴³ Çetin bir şekilde geçen savaşta sonucunda Sabit b. Kays, Zeyd b. Hattab, Ebu Hüzeyfe gibi birçok ileri gelen Müslümanlar şehit oldu. Halid b. Velid, yan yana savaşan Müslüman askerlerini gruplar halinde ayırdıktan sonra saldırıların nereden geldiklerini görmeye başladı. Müseylime taraftarları, Müslümanlara karşı dayanmış ve Müslümanlardan birçok kişiyi şehit etmişti. Kendilerinden öldürülenlere karşı da aldırış etmiyorlardı. Halid, bu durum karşısında Müseylime öldürülmedikçe bu savaşın bitmeyeceğini anlayarak "mübareze"⁴⁴⁴ için ortaya atıldı. Mübareze için karşısına kim çıktıysa onları öldürdü.⁴⁴⁵ Mübareze den sonra savaş Müslümanlar'ın lehine gitmeye başladı. Müseylime ile karşılaşan Halid b. Velid, Müseylime'ye hak olan yola dönmesini teklif etti Müseylime ise Halid'in bu

⁴⁴⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 333.

⁴⁴¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 463.

⁴⁴² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 334.

⁴⁴³ Brockelmann, *a.g.e.*, 43.

⁴⁴⁴ Mübareze: Savaşlarda karşı karşıya gelen düşman askerlerinin bir veya daha fazla kişinin savaştan önce teke tek yaptıkları vuruşma demektir.

⁴⁴⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 335.

teklifine karşı yüz çevirdi. Bu savaşta sahabeler hiç olmadığı kadar sabır ve direnç göstererek düşmanlarına saldırmaktaydı. Nihayet Müslümanlar'ın saldırılarıyla Müseylime ve taraftarları geri çekilip kaçmak zorunda kaldı. Müslümanlar da onları takip etmek için arkalarından gitti. Onlardan kimi yakaladıysa öldürdüler.⁴⁴⁶

Müseylime ve taraftarları “Hadikatü’r-Rahman” denilen etrafı duvarla çevrili bahçeye sığındı.⁴⁴⁷ Müslümanlar, Müseylime ve taraftarlarının sığındığı bahçeye girmeyi başardılar ve aralarında şiddetli geçen bir çarpışma yaşandı. Bu savaşta iki taraftan da büyük kayıplar verildi. Savaş, Müslümanlar Müseylimetü'l-kezzâb'ı öldürünceye kadar devam etti.⁴⁴⁸ Müseylimeyi, Cübeyr b. Mut'im'in azadlı kölesi Vahşi, mızrağıyla vurdu. Mızrağı vücudunun bir tarafından girip diğer taraftan çıktı. Müseylimetü'l-kezzâb Mızrak darbesiyle yere düşünce Ebû Dücane Simak b. Haraşe kılıcıyla onu öldürdü.⁴⁴⁹

Halid b. Velid, Müseylime öldürüldükten sonra kaçıp civardaki kalelere sığınanlara karşı saldırmak için harekete geçmek istedi. Mecaa, Halid'e kalelerin askerlerle dolu olduğu ve onlarla altın, gümüş, silah, binek hayvanları ile kölelerin yarısı ve her köyden bir bahçe verilmesi karşılığında barış yapmalarını teklif etti. Halid b. Velid, Müslüman askerlerin savaşmaktan yorgun düştüklerini ve savaşmaktan bıktıklarını görünce onlarla barış yapmayı kabul etti.⁴⁵⁰ Kaleler açıldığı zaman kalede kadınlar, çocuklar ve zayıflar dışında kimsenin olmadığı görülünce Halid, Mecaa'ye kendisini neden aldattığını sordu. Mecaa, “Ne de olsa onlar benim kavmimdir ve bundan başkasını yapamazdım.”⁴⁵¹ şeklinde karşılık verir. Bu durum karşısında Halid barış yaptığı için bir şey demedi, barışı da bozmadı. Aradan üç gün geçtikten sonra Hz. Ebû Bekir'in mektubu eline ulaştı. Mektupta: Müseylime ve taraftarlarından geride kalanların kalelerini fethedince erkeklerini öldürmesini, kadınlarını ve çocuklarını esir almasını ve onların mallarını Müslümanlar arasında paylaşmasını emreliyordu.⁴⁵² Halid b. Velid antlaşma yaptığı için bu antlaşmaya aykırı hareket

⁴⁴⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 465.

⁴⁴⁷ Önkol, “Müseylimetülkezzâb”, 90.

⁴⁴⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 336.

⁴⁴⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 466.

⁴⁵⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, V: 466; ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, V: 54.

⁴⁵¹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 337.

⁴⁵² et-Taberi, *Tarih*, III: 391.

etmemiş ve antlaşmanın gereğini yapmıştı.⁴⁵³ Daha sonra bu durumu Hz. Ebû Bekir'e bir mektupla yazmış ve kendisinin mektubu eline ulaşmadan üç gün önce antlaşma yaptığı için "Yapılan barışın bozulması iyi olmaz." diyerek antlaşmayı bozmadı.⁴⁵⁴

Müseylime öldürüldüğü zaman 140 veya 150 yaşında olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁵⁵ Savaşın şiddetli bir şekilde geçtiği "Hadikatü'r-Rahman" bahçesi birçok kişinin ölümüne sebep olduğu için bu bahçeye daha sonra "Hadikatu'l-mevt" adı verilmiştir. Bu savaş sonucunda Müseylime ve taraftarlarından 21 bin veya 24 bin, Müslümanlardan ise 700 ü hafız olmak üzere 2200 kişinin öldüğü rivayet edilmektedir.⁴⁵⁶ Başka bir rivayette savaş esnasında 10 bin veya 20 bin kişinin öldürüldüğü Müslümanlardan ölenlerin sayısının 600 başka bir rivayette ise 500 kişi olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁷

Yemâme savaşının ne zaman gerçekleştiği hakkında tarihçiler arasında ihtilaf olmakla beraber, hicretin on birinci yılının sonlarında başladığı ve hicretin on ikinci yılının başlarında bittiği rivayet edilmektedir.⁴⁵⁸ Yemâme olayından sonra sahabeler'in birçoğunun özellikle (Kurra hafızların) şehit olması karşısında Kur'an'ın kaybolması tehlikesine karşı Hz. Ebû Bekir, Kur'an'ın bir araya toplanmasını emretti.⁴⁵⁹

2.3. Bahreynlilerin Dinden Dönmesi

Hz. Peygamber döneminde Bahreyn toprakları, Sasani İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeydi. Buranın sahrasında ise, Abdulkays Bekr b. Vail ve Temim kabilelerinden pek çok topluluk bulunmaktaydı. Sasaniler'in, Araplar'a tayin ettiği valileri, el-El-Münzir b. Sâvâ idi. Hz. Peygamber hicretin 8. yılında, el-Alâ b. Abdillâh b. İmâd el-Hadramî'yi kendi halkını İslam'ı kabul etmeleri, kabul etmedikleri takdirde cizye vermeleri için Bahreyn'e gönderdi. Ayrıca Resûlullah (s.a.v), o dönemdeki Sasani İmparatorluğu'nun Bahreyn Valisi olan, el-Münzir b. Sâvâ ile Hecer'in

⁴⁵³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 337.

⁴⁵⁴ et-Taberi, *Tarih*, III: 391.

⁴⁵⁵ Önkol, "Müseylimetülkezzâb", 90; Arı, *a.g.e.*, 127.

⁴⁵⁶ Önkol, "Müseylimetülkezzâb", 90.

⁴⁵⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 466.

⁴⁵⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI:467; ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, V: 56.

⁴⁵⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 337.

Merzübân'ı⁴⁶⁰ Sîbuht'a, İslamiyet'i kabul etmelerini, İslamiyet'i kabul etmedikleri takdirde cizye vermeye davet ettiğini belirten bir mektubu da el-Alâ b. el-Hadramî ile birlikte gönderdi. Hz. Peygamber'in gönderdiği elçi sayesinde oradaki bütün Araplar ve Acemlerden bir kısım İslamiyet'i kabul etti. O bölgede yaşayan Yahudi, Hristiyan ve Mecusiler ise el-Alâ b. el-Hadramî ile cizye vermeleri karışığında antlaşma yaptı. el-Alâ b. el-Hadramî ile Bahreyn halkının cizye için yaptığı antlaşmada Bahreyn halkından yetiştirdikleri hurmaları Müslümanlarla bölüşecek ayrıca ergenlik çağına gelen her erkek başına cizye⁴⁶¹ olarak bir dinar alınacaktı.⁴⁶²

Carud b. Amr, hicretin onuncu yılında Abdulkayslılar ile birlikte Hz. Peygamber'in yanına giden bir Hristiyan'dı.⁴⁶³ Hz. Peygamber'e geldikten sonra Müslüman olmuş ve Kur'an'ı güzel bir şekilde öğrenmişti. Hz. Peygamber, onu Abdülkaysoğulları'nı İslamiyet'e davet etmesi için göndermişti. Onlar da İslamiyet'i kabul etmişti.⁴⁶⁴

Peygamber'in vefatından kısa bir süre önce itaat edip Medine'nin hükmüne uyan Bayhreyn, Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra valileri el-Münzir b. Sâvâ da ölünce Medine'nin bu hükmünden kurtulma yoluna kalkışıp dinden döndü.⁴⁶⁵

Bahreyn'de en etkili iki kabile, Bekir İbn Rebia ile Abdülkaysoğulları kabileleri idi. Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra bu kabilelerin büyük bir kısmı özellikle Bekir İbn Rebia kabilesi Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra vefat eden valileri el-Münzir b. Sâvâ'dan sonra dinlerini terk ettiler.⁴⁶⁶ Böylece Peygamber'in vefatından sonra Bahreyn'de "Cevasa"⁴⁶⁷ kasabası dışındaki bütün beldeler dinden döndü.⁴⁶⁸

⁴⁶⁰Merzübân: Sınır bekçisi, sınır konmutanı, uc beyi anlamlarına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Tahsin Yazıcı, "Mezrübân" (Ankara: DİA, 2004), XXIX: 255.

⁴⁶¹ Cizye: Müslümanların hükmü altında olan gayri Müslimlerin can güvenliği için ödedikleri kişi vergisi (baş vergisi) anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mehmet Erkal, "Cizye" (İstanbul: DİA, 1993), VIII: 42.

⁴⁶² el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 92.

⁴⁶³ Arı, *a.g.e.*, 136.

⁴⁶⁴ et-Taberi, *Tarih*, III: 397.

⁴⁶⁵ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 339; Brockelmann, *a.g.e.*, 43.

⁴⁶⁶ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 157.

⁴⁶⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 340; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 470. Cevasa, :Bahreyn'de ridde olayları zamanında ilk cuma namazı kılınan bir kasaba olarak bilinmektedir. Bkz. İbn Kesir, *Bidaye*, VI: 470. İbnül-Esir'de "Cuvasa" olarak geçmektedir biz bundan sonra Cuvasa'yı kullanacağız.

⁴⁶⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 470.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Abdülkaysoğulları, “Şayet Muhammed (s.a.v) bir Peygamber olsaydı ölmezdi.”⁴⁶⁹ diyerek irtidat edip dinlerinden döndükleri zaman Carud b. Amr, onları toplayıp onlara bir konuşma yaptı. Eskiden beri yüce Allah'ın Peygamber gönderdiğini ve belli bir süre yaşadktan sonra öldüklerini hatırlatıp Hz. Muhammed'in de bir peygamber olduğunu ve onunda diğer peygamberler gibi vefat ettiğini söyledi. Abdülkaysoğulları, onu dinleyip tekrardan Müslüman oldular.⁴⁷⁰

Bekr b. Vail kabilesinden dinden dönenlerden bir kısım kimseler Kisra'ya giderek Hz. Peygamber'in vefat ettiğini, onun yerine halife olarak seçilen Hz. Ebû Bekir'in çok güçlü olmadığını söylediler. Bahreyn'de sadece Abdülkaysoğulları'nın ona bağlı olduğunu ve kendilerinin sayı bakımından daha çok olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine Kisra kendisini temsil edecek Münzir b. Numanı, Bahreyn'e tayin etti. Bekr b. Vail kabilesi onun başkanlığında Müslümanlara karşı savaşıyordu. Ancak Bekir b. Vail kabilesinden Müsenna b. Harise onlara karşı çıkarak Abdülkaysoğullarıyla savaşmamaları gerektiğini söyleyerek onları Ensar ve Muhacirler ile korkuttu.⁴⁷¹

Bekr b. Vail kabilesinin bir kolu olan Kays b. Sa'lebe'li el-Hutam b. el-Dubay, etrafındaki müşrik topluluklarıyla birlikte “el-Katif” ve “Hacer” denilen yere kadar gitti. Darin ve Cuvasa'daki Müslümanlar'ın üzerine birlikler göndererek onları kuşatma altına aldılar. Mürtedler Cuvasa'yı kuşatma altına aldıktan sonra kasaba halkına da ambargo koymuştu. Kasaba halkı şiddetli bir açlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Şiddetli açlığa maruz bırakılan Cusava kasabasında kuşatma altında olan Beni Bekir b. Kilab kabilesinden Abdullah b. Hazf duygularını şiire döktü. Abdullah b. Hazf'ın, Hz. Ebû Bekir'den yardım talebinde bulunduğu şiiri şöyleydi: “Ey elçi Hz. Ebû Bekir'e ve bütün Medine gençlerine söyle. Cömert olup Cusava da kuşatma altında kalan Müslümanlara yardım edecek misiniz? Onların yollardaki kanları gözleri kamaştıran bir güneş misalidir. Rahman'a tevekkül ettik biz. Çünkü zafer Rahman'a tevekkül edenlerindir.”⁴⁷²

⁴⁶⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 339.

⁴⁷⁰ et-Taberi, *Tarih*, III: 397.

⁴⁷¹ Arı, *a.g.e.*, 136.

⁴⁷² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 340; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 470.

Hız. Ebû Bekir Bahreyn’de dinden dönenlerle mücadele etmesi için el-Alâ b. el-Hadramî’yi göndermişti. el-Alâ, Bahreyn’e yakın bir yere kadar geldiği zaman Sümame b. Asal kalabalık bir birlikle onun yanına geldi. O bölgelerin bütün ileri gelenleri el-Alâ b. el-Hadramî’nin askerlerine katıldı. Böylece Müslümanlar’ın ordusu kendilerine katılan askerlerle güçlü bir ordu haline geldi.⁴⁷³ Müslümanlar’ın ordusu yola devam etti. Hecer denilen yerde konakladılar. Daha sonra el-Alâ b. el-Hadramî, Abdülkaysoğulları’nın reisi Carud’a haber gönderip Hutam üzerine yürümesini istedi. Kendisi de Hecer tarafından Hutam’a yaklaşmaya kadar beraberindeki Müslüman askerlerle birlikte yürümeye koyuldu. Bütün Müslümanlar el-Alâ b. el-Hadramî’nin etrafında, müşrik ve mürtedler ise el-Hutam b. el-Dubay’ın etrafında toplanmıştı. Müslümanlar buldukları yerde kendi etraflarında hendekler kazmıştı. Müşrikler de Müslümanlar ile savaşmak için bu hendeklerin aralarına kadar gelip savaştıktan sonra kendi karargâhlarına geri dönüyordu.⁴⁷⁴ Müslüman askerleri ile Hutam’ın etrafında toplanan dinden dönenler ve müşriklerle savaş bir ay boyunca devam etti.⁴⁷⁵

Müslümanlar ve müşrikler arasında bir aya yakın çarpışma devam ederken bir gece Müslümanlar, çarpışma sesine benzer bir gürültü sesi duydu. Bu durum üzerine el-Alâ b. el-Hadramî, Abdullah b. Hazf’ı düşmanlarının durumunu öğrenmesi için onların tarafına yolladı. Düşmanlarının sarhoş olduklarını gören Abdullah b. Hazf, geri dönüp bu durumunu Müslümanlara haber verdi. Müslümanlar, kazılan hendekleri geçerek düşmanlarının yanına kadar gidip onları kılıçtan geçirdiler. Bazılarını öldürdüler bazılarını da esir olarak aldılar. Kaçıp kurtulan sadece üzerindeki eşya ve silahlarıyla kurtulabildi.⁴⁷⁶

Temimli Afif b. el-Münzir Hutam’ın ayağını kesmişti. Daha sonra Kays b. Asım, onu öldürmüştü.⁴⁷⁷ Hutam, öldürüldükten sonra taraftarları deniz kıyısında bulunan Darin kasabasına gemilerle kaçtı. Müslümanlar kaçan mürtedlerin arkasından Darin kasabasına giderek onlarla çarpıştı ve onları mağlup ederek yüklü miktarda ganimet mallarıyla ilk çarpıştıkları yere geri döndü. el-Alâ b. el-Hadramî, elde ettikleri

⁴⁷³ İbn Kesir, a.g.e, VI: 471.

⁴⁷⁴ İbnül-Esir, a.g.e, II: 341.

⁴⁷⁵ et-Taberi, Tarih, III: 399; İbnül-Esir, a.g.e, II: 341.

⁴⁷⁶ İbnül-Esir, a.g.e, II: 341.

⁴⁷⁷ et-Taberi, Tarih, III: 400; İbnül-Esir, a.g.e, II: 342.

ganimetleri Müslüman askerleri arasında paylaştırdı.⁴⁷⁸ Müslüman askerlerinin sayısı çok olmasına rağmen yaya olarak savaşına bir pay, süvari olarak savaşına iki pay düşmüştü. Her bir yayaya 2000 dirhem gümüş, her bir süvariye ise 4000 dirhem gümüş düşmüştü.⁴⁷⁹

Kisra'nın, Bahreyn'e tayin ettiği Münzir b. Numan ise savaşta esir alındığı daha sonra da Müslüman olduğu söylenmektedir.⁴⁸⁰ Başka bir rivayette Münzir'in bir kaleye sığındığı, el-Alâ b. el-Hadramî ona ulaşamadığı için kurtuldu. Alâ, ona ulaşamayınca onunla şehri terk etmek üzere anlaştı. Münzir de şehri terk etti. Daha sonra Müseylime ile anlaştığı ve onunla birlikte öldürüldüğü anlatılmaktadır.⁴⁸¹ el-Alâ b. el-Hadramî, Hutam'ın öldürüldüğü haberini Hz. Ebû Bekir'e bir mektupla bildirdi.⁴⁸² Hz. Ebû Bekir de el-Alâ b. el-Hadramî'ye teşekkür ettiğini ifade eden bir mektupla karşılık verdi.⁴⁸³

2.4. Uman ve Mehrelilerin Dinden Dönmesi

Uman, Arap Yarımadası'nın güneydoğusunda yer alan bir şehirdir. Tarımsal zenginliği bulunmasından dolayı Hicaz, İslamiyet öncesi dönemde Uman ile ticari ilişki içerisindeydi.⁴⁸⁴ Uman'da nüfusun büyük bir kısmını el-Ezd kabilesine mensup kişiler oluşturmaktaydı. Çöl bölgelerinde ise el-Ezd kabilesi dışında kalan pek çok kabile yaşamaktaydı. Hz. Peygamber hicretin sekizinci yılında Hazrec kabilesine mensup olan Ebû Zeyd el-Ensari ile Amr b. el-As'ı, el-Cülenda'nın iki oğlu olan Abd⁴⁸⁵ ve Ceyfer'e⁴⁸⁶ bir mektup yolladı. Hz. Peygamber bu mektupta Uman halkının İslamiyet'i kabul edip Allah'a ve Hz. Peygamber'e itaat ederlerse Amr, emir olacak; Ebû Zeyd ise, halka namaz kıldırıp, onlara İslamiyet'i anlatıp, Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünnetini öğretecekti. Amr ve Ebû Zeyd Uman'a vardıkları zaman Abd

⁴⁷⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 473.

⁴⁷⁹ et-Taberi, *Tarih*, III: 401.

⁴⁸⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 342.

⁴⁸¹ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 99.

⁴⁸² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 342.

⁴⁸³ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 473.

⁴⁸⁴ Mustafa L. Bilge, "Uman" (İstanbul: DİA, 2012), XLII: 140-141.

⁴⁸⁵ Bazı kaynaklarda Abbad ya da İyaz şeklinde geçmektedir. Bkz. İbnül Esir, *el-Kamil*, II: 343; İbn Kesir, *el-Bidaye*, 474.

⁴⁸⁶ Bazı kaynaklarda Cifer veya Hayfer şeklinde geçmektedir. Bkz. Taberi, *Tarih*, III: 402; İbn Kesir, *el-Bidaye*, 474.

ve Ceyfer'i Uman'ın sahil kenti olan Suhar şehrinde buldular. Onlara Hz. Peygamber'in gönderdiği mektubu ileterek İslam'ı anlattılar. Onlar da İslamiyet'i kabul ederek oradaki Arap kabilelerini İslam'a davet ettiler. Oradaki Arap kabileleri de onların bu çağrısına icabet ederek İslamiyet'i benimseyip ona yöneldiler.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Ezd kabilesine mensup Zu't-Tac Lakit b. Malik el-Ezdi adında biri irtidat ederek ortaya çıktı. Bu adama cahiliye döneminde Cülendi deniliyordu.⁴⁸⁸ Bu adam daha sonraları peygamberlik iddiasında bulunanlara benzer bir iddia ile ortaya çıktı ve etrafına topladığı askerlerle Uman'ı ele geçirmeyi başarmıştı.⁴⁸⁹ Zu't-Tac Lakit b. Malik, cahiliye döneminden beri Culenda ile rekabet halindeydi. Cülenda'dan sonra rekabetini onun oğulları olan Abd ve Ceyfer'e karşı da sürdürmüştü. Zu't-Tac, kabilesinin desteğini alarak Uman'ın kontrolünü ele geçirince Abd ile Ceyfer dağlara doğru kaçıp sığınmak zorunda kalmışlardı.⁴⁹⁰

Dağlara doğru kaçıp sığınmak zorunda kalan Ceyfer, bu durum karşısında Hz. Ebû Bekir'e haber göndererek Zu't-Tac b. Malik'e karşı yardım talebinde bulundu. Hz. Ebû Bekir, Himyer'den Huzeyfe b. Mihsan el Galfani ile Ezdliler'den Afrece el-Bariki'yi, Ceyfer'e yardım etmeleri için görevlendirmişti. Huzeyfe'yi Uman'a, Afrece'yi ise Mehre'de irtidat edenlere karşı savaşmaları için göndermişti. Hz. Ebû Bekir, bu iki kişiye beraber hareket etmelerini tavsiye etmişti. İlk olarak Uman'dan başlamalarını ve komutan olarak Huzeyfe'nin komutasında hareket etmelerini emretmişti. Mehre'ye vardıkları zaman da komutanlık vazifesini Afrece'ye devredip onun komutasında hareket etmelerini söylemişti. Böylece Uman'a doğru hareket etmeye başladılar.⁴⁹¹

Hz. Ebû Bekir, Huzeyfe ve Afrece ordusuna yardımcı olması için Yemâme'de Müseylimetü'l-kezzâb ile savaşıp yenilgiye uğrayan İkrime b. Ebi Cehil'i, gönderdi.⁴⁹² İkrime b. Ebi Cehil, Hz. Ebû Bekir'in emrine uyarak yardım için yola koyuldu. Uman'a varmadan Huzeyfe ile Afrece'nin buldukları yere ulaştı. Böylece Müslümanlar'ın ordusu birleşerek Uman'a doğru hareket etmeye başladı. Uman'a

⁴⁸⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 344.

⁴⁸⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 474.

⁴⁸⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 343.

⁴⁹⁰ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 163.

⁴⁹¹ et-Taberi, *Tarih*, III: 402; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 344; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 474.

⁴⁹² et-Taberi, *Tarih*, III: 402.

yaklaştıklarında Ceyfer ile iletişime geçtiler. Müslümanlar'ın yaklaşmakta olduğunu haber alan Zu't-Tac Lakit b. Malik, Deba denilen yerde etrafında topladığı taraftarlarıyla birlikte karargâh kurdu. Ceyfer ile Abd'da Suhar denilen yerde karargâhlarını kurdular. Hz. Ebû Bekir'in komutanlarına haber saldılar. Böylece Müslüman askerleri Suhar denilen yerde bir araya geldi.⁴⁹³

Huzeyfe ile Ceyfer, Zu't-Tac Lakit b. Malik'in ileri gelen adamlarına mektuplar yazarak onları İslam'a davet etti. Mektup gönderdikleri ileri gelenler, aslında Ceyfer'i destekliyordu. Kendilerine mektup gönderilenler, mektuplara icabet ederek Müslüman oldu ve Lakit b. Malik'in safından ayrılarak Ceyfer'in tarafına geçti. Böylece Lakit'in adamları azalmış oldu.⁴⁹⁴

Müslüman ordusu ile Lakit b. Malik'in ordusu Deba denilen yerde karşı karşıya gelerek çok şiddetli bir şekilde çarpıştı. Savaş esnasında Lakit b. Malik'in adamları bir ara Müslümanlara karşı üstünlük sağlamaya başladı. Tam o sıralarda Naciyeoğulları'ndan ve Abdulkaysoğulları'ndan birçok kabile Müslümanlar'ın yardımına yetişti. Böylece yeni gelen kuvvetlerle birlikte Müslüman ordusu güçlendi ve Lakit b. Malik'in taraftarları üzerine saldırmaya başladı. Müşrikler, Müslümanlar'ın saldırıları karşısında kaçmak zorunda kaldı. Müslümanlar, müşrikleri yenilgiye uğrattı, onlardan on bin kişi öldürdüler. Mallarını, kadınlarını ve çocuklarını esir aldılar. Müşriklerden elde ettikleri ganimet mallarının beşte birini Afrece ile birlikte Hz. Ebû Bekir'e gönderdiler. Huzeyfe ise asayişini sağlamak için Uman'da kaldı.⁴⁹⁵

Müslümanlar, Uman'da müşrik birliklerini bozguna uğrattıktan sonra İkrime b. Ebi Cehil, Naciye, Abdulkays, Rasih ve Beni Sa'd kabilelerinden oluşan yardımcı kuvvetlerle birlikte Mehre üzerine doğru yürüdü. Mehre'de iki grupla karşılaştı. Bu gruplardan biri Mehreli Sihrit başkanlığında, diğer grup ise Muhâriboğullarından Musabbah başkanlığında toplanmıştı. Bu iki grup arasında anlaşmazlık vardı. Musabbahın etrafında toplananlar çoğunlukta idi. İkrime b. Ebi Cehil, Sihrit'e haber göndererek onu İslam'a davet etti. Sihrit İslamiyet'i kabul ederek İkrime'nin tarafına

⁴⁹³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 344.

⁴⁹⁴ et-Taberi, *Tarih*, III: 403.

⁴⁹⁵ et-Taberi, *Tarih*, III: 403-404; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 344; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 475.

geçti. İkrime, Musabbah'a da haber gönderip onu İslam'a davet etmişti ancak o etrafındaki askerlerin çokluğuna aldanarak İslamiyet'i kabul etmeyip İkrime ile savaşmayı tercih etti.⁴⁹⁶ İkrime komutasındaki Müslüman ordusu ile Musabbah'ın arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Çarpışma sonunda dinden dönenler hezimete uğratıldı.⁴⁹⁷ Mürtedlerden birçok kişi ile birlikte başkanları Musabbah da öldürüldü.⁴⁹⁸ Bu savaşta Müslümanlar birçok ganimet elde etti. İkrime, ganimet mallarının beşte birini Sihrit ile beraber Hz. Ebû Bekir'e gönderdi.⁴⁹⁹ İkrime, Sihrit ile beraber olup biten her şeyi içeren bir mektubu da Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Hz. Ebû Bekir, İkrime'nin bu başarısı karşısında sevindi, Mehre şehrini de ona verdi. Böylece İkrime Mehre'de kaldı.⁵⁰⁰

2.5. Hadramût ve Kinde Halkının Dinden Dönmesi

Hz. Peygamber vefat ettiği esnada Hadramut'un valisi Ziyad b. Ebi Lebid, Kinde'nin valisi Muhacir b. Ebi Ümeyye idi.⁵⁰¹ Hz. Peygamber, Muhacir b. Ebi Ümeyye'yi Kinde'ye vali olarak tayin etmiş ancak Hz. Peygamber vefat edinceye kadar Muhacir, Kinde'ye gitmemişti. Hz. Peygamber vefat edince Yemen'de çıkan isyanın bastırılması için Hz. Ebû Bekir, Muhacir'i Yemen üzerine gönderdi. İsyanı bastırdıktan sonrada Kinde'ye gidecekti.⁵⁰²

Hz. Peygamber, Hadramut ve Kinde halkı İslamiyet'i kabul ettikleri zaman, aralarında muhabbet olup kaynaşmaları için Hadramut'tan alınan zekâtların bir kısmını Kinde halkı ile Sekunlular'a dağıtılmasını emretmişti. Kindeliler ile Sekunlular'dan alınan malların bir kısmını da Harmamutlular'a verilmesini emretmişti. Kindeliler daha sonra toplanan zekât mallarının Hadramut'a götürülmesi için bineklerinin olmadığını, kendilerine zekât mallarını götürecek bineklerin gönderilmesini talep ettiler. Hadramutlular da Kindeliler'e Hz. Peygamber'e söz verdikleri gibi zekât mallarını kendilerinin getirmeleri gerektiğini söylediler. Böylece

⁴⁹⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 475.

⁴⁹⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 345.

⁴⁹⁸ et-Taberi, *Tarih*, III: 404.

⁴⁹⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 475.

⁵⁰⁰ et-Taberi, *Tarih*, III: 404.

⁵⁰¹ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 80; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 348; Hüseyin Algül, "Hadramut" (İstanbul: DİA, 1997), XV: 66.

⁵⁰² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 348.

iki grup arasında tartışma çıkmış ve Kindeliler zekâtlarını göndermeyip yurtlarına çekilmiş bir süre böyle beklemişti.⁵⁰³

Muhacir b. Ümeyye, Kinde'ye gitmekte gecikince kendi yerine Hadramut Valisi Ziyad b. Lebid'i vekil olarak tayin etmişti. Ziyad, Kindelilerden olan Amr b. Muaviyeoğulları'nın zekâtlarını toplamak için onların yanına gitti. İlk olarak bu kabileye mensup olan Şeytan b. Hurc'a giderek ondan genç bir dişi deve alıp zekât malı olduğunu bildiren bir işaretle işaretledi. Daha sonra Şeytan b. Hurc, alınan bu devenin kendisine ait olmadığını, kardeşi Adda' b. Hurc'a ait olduğunu, o deveyi geri verip yerine başka bir deveyi almasını teklif etti. Ziyad, zekât malı olarak alınıp işaretlenen bu deveyi geri vermeyi kabul etmeyince aralarında tartışma çıktı ve iki tarafta inatlaşmaya başladı.⁵⁰⁴ Bu inatlaşma sonucunda Kinde kabilesi, Ziyad'a karşı ayaklandı, Sekun kabilesi ise Ziyad'ın yanında yer alarak ayaklanmadı.⁵⁰⁵ Ziyad, olup bitenleri belli bir süre Hz. Ebû Bekir'e bildirmede. Ziyad, Kinde kabilesinin ileri gelenlerinden Beni Zühl b. Muaviye adında birine giderek Hz. Ebû Bekir'e itaat etmelerini söyledi. Ziyad'ın yanına, kabilenin eşraflarından Haris b. Muaviye geldi. Hz. Ebû Bekir ile aralarında herhangi bir antlaşmanın olmadığını ve onu lider olarak seçmediklerinden dolayı ona itaat etmeyeceklerini söyledi. Ziyad ise Hz. Ebû Bekir'i Ensar ve Muhacir'in lider olarak seçtiklerini ve ona itaat etmeleri gerektiğini anlattı. Haris ise Hz. Peygamber'in kendisinden sonra insanları yönetecek birini bırakmadan vefat ettiğine inanmadığını dile getirdi.⁵⁰⁶

Beni Muaviye kabilesi zekât vermeme konusunda karar kıldı.⁵⁰⁷ Bunun üzerine Ziyad, taraftarlarıyla birlikte bir gece Muaviyeoğulları'nın üzerine yürüdü. Onların bir kısmını öldürdü, geri kalanlar ise kaçmak zorunda kaldı. Ziyad'ın elinde esir olarak tutulanlar serbest bırakıldı. Esir olanlar, Ziyad'ın ordusundan kaçanlarla birleşti ve Ziyad'a karşı kabileleri kışkırttı. Böylece dinden dönenlerden kalabalık bir ordu toplanmış oldu.⁵⁰⁸

⁵⁰³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 349; Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 171-172.

⁵⁰⁴ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 350.

⁵⁰⁵ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 119.

⁵⁰⁶ el-Vakîdi, *Ridde*, 176-177.

⁵⁰⁷ Arı, *a.g.e.*, 143.

⁵⁰⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 350.

Ziyad, daha sonra Benû'l-Atik, Benû Hucr, Benû Cemr, Kabileleriyle mücadele ederek onları yenilgiye uğrattı. Eş'as b. Kays, akrabaları olan bu kabilelere karşı Ziyad'ın savaşıp onları hezimete uğrattığını duyduğu zaman öfkelenildi ve yakın akrabaları olan Beni Mürre, Beni Adiy ve Beni Celebe kabilelerinden Ziyad'a karşı savaşmak için bir ordu topladı. Ziyad'ın da Ensar ve muhacirlerle birlikte Sekasik ve Sekun kabilelerinden oluşan bir ordusu vardı. İki ordu Hadramut'un şehri olan Terim'e yakın bir yerde karşılaştı. Aralarında şiddetli bir çarpışma yaşandı. Bu çarpışmada ağır bir hezimete uğrayan Müslümanlardan üç bine yakın kişi öldürüldü. Ağır kaybı olan Müslümanlar bu sefer muhasara altına alındı.⁵⁰⁹ Bu durum karşısında Ziyad, Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak yardım talebinde bulundu. Hz. Ebû Bekir de Muhacir b. Ümeyye'ye mektup yazarak Ziyad'a yardım etmesini emretti.⁵¹⁰

Muhacir b. Ümeyye, bin kişilik süvari birliğiyle Ziyad'ın yardımına gitti. Eş'as b. Kays da kendisine yardım etmeleri için Kinde kabilesine haber yolladı. Onun bu çağrısına Kinde kabilesinden birçok kişi katıldı. Böylece Eş'as, Ziyad b. Lebid, Muhacir b. Ümeyye ve beraberindeki Müslümanlar'ı şiddetli bir muhasara altına aldı.⁵¹¹ Hz. Ebû Bekir, Eş'as b. Kays'a mektup yazarak hak yola geri dönmesini tavsiye etti. Mektubun devamında onların dinden dönüp zekâtlarını vermemeleri konusunda atadığı Vali Ziyad sebep olmuşsa onu görevinden alacağını, onun yerine kendilerinin sevdiği birini vali tayin edeceğini söylüyordu. Mektubu götüren elçiyi, Eş'as'ın akrabalarından Beni Mürre kabilesinden biri öldürdü. Elçinin öldürülmesi büyük tepkilere neden oldu.⁵¹²

Elçinin öldürülmesi olayından sonra Eş'as ile Ziyad arasındaki savaş daha da kızıştı. Eş'as, Müslümanları Terim şehrinde şiddetli bir muhasara altına almıştı. Ziyad, muhasara altında olduklarını, zor anlar yaşadıklarını ve öldürülen elçinin durumunu bir mektupla Hz. Ebû Bekir'e bildirerek yardım talebinde bulundu. Hz. Ebû Bekir mektubu aldığı zaman sahabelerin ileri gelenleri ile bu konu hakkında neler yapabileceklerini istişare ederek onların görüşlerini almak istedi. İstişare heyetinde

⁵⁰⁹ el-Vakîdi, *Ridde*, 186-189.

⁵¹⁰ el-Belâzuri, *Fütûh'l Büldân*, 119.

⁵¹¹ el-Vakîdi, *Ridde*, 190.

⁵¹² el-Vakîdi, *Ridde*, 191-192.

olan Ebû Eyyüb el-Ensari, Hz. Ebû Bekir'e bu sene onlardan zekât mallarını almamasını bu şekilde yaparsa hakka döneceklerini ve gelecek sene kendileri zekât mallarını getireceklerini düşündüğünü, böyle yapmasının onlarla savaşmasından daha iyi olacağını söyledi. Hz. Ebû Bekir, Ebû Eyyüb el-Ensari'ye tebessüm ederek "Allah'a yemin olsun ki ey Ebû Eyyüb, eğer onlar Resûlüllah'ın (s.a.v) kendilerinden zekât olarak belirlediği hayvanların boynundaki ipi bile benden esirgerse onlar hakka gelinceye kadar onlarla savaşırım."⁵¹³ şeklinde cevap vererek dinden dönenlerle hak yoluna gelinceye kadar savaşmakta kararlı olduğunu göstermiştir.

Hz. Ebû Bekir kendi evine gittikten sonra Hz. Ömer'in görüşünü almak için onu evine davet etti. Bu kavim üzerine Hz. Ali'yi göndermek istediğini dile getirdi. Hz. Ali, ilmi, aklı cesareti, adaleti ve anlayışı sayesinde bu işi halledeceğini düşündüğünü dile getirdi. Hz. Ömer, Hz. Ali'nin görüşünden faydalanması için kendi yanında bırakmasını, onun yerine İkrime b. Ebi Cehil'i göndermesini tavsiye etti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in bu görüşünü benimseyerek İkrime b. Ebi Cehil'i, Ziyad'a yardım etmesi için Kinde'ye gitmesini emretti.⁵¹⁴ İkrime b. Ebi Cehil, Ziyad'ın ordusuna katılınca Müslümanlar üstün gelmeye başladı, Eş'as ve taraftarları Nuceyr denilen kaleye sığınmak zorunda kaldılar. Bu sefer Müslümanlar, dinden dönenleri en-Nuceyr Kalesi'nde muhasara altına aldılar. Mürtedler, kaleden çıkıp Müslümanlarla çarpışmaya başladı, mürtedlerin birçoğu öldürülünce tekrardan kalelerine sığınmak zorunda kaldılar. Müslümanlara karşı koyamayacağını ve yenileceğini anlayan Eş'as, dokuz kişi ve aileleriyle birlikte kendilerine emân vermeleri karşılığında kaleyi, Müslümanlara teslim edeceklerini dile getirdi. Ziyad, emân verdi ve belirttiği kişilerin isimlerini listeye yazarak kendisine getirmelerini istedi. Bağışlanmasını istedikleri kişilerin listesini yazdılar ancak Eş'as, listeye kendi ismini yazmayı unutmuştu. Kendi ismini yazmayı unutturacak sebep ise listeyi yazarken üzerine biri bıçakla saldırıp kendi ismini yazdırmasını istemişti. O da korkudan kendi ismini yazmayı unutmuştu. Liste yazıldıktan sonra kalenin kapılarını açtılar Müslümanlar içeri girip savaşçı askerleri öldürüp birçok ganimet malı elde etti.⁵¹⁵

⁵¹³ el-Vakîdi, *Ridde*, 195-196.

⁵¹⁴ el-Vakîdi, *Ridde*, 197.

⁵¹⁵ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 352.

Muhacir b. Ümeyye, Eş'as'ı öldürmek isteyince İkrime b. Ebi Cehil, emân dileyen bir kimsenin öldürülmesinin doğru olmayacağını söyleyerek onu engelledi.⁵¹⁶ Eş'as esir alınarak Medine'ye Hz. Ebû Bekir'in yanına götürüldü. Eş'as, Hz. Ebû Bekir'den af dileyip Allah'ın dinene karşı en hayırlı biri olacağına söz vererek bağışlamasını istedi.⁵¹⁷ Hz. Ebû Bekir, onun canını bağışladı ve kız kardeşi Ümmü Ferve ile evlendirdi. Eş'as evlenince çarşıya çıkıp önüne çıkan her deveyi kesti, kestiği develerin parasını verdi ve halka ikram etti. Eş'as, Medine'ye yerleşti daha sonra cihat için Irak ve Şam'a gitti. Küfe'de vefat etti. Onun cenaze namazını Muaviye ile barış yaptıktan sonraki dönemde Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan kıldırdı.⁵¹⁸

Ridde olayları karşısında Hz. Ebû Bekir'in istikrarlı duruşu, cesareti ve aldığı askeri önlemler sayesinde Arap Yarımadası'nda bozulan düzen kısa bir süre içerisinde tekrardan sağlanmıştır. Böylece dış fetih hareketlerinin başlamasının önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır.

⁵¹⁶ Arı, *a.g.e.*, 146.

⁵¹⁷ Eş'as daha önce Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşini istemiş daha sonra gelip nikâhlamayı düşünüyordu. Ancak Hz. Peygamber vefat edince Eş'as dinden dönmüştü ve nikâh işi gerçekleşmemişti. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 352.

⁵¹⁸ Hz. Ebû Bekir, Eş'as'ı öldürmediği için daha sonra pişman olduğunu dile getirdi. ayrıntılı bilgi için Bkz. el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 120-122.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİDDE HAREKETLERİ İLE BAŞARILI MÜCADELENİN İSLAM'IN YAYILMASINA ETKİSİ

3.1 Kabilecilik Anlayışının Yerine Müslümanların Birliği Anlayışının İkamesi

Araplar arasında kabileler arası rekabet ve kabileye bağımlılık sürekli var olan bir durumdu.⁵¹⁹ Asabiyet derecesinde kabilesine bağlı olanlar başkanlığın sürekli kendi soylarından, kendi kabilelerinden olmasını isterler. Çünkü başkanlık hangi kabiledenyse güç ve yönetim o kabilenin elinde bulunuyordu. Bunun için var güçleriyle kabilelerine bağlı kalıp, bu konuda mücadele etmekten vazgeçmezlerdi. Böylece başkanlık daima güçlü olan kabilenin elinde kalırdı.⁵²⁰ Asabiyetinden dolayı bazı kabileler Kureyş'e boyun eğmemek için onunla yarışmaktaydılar ve Kureyş'in hükmünde kalmamak için irtidat ettiler.⁵²¹ Bu irtidat hareketleri dinden dönme hareketi olmayıp siyasi ve iktisadi yönden Kureyş yönetimine karşı isyan olarak ortaya çıkmış bir harekettir.⁵²²

Hız. Peygamber Müslümanlar arasında hüküm verirken kendi heva ve hevesleri doğrultusunda değil, Allah'ın emirleri doğrultusunda hüküm veriyordu.⁵²³ Resulullah, Müslümanları yönetirken her kabileye, her aşirete eşit davranıyordu. Menfaat konusunda kendi akrabalarını başkalarına tercih etmiyordu. Kabilecilik anlayışı yerine İslam'ın emrettiği eşitlik ve liyakat ilkesi doğrultusunda hareket ediyordu. Resulullah'ın bu ilkeleri benimsemesi Araplarda kabilecilik anlayışının yerine Müslüman kardeşliği anlayışının yerleşmesini sağlamış oldu. Bu sayede Arap kabileleri, Hız. Peygamber'e boyun eğip onun hükmü altında birleşmeleri sağlanmıştı. Ancak onun vefat etmesinden sonra geride bıraktığı din konusunda şüpheye düştüler. Bazıları da Kureyş veya başka bir kabile hilafet makamını ele geçirdiği takdirde bu makamın krallığa dönüştürüleceğini düşünmekteydiler.⁵²⁴

⁵¹⁹ Bahriye Üçok, *İslamdan Dönerler Ve Yalancı Peygamberler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 31.

⁵²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, trc. Zakir Kadiri Ugan (İstanbul, 1997), I: 332.

⁵²¹ M. Salih Arı, *Hız. Ebubekir Ve Ridde Savaşları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 101.

⁵²² Üçok, *İslamdan Dönerler*, 30.

⁵²³ Kur'an, Necm (53), 2-4.

⁵²⁴ Arı, *a.g.e.*, 101.

Yıllar boyunca birbirleri ile mücadele eden kabilelerden bazıları Müslümanlığı kabul edince, yönetim onların eline geçiyordu. Başkanın yönetiminde olduğu bir kabile ile mücadele etmek diğer kabilelere ağır geliyordu. Kureyş'i Arabistan'da saygın bir kabile haline getiren Peygamberlik olgusunun olduğunu düşünen bazı kimseler kendi kabilelerinin de onurunu yüceltmenin peygamberlik iddiasıyla gerçekleşeceğini düşünerek irtidat ettiler.⁵²⁵

Kabileler arasında rekabet o kadar ilerlemişti ki bir kabilenin yaptığı iyi bir davranışı başka bir kabile sırf diğer kabileye muhalefet olsun diye tam tersini yapmaktaydı. Bir kabile Hz. Ebû Bekir'e zekât verecek olsa başka bir kabile zekât göndermekten uzak duruyordu. Bunun örneğini Temimoğulları kabilesinin kolları arasında görmekteyiz. Ribab, Avf ve Ebna kabilelerin başkanı Zibrikan zekâtlarını Hz. Ebû Bekir'e gönderdiği için Mekais'lerin Reisi bunun tam tersini yaparak zekâtı kendi kabilesi arasında dağıttı.⁵²⁶

Kabile asabiyetine örnek teşkil etmesi bakımından birkaç örnek verelim: Müseylime'nin, Hz. Peygamberle arasında geçen konuşma el-Belazuri'de şöyle geçmektedir: "İstersen senden sonra peygamberlik işini bize bırak o zaman sana biat ederiz."⁵²⁷ diyerek Hz. Peygamber'den sonra kendi kabilesinin yönetimde söz sahibi olması için biat etme şartını bu şekilde ortaya koymaktaydı. Kabile asabiyetine başka bir örnek ise şöyledir: Yemâme'de Rabia Oğullarından Talha adında biri, Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş ona inanmış ve Kur'an-ı öğrenip Yemâme'ye geri dönmüştü. Talha, Müseylime'nin yanına gelerek onun durumu hakkında bilgi sahibi olmak istedi. Müseylime de kendisine Hz. Peygamber'e giden melek gibi bir meleğin karanlıkta geldiğini hatta Allah'ın da onun yanına geldiğini söyler. Bunun üzerine Talha: "Yalan söylüyorsun. Allah karanlıktan ve sana gelmekten münezzehtir. Ben biliyorum ki sen yalancısın. Muhammed (s.a.v) ise doğrudur. Her ne kadar doğru olsa da Kureyşten'dir. Ben ise Rebiaoğullarının yalancısını Kureyşin doğrusundan daha

⁵²⁵ Ramazan Hurç, "Hz. Ebû Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat Ve İrtica)", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1998): 38.

⁵²⁶ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 325.

⁵²⁷ el-Belâzuri, *a.g.e*, 102.

çok severim.”⁵²⁸ diyerek Müseylime’nin yalancı olduğunu bilmesine rağmen kabile asabiyetinden dolayı onun yanında yer almayı tercih etti. Başka bir örnekte ise: Gatafanlılar, Uyeyne b. Hısn’a uyararak irtidat etmişlerdi. Uyeyne b. Hısn, Gatafan ve Esed kabilelerini kastederek “İki antlaşmalı kabileden bir peygamber, bize Kureyş kabilesinden olan bir Peygamber’den daha iyidir. Öyle ki Muhammed (s.a.v.) ölmüş, Tuleyha ise hayattadır” diyerek peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha’ya uymuş Gatafan kabilesi de onun yanında yer almıştı.⁵²⁹ Verilen bu örneklerden hareketle İslam’ı tam olarak benimsememiş olan kabile mensupları gerek siyasi yönden gerekse ekonomik yönden Kureyş kabilesine bağlı olmak istemediklerinden Hz. Peygamber’in vefatını fırsat olarak değerlendirip mevcut yönetime başkaldırdılar. Bu başkaldırıışlarını da kendi kabile reislerinin veya kendi kabilelerine yakın olan kabile reislerinin etrafında toplanmak suretiyle gerçekleştirdiler.

Hz. Peygamber’in vefat etmesiyle birlikte daha cenazesi kaldırılmadan Müslümanlar, özellikle Ensar ile Muhacir arasında Müslümanları idare edecek bir yönetici arayışına girdiler. Beni Sakife gölgeğinde toplanan Ensar ile Muhacir arasında gerginlik ortaya çıkmış hatta kılıçlar bile çekilmişti.⁵³⁰ Bu gerginliğin sebebi, her iki tarafın da hilafetin kendi hakları olduğunu ileri sürmekten kaynaklanıyordu.⁵³¹ Bu kargaşa ortamı içerisinde ümmet neredeyse bölünme noktasına gelmişti. Hz. Ebû Bekir, yapıcı tutumu ve birleştirici konuşması neticesinde bu gergin ortamı yumuşatmayı başarmıştır.⁵³² Hz. Peygamber’in vefatı ile birlikte herkes Ensar ile Muhacir arasında çıkacak mücadeleyi beklerken, onlar, ortaya çıkan ridde hareketleri ve bu hareketlere önderlik eden peygamberlik iddiasında bulunan yalancıların faaliyetleri neticesinde Medine’nin ne kadar büyük bir tehlike altında olduğunu anladılar. Ensar ve Muhacir, İslamiyet çatısı altında hem İslamiyet’i hem de kendi menfaatlerini korumak için Hz. Ebû Bekir’in yanında birleşme ve bir birleriyle kenetlenme ihtiyacı hissetti.⁵³³ Hz. Ebû Bekir, irtidat eden ve devlete karşı isyan

⁵²⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 333; et-Taberi, *Tarih*, III: 396.

⁵²⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 315.

⁵³⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 298.

⁵³¹ Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 55.

⁵³² İsrail Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 60.

⁵³³ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 108.

hareketinde bulunanlara karşı aldığı kararlar ve uyguladığı politika sayesinde bütün olumsuzlukları bertaraf etmeyi başarmıştır. Onun bu başarısı neticesinde hem Ensar ile Muhacir hem de Arap Yarımadası'ndaki Müslümanlar İslamiyet çatısı altında birleşmiştir.

Hz. Ebû Bekir, isyan ve irtidat olayları karşısında kararından asla vazgeçmeyişi İslam ümmetinin birliğini tekrardan sağlamayı başardı. Daha öncede ifade edildiği gibi Abdullah b. Mes'ud'un bir rivayeti Hz. Ebû Bekir'i bu konuda destekler niteliktedir. Abdullah b. Mes'ud şöyle der: "Hz. Peygamber vefat ettikten sonra öyle bir hale gelmiştik ki, eğer Allah bize Hz. Ebû Bekir'i yönetici olarak nasip etmeseydi verdiğimiz kararlar yüzünden neredeyse helak olup gidecektik. Biz meselenin bir deveden ibaret olduğunu zannetmiştik. Bir deve için savaşamayacağına karar vermiştik. Deve için savaşmayacağımızı, ölüm bize gelinceye kadar Allah'a ibadet edeceğimizi kararlaştırmıştık. Allah Hz. Ebû Bekir'in kalbine savaşma gücünü yerleştirdi ve bu konuda düşüncesinden vazgeçmedi. Allah'a yemin ederim ki, Hz. Ebû Bekir, İslam inancının temel esaslarından biri olan zekâtlarını vermeyi kabul etmeyen kabileler için iki seçenekten başka bir şey düşünmüyordu. Ya onları küçük düşüren planlarını ya da onlarla savaşıp onları sürgün etmekten başka bir şey kabul etmiyordu. Onları küçük düşürecek olan planı şuydu: Onların taraftarlarından öldürülenlerin yerinin cehennem olduğunu, bizim taraftarlarımızdan ölenlerin yerinin cennet olduğunu kabul edecekler. Bizden öldürdüklerinin diyetini de vermeyi kabul edecekler. Bizim onlardan aldıklarımızı geri vermeyip ganimet olarak sayacağız. Onlar da bizden aldıklarını geri verecek. Sürgün savaşları ise onların ülkelerinden çıkarılmasıydı."⁵³⁴

İbn Hişam, Hz. Peygamberin vefatıyla dinden dönenlerin daha da arttığını Hz. Aişe'den gelen bir rivayetle ise şöyle aktarmaktadır: "Hz. Peygamber vefat ettiği zaman fitne daha da büyüdü. Araplar dinlerinden döndü. Yahudiler ve Hristiyanlar boy göstermeye başladı. Allah, Müslümanlar'ın idaresini Hz. Ebû Bekir'e nasip edinceye

⁵³⁴ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 111; İbnül-Esir, *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, trc. M. Beşir Eryarsoy (istanbul: Bahar Yayınları, 1991), II: 314-315; Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 112; Arı, *a.g.e.*, 90.

kadar Müslümanlar Hz. Peygamber’i kaybettikleri için kış gecesinde korkup kaçan koyunlar gibi olmuştu.”⁵³⁵ Hz. Peygamber dini bir lider olmasından dolayı ümmeti din birliği altında toplamıştı. Hz. Peygamber’in vefatıyla din birliği altında olan Medine ve Taif dışındaki toplumların birçoğu İslam dinini terk etti.⁵³⁶ Hz. Aişe’den gelen bir rivayet bu durumu şöyle açıklıyordu: “Hz. Peygamber vefat edince babamın karşılaştığı zorluklar sağlam dağlara yüklenseydi onları paramparça ederdi. Medine’de fitne olmuştu. Araplar irtidat etti. Allah’a yemin ederim ki babam, insanların ihtilafa düştükleri her konuyu, İslamiyet’teki değer ve ilgisine göre en süratli şekilde çözdü.”⁵³⁷ diyerek Hz. Ebû Bekir’in bütün zorluklara rağmen dağılan İslam birliğini üstün gayretleri neticesinde tekrardan sağladığını ifade etmektedir.

Ridde olaylarıyla mücadelenin en önemli sonuçlarından birisi cahiliye Arapları arasında bölünmeyi ortaya çıkaran kabile asabiyetçiliğinin yerine cihat anlayışının etkisiyle İslam çatısı altında birleşmeyi sağlanmasıdır. Daha önce dağınık bir halde bulunan her kabile kendi kabilesinin menfaati doğrultusunda hareket ederken bu olaylar neticesinde topyekûn İslam birliğinin menfaati için birleşti.⁵³⁸ Bu sayede İslamiyet’i veya irtidat yollarından birini seçmek zorunda kalanlar, irtidat eden kabilesini terk edip İslam yolunu seçme ve İslam için kendi kabilesiyle bile mücadele etmekten çekinmemişlerdir. Böylece Araplar arasında kabilecilik anlayışı yerine İslam anlayışı hâkim olmaya başladı.⁵³⁹ Ridde Savaşları neticesinde Müslümanlar cihat anlayışı ile birbirlerine kenetlenip bir ordu haline geldi. Bu sayede güçlerinin farkına varan Müslümanlar, iç sorunları bertaraf ettikten sonra İslamiyet’i Arap Yarımadası dışına yaymak için fetih hareketlerine başladı. Birlik ve beraberlik içerisinde İslamiyet’i yaymak için birleşen Müslümanlar ilk olarak İslam’ın Irak, Suriye ve İran topraklarına kadar yayılmasını sağladı. Daha sonra ise dünyanın dört bir yanına kadar yayılmasına

⁵³⁵ İbn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*, trc. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), IV: 424.

⁵³⁶ Ali Abdurrazık, *İslamda İktidarın Temelleri*, trc. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1995), 102.

⁵³⁷ Ahmet b. Yahya el-Belâzuri, *Fütûhu’l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, trc. Mustafa Fayda, 1.Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013; İbn Kesir, *El-Bidaye ve’n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), VI: 431.

⁵³⁸ A. Aziz Duri, *İslam İktisat Tarihine Giriş*, trc. Sabri Orman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 24.

⁵³⁹ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 108.

zemin oluşturdu. Bu gün dünyanın dört bir tarafında İslam'ın yayılması bu cihat anlayışı ve fetih hareketlerini sayesinde gerçekleşmiş oldu.

3.2 Hz. Ebû Bekir'in Ridde Olaylarına Karşı Tutumunun İslam'ın Yayılmasına Etkisi

Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan dinden dönme olayları, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği Tevhid dinini çökertmek üzere ortaya çıkan bir harekettir.⁵⁴⁰ Dinden dönme olayları, Hz. Peygamber'in hayatının son zamanlarında iken baş göstermişti. Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde hastalanması karşısında İslamiyet'i tam olarak benimsemeyen bazı bölgelerde veya başka dinlerle bir arada yaşanan bölgelerde bu haber, vahim sonuçlar ortaya çıkaracak bir hızla yayılmaya başladı. Hz. Peygamber'in hastalandığı haberi Yemen bölgesinde olan Esved el-Ansi'ye ulaştıca hemen kendisini her tarafta peygamber ilan edip Yemen'i hâkimiyeti altına almaya çalışmıştı.⁵⁴¹

Hz. Peygamber'in vefatıyla fırsat kollayan bazı Arap heyetleri Medine'ye gelmeye başladılar. Bu heyetler namaz kılmayı kabul ettiklerini ancak zekât vermek istemediklerini dile getirdiler. Bazıları da “Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir.”⁵⁴² Ayetini delil göstererek “Zekâtlarımızı ancak bizim için güven veren birine veririz.” diyerek zekât vermek istediklerini ancak bu zekâtı Hz. Ebû Bekir'e vermek istemediklerini, Hz. Peygamber'e hayattayken itaat ettiklerini ancak Hz. Ebû Bekir'e itaat etmeyi kabullenemediklerini dile getiriyorlardı.⁵⁴³ Bu durum karşısında sahabeler arasında farklı görüşler ortaya çıktı. Sahabelerden bazıları Hz. Ebû Bekir'e, bu kabilelerin kalplerinin İslam'a tam olarak ısınmadığı, kalplerinin İslam'a ısınması için kendi

⁵⁴⁰ Arı, *a.g.e.*, 88.

⁵⁴¹ Üçok, *İslamdan Dönenler*, 37.

⁵⁴² Kur'an, Tevbe (9), 103.

⁵⁴³ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 442.

hallerinde bırakmasını tavsiye ettiler. Böyle yaparsa daha sonra kendileri İslam'a ısınıp zekâtlarını vereceklerini dile getirdiler.⁵⁴⁴

Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in bu kararlığı karşısında Hz. Peygamber'in "Allah'tan başka ilah bulunmadığına Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet edinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Eğer onlar bu sözü söylerlerse canlarını ve mallarını bana karşı korumuştur."⁵⁴⁵ Hadisini delil göstererek "Onlarla niye savaşıyorsun?" diye söyler.⁵⁴⁶ Buna karşı Hz. Ebû Bekir İslam'ın bir bütün olduğunu zekât ve namazın ayrı ayrı değerlendirilemeyeceğini ifade etti. Taifliler, Hz. Peygamber'e İslam'ı kabul edeceklerini ancak namazdan muaf tutulmak istediklerini söylediklerinde Hz. Peygamber'in "Namazı, secdesi olmayan bir dinde hayır yoktur." hadisini hatırlatıp, zekât ile namaz ibadetlerinin bir bütün olduklarını söyledi.⁵⁴⁷ Zekâtını vermek istemeyen kabileler kendilerinden zekât alınmaması için Hz. Ebû Bekir ile anlaşma yapmak için Medine'ye elçiler gönderdiler. Hz. Ebû Bekir onların bu taleplerini kesinlikle kabul etmeyip zekâtlarını vermeleri gerektiğini söyledi.⁵⁴⁸ Daha sonra Hz. Ebû Bekir Allah adına yemin ederek daha önce zekât olarak verdikleri bir oğlağı ya da bir devenin başındaki yularını dahi vermeyecek olurlarsa onlarla savaşmaktan vazgeçmeyeceğini dile getirdi.⁵⁴⁹ Hz. Ebû Bekir'in kararlığını gören sahabeler "Bu, Allah'ın Ebû Bekir'in kalbini açmasından başka bir şey değildir"⁵⁵⁰ diyerek Hz. Ebû Bekir'i desteklediler. İbn Kesir, "Allah sizden iman edip hem dünya hem de ahiret için hayırlı amel işleyen kişilere, kendilerinden öncekilere verdiği iktidar gibi onlara da yeryüzünde hükümdarlık vereceğine söz vermiştir."⁵⁵¹ Ayeti ile "Ey iman eden kimseler! Sizden kim Allah'ın dininden dönecek olursa, Allah o kimselerin yerine başka topluluk getirir ki, hem Allah onları sever, hem onlar da

⁵⁴⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 442.

⁵⁴⁵ Muhammed b. Ömer el-Vakîdi, *Kitabu'r-Ridde*, ed. Yahya el-Ceburi (Beyrut: Darulğarbil İslami, 1990), 51; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 443.

⁵⁴⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 443.

⁵⁴⁷ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 113.

⁵⁴⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 445.

⁵⁴⁹ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*, 111; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 443.

⁵⁵⁰ el-Vakîdi, *Ridde*, 52.

⁵⁵¹ Kur'an, Nûr (24), 55.

Allah'ı severler.”⁵⁵² Ayetlerinde geçen toplulukların Hz. Ebû Bekir ile arkadaşlarının kast edildiğini rivayet etmektedir.⁵⁵³

Hz. Ebû Bekir, Üsâme komutasındaki İslam ordusunu göreve gönderince etrafındaki asker sayısı azalmıştı. Hz. Peygamber’in vefatını fırsat bilen bazı kabileler Medine’ye saldırma hazırlığında bulunuyorlardı. Hz. Ebû Bekir, Medine’yi korumak için şehrin girişine muhafız birlikleri yerleştirmişti. Bunlar Medine’yi sabaha kadar koruyorlardı. Bu muhafız birliklerinin komutanlarından bazıları şunlardı: Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Abdullah, Sa’d b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf ve Abdullah b. Mesud.⁵⁵⁴

Hz. Ebû Bekir dinden dönenlerle mücadele etme konusunda kesin kararlıydı. Halife olarak seçildiği zaman mescitte hutbe okurken Hz. Peygamber’in yolundan gideceğini, yeni bir hüküm koymayacağını söylemişti.⁵⁵⁵ Gerçekten de Hz. Ebû Bekir irtidat edenlerle mücadelesinde kayıtsız şartsız teslim olmaları veya tek bir kişi kalmayınca kadar onları yok etme konusunda yumuşama bilmeyen bir tavır sergilemiştir.⁵⁵⁶ Hz. Ebû Bekir’in ridde olaylarına karşı kararlı bir şekilde mücadele etmesi ve İslam dininden asla taviz vermeyen bir tutum sergilemesi neticesinde Müslümanlar kendilerini bekleyen tehlikenin farkına vardı. Bu tehlikeyi bertaraf etmek için birlik ve beraberlik içerisinde hareket eden Müslümanlar kısa bir süre içerisinde iç sorunlarını halletti. Hz. Ebû Bekir’in irtidat edenlere karşı tutumu sayesinde Arap Yarımadası’nda İslamiyet’ten yüz çeviren kabileler Müslümanlara karşı başarısız olduğu için irtidatlarından vazgeçip İslamiyet’i tekrardan benimsedi. Arabistan’da İslam’i düzen tekrardan sağlandı ve dış fetih hareketlerinin başlamasına zemin oluşturuldu. Böylece İslamiyet Arap Yarımadası dışında daha geniş alanlara yayıldı.

⁵⁵² Kur’an, Maide (5), 54.

⁵⁵³ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 444.

⁵⁵⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 442.

⁵⁵⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-Kebir*, trc. Hikmet Akdemir (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), III: 204.

⁵⁵⁶ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, trc. Salih Tuğ (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989), I: 213.

3.3 Dini Birliğin Sağlanmasının İslam'ın Yayılmasına Etkisi

Araplar, kâhinlerin verdiği hükümleri itiraz etmeden kabul ediyordu. Bu kâhinler, kabiliyetleri sayesinde hem kabile reisleri oluyordu hem de bütün insanları etkileyecek kehanetlerde bulunuyordu. Nitekim Müseylimetü'l-kezzâb, Tuleyha, Esved el-Ansi ve Secâh birer kâhindi. Yaptıkları seciyeli konuşmalar sayesinde kendi taraftarlarını etkilemeyi başarıyordu.⁵⁵⁷ Bunlar kehanetleriyle insanları etkileyip kendi etraflarında toplanmalarını sağlıyordu.

İslamiyet'ten önce kâhinlik yaygın bir şekildeydi ve kâhinlerin şeytan veya cinlerden bilgi aldıkları kabul edilmekteydi. Cahiliye dönemindeki Araplar'ın inanişına göre, dünyanın idaresinde ruhtar tanrının yardımcıları konumundaydı. Bu sayede mutluluğa ulaştırma ve felaketlerden koruma ruhtarın sayesinde oluyordu. Şairler gibi kâhinlerin de gökyüzüne çıkıp meleklerin konuşmalarını dinleyip onlardan bilgi topladıklarına inanılırdı.⁵⁵⁸ Böylece kâhin olarak ortaya çıkan ve kendisini peygamber ilan edip kehanet gösterenler ridde olaylarının büyüyüp yaygınlaşmasına sebep oluyordu.⁵⁵⁹

Peygamberlik iddiasıyla ortaya atılanların kehanetlerinden örnekler verecek olursak: Tuleyha, çeşitli kehanetler göstererek insanları kendi etrafında toplayıp peygamber olduğunu iddia ediyordu. Hz. Peygamber bunu haber alınca onun üzerine Dırar b. el-Ezver'i, Esed oğullarının üzerine vali tayin ederek onlarla mücadele etmesini ve mürtedleri bertaraf etmesini emretmişti. Dırar b. el-Ezver, Tuleyha ve taraftarlarını zayıflatmış ve Tuleyha'yı öldürmek için ona bir kılıç darbesi indirmişti, ancak bu kılıç darbesi Tuleyha da herhangi bir tesir göstermeyince bu sefer Tuleyha'ya kılıç işlemiyor haberi yayıldı ve Tuleyha'nın taraftarları gittikçe artmaya başladı.⁵⁶⁰

Başka bir kâhin olan Esved el-Ansi, hitabeti çok güçlü bir kimseydi. Çok güzel ve tatlı konuşmasının yanı sıra halka gösterdiği bazı kehanetler neticesinde

⁵⁵⁷ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 34.

⁵⁵⁸ Çelebi, "Kâhin" (İstanbul: DİA, 2001), XXIV: 171.

⁵⁵⁹ Hurç, "a.g.m", 38.

⁵⁶⁰ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 316.

insanları kandırmayı başarmıştı. Esved, bir gösteri gününde yüz hayvanı bir ip üzerine teker teker dizer daha sonra onları yine teker teker mızraklar, bu vahşet gösteri bitene kadar hayvanlar yerlerinden ayrılmazdı. Esved'in başka bir kehaneti ise rivayet edildiğine göre bir eşeğinin olduğu, onun kulağına “Rabbine secde et.” dediği zaman yere kapanır secde eder, “Kalk” dediğinde ise kalkardı. Bunu gören insanlar onun bu üstün özelliklerine kanıyordu.⁵⁶¹

Görüldüğü gibi ridde hareketleri dini görünümlü olmakla birlikte, Kureyş yönetiminin hâkimiyetine son vermek, kendilerine yüklenen vergi mükellefiyetinden kurtulmak, kendi kabilelerinin bağımsızlığını kazanmak için sahte peygamberler etrafında toplanmaktan ibaretti. Ridde hareketlerinin amacı, İslam dinini terk edip Putperestliğe dönmekten ziyade İslam'ın belli prensiplerine isyan hareketi olarak sayılmaktadır.⁵⁶²

Wellhausen, ortaya çıkan ridde olaylarının Medine'deki Kureyş hâkimiyetinden ayrılış olup İslam dininden ayrılma olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bu grupların başındaki kimselerin Hz. Muhammed (s.a.v) gibi birer peygamber olduklarını ve Allah adıyla hareket ettiklerini, herhangi bir put namına hareket etmediklerini söyler.⁵⁶³ Allah (c.c), Kur'an'da Hz. Muhammed'in (s.a.v) den sonra peygamberlik halkasının sonuna gelindiğini, bundan sonra peygamber göndermeyeceğini ve din olarak insanlara İslam'ı seçtiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.⁵⁶⁴ Buna rağmen Wellhausen, Peygamberlik iddiasında bulunan yalancıların bu hareketlerini meşru bir hareketmiş gibi göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca bu yalancıların Allah tarafından gönderilen peygamberler ile eşdeğer tutmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi Hz. Ebû Bekir, Peygamberlik iddiasında bulunan bu kimselerle mücadelesi sonucunda Tuleyha ve Secâh yenilgiye uğradı ve daha sonra tekrardan İslamiyet'i benimsemişlerdir. Ayrıca Müseylimetü'l-kezzâb ile Esved el-Ansi de öldürüldükten sonra onların taraftarları davalarından

⁵⁶¹ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 36.

⁵⁶² Arı, *a.g.e.*, 94-95.

⁵⁶³ Wellhausen Julius, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, trc. Fikret İşıltan (İstanbul: Ankara Matbaası, 1960), 4.

⁵⁶⁴ Kur'an, Maide (5) 3.

vazgeçmişlerdir. Wellhausen'in iddia ettiği gibi bu şahıslar gerçekten Allah tarafından gönderilmiş birer peygamber olsaydı kendi davalarından vazgeçmeyecek hertürlü zorluklara rağmen davalarına sahip çıkacaklardı. Oysaki Allah tarafından peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v) vefat ettikten sonra da onun davası, ona tabi olan sahabeler tarafından sürdürülmeye devam etmiştir. Dolayısıyla Wellhausen'in bu iddiası doğru olarak kabul edilememektedir.

Hz. Ebû Bekir'in yukarıda verilen bilgilerden hareketle İslam dinini tahrif etmek isteyen peygamberlik iddiasında bulunan yalancılarla mücadele etmesi ve onları bertaraf etmesi neticesinde Müslümanların din birliği sağlanmış oldu.⁵⁶⁵

Hz. Ebû Bekir'in isyan hareketlerini bastırma konusundaki ısrarı, sabrı ve mücadelesi sayesinde İslam inancını ve ibadet manzumesini kendi heva ve hevesleri doğrultusunda tahrif etmek isteyen isyankârları bertaraf etmekle İslam'daki ibadet birliği sağlanmıştır.⁵⁶⁶

Hz. Ebû Bekir'in ridde olaylarıyla mücadelesi ve dini birliğin sağlanması neticesinde Müslümanlar İslam dininin korunması uğruna birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeye başladı. Daha önce ifade edildiği gibi peygamberlik iddiasında bulunanlardan Tuleyha b. Huveylid davasından vazgeçip İslam'ı kabulettikten sonra İslamiyet'in yayılması için mücadele etmeye başladı. Hz. Ömer zamanında Esed oğullarından oluşan bir birliğin başında komutan olarak görev alıp üstün başarılar elde etti. Irak bölgesindeki fetih hareketlerinde bulundu. Kadisiye Savaşına H.15 (633) katıldı. Nihavend Savaşı H.21 (642) da onun hücum planı sayesinde kazanıldığı rivayet edilmektedir. Netice itibariyle Tuleyha, Acem (İran) bölgesinde İslamiyet'in yayılmasına büyük katkısı oldu.⁵⁶⁷ Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in yapıcı tutumu sonucunda Ensar ve Muhacirler arasındaki gerginlik ile kabileler arasındaki asabiyet duygusu yerine İslam'ın temel prensiplerinin korunması ilkesi benimsendi. Bu prensipler doğrultusunda iç isyanlar bastırıldı. İç sorunlar

⁵⁶⁵ A.Serdar Özlü, *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik* (Doktora Tezi, Ankara üniversitesi, 2003), 48.

⁵⁶⁶ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 175.

⁵⁶⁷ Üçok, *İslamdan Dönerler*, 64.

halledildikten sonra Hz. Ebû Bekir H.13 (633) yılında Şam Bölgesine ordu göndermeye karar verdi. Mekke, Taif, Yemen, Necid ve Hicaz bölgelerinde kalan diğer Arap Kabilelerine mektuplar yazdı. Onlara İslam davasını yüceltmelerini teşvik etti. Onun bu davetine icabet eden Müslümanlar her yönden Medine'ye gelmeye başladı.⁵⁶⁸ İslam çatısı altında kurulan birlik sayesinde birbirlerine kenetlenen Müslümanlar, Şam bölgesindeki fetih hareketlerinin başlamasına ve İslam'ın Arabistan dışında daha geniş bölgelere yayılmasına olanak sağladı. Bununla beraber Peygamber olduğunu iddia eden yalancıların insanlara din olarak ileri sürdüğü öğretilerin İslam dini ile karıştırılması ve İslam'ın tahrif edilmesi önlenmiş oldu.

3.4 Kur'an-ı Kerim'in Mushaf Haline Getirilmesi

Hz. Ebû Bekir'in, Halifeliği süresince yaptığı en önemli faaliyetlerden biri Kur'an-ı Kerim'i bir arada toplama faaliyetidir. Hz. Ebû Bekir'in Kur'an-ı Kerim'i bir arada topladığı bu dönem toparlanma dönemi olarak sayılmaktadır.⁵⁶⁹

Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri bulunmaktaydı. Kendisine inen ayetleri onlara teker teker yazdırırdı. Kur'an-ı Kerim'in 114 sureden oluşan bölümleri yaklaşık olarak 23 yılda parça parça indirilmişti.⁵⁷⁰ Kendisine inen bu ayetleri kemik parçaları, hurma dalları ve deri parçaları üzerinde yazdırıyordu ve bu parçalar dağınık halde bulunuyordu.⁵⁷¹ O, vefat etmeden önce Kur'an'ın hepsi yazdırılmıştı. Allah tarafından Cebrael vasıtasıyla hangi ayetin hangi surede olacağı ve surelerin sıralanışı Hz. Peygamber'e bildirmiş ve ona göre ezberlenip yazdırılmıştı.⁵⁷² Hz. Ebû Bekir'in yaptığı ise dağınık halde bulunan Kur'an'ın parçalarını tek bir Mushaf şeklinde bir araya getirmektir.⁵⁷³ Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an'ın tek bir kitap haline getirilmemesinin nedeni vahyin gelmeye devam etmesiydi. Dolayısıyla vahyin devam etmesi sürecinde kitap haline getirme düşüncesi doğru olmazdı.⁵⁷⁴

⁵⁶⁸ el-Belâzuri, *Fütüh'l Büldân*, 126; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 369; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 336.

⁵⁶⁹ Üstün Nezih, *Hz. Ebûbekir* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 55.

⁵⁷⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 62; Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 281.

⁵⁷¹ Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkan fi Ulumi'l Kur'an*, trc. Sakıp Yıldız - Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987), I: 140.

⁵⁷² Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 281.

⁵⁷³ es-Suyûtî, *el-İtkan*, I: 140.

⁵⁷⁴ Arı, *a.g.e.*, 65.

Hicretin on ikinci yılında dinden dönenler ile yapılan Yemâme savaşında Kur'an'ı çok iyi bilen 70 veya 700 Kurra sahabenin⁵⁷⁵ şehit edilmesi üzerine Hz. Ömer, Kur'an'ın kaybolma tehlikesine karşı Mushaf haline getirilmesini Hz. Ebû Bekir'e tavsiye etmişti. Hz. Ebû Bekir, dağınık bir halde kemik parçaları ve bez parçaları üzerinde yazılı olan Kur'an'ı, Zeyd b. Sabit'e Müslümanlar'ın hafızalarında olduğu şekliyle bir araya getirmesini emretti.⁵⁷⁶ Zeyd b. Sabit'e bu görev verildiği zaman yirmi yaşındaydı ve Kur'an'ı baştan sona kadar ezberleyip en iyi okuyan sahabeler arasında yer almaktaydı.⁵⁷⁷

Kur'an'ın cem edilmesiyle ilgili Zeyd b. Sabit'in rivayeti Buhari'nin *Sahih*'inde şöyle geçmektedir: “Hz. Ebû Bekir, Yamame savaşında şehit olanların haberine müteakip beni yanına çağırdı. Yanında Ömer b. Hattab da bulunuyordu. Ebû Bekir bana şu sözleri söyledi: “Ömer bana geldi ve Yemâme savaşının şiddetli geçmesi sonucu Kur'an hafızlarının birçoğu şehit oldu. Başka yerlerdeki savaşların da şiddetli geçip, birçok Kur'an hafızının şehit edilmesinden, bu sebeple Kur'an'ın büyük bir kısmının kaybolup gitmesinden endişe ettiğini, Kur'an'ın kaybolup gitmesini engellemek için bir kitap halinde toplanmasını emretmem gerektiğini uygun bulduğunu söyledi.” Bunun üzerine Ömer'e: “Resûlullah'ın yapmadığı işi benim yapmamı nasıl istersin?” dedim. Ömer: “Allah'a yemin ederim ki bu hayırlı bir iştir.” diyerek teklifinde ısrar etti. Nihayet Allah bu işe kalbimi ısındırdı. Ömer'in görüşünü uygun buldum. Daha sonra Zeyd konuşmasına devam ederek Hz. Ebû Bekir bana şunları söyledi: “Sen akıllı ve genç birisin biz seni hiçbir kusurla itham etmiyoruz. Sen Resûlullah için vahiy kâtipliği yapıyordun. Bunun için araştırdı ve Kur'an'ı bir araya topladın” dedi. Zeyd buna karşı: “Vallahi eğer bana bir dağ başka bir yere nakledilmesini teklif etselerdi o iş benim üzerime, bana emrettiği bu Kur'an-ı toplama işinden daha ağır olmazdı.” dedi. Daha sonra Zeyd:” Resûlullah'ın yapmadığı işi nasıl yapıyorsunuz?” dedim. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: “Vallahi bu hayırlı bir iştir.” dedi. Ve Ebû Bekir bana müracaata devam etti. Nihayet Allah Hz. Ebû Bekir ile

⁵⁷⁵ Önkol, “Müseylimetülkezzâb”, 90; Bilal Alpaydın, “Yemâme Savaşı ve Sonucunun Sinoplu Safâyi'nin Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî Adlı Eserindeki Yansımaları”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* LVIII/1 (2018): 6.

⁵⁷⁶ İbnül-Esir, *a.g.e.*, III: 116.

⁵⁷⁷ Akçay, *Sadık Dost Hz. Ebû Bekir (r.a) İle Hasbihal*, 259.

Ömer'in akıllarını yatırdığı ve gönüllerini ferahlandığı gibi benimde aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı. Bunun üzerine ben de Kur'an'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, ince taş levhalardan ve hafızların ezberlerinden topladım. Nihayet Tevbe Sûresi'nin sonunu Ebû Huzeyme el-Ensari'nin yanında buldum o ayeti ondan başka kimsenin yanında bulmadım. Bu ayet "*lekad câekum rasûlun min enfusikum azizun aleyhi ma anittum...*"⁵⁷⁸ Sözlerinden Tevbe suresinin sonuna kadar devam eden ayetti. Bu ayeti de dâhil ettim. Sonuç olarak Kur'an bir araya toplandı ve Hz. Ebû Bekir yaşadığı müddetçe onun yanında kaldı. O vefat ettiği zaman Kur'an, Hz. Ömer'in yanında kaldı, ondan sonra da Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın yanında kaldı."⁵⁷⁹ Bu rivayetten anlaşılacağı üzere Hz. Ebû Bekir Zeyd'e iki görev vermiş bulunmaktadır. Bu görevlerden birincisi Hz. Peygamber'in huzurunda yazmış olduğu ayetleri araştırıp bulmak, diğer görev ise araştırıp bulduğu ayetleri bir kitapta toplamaktı. Kur'an'ı bir araya toplama görevi vahiy kâtipliği yapması, hafız olması ve Hz. Peygamber'in son kıraatında hazır bulunmasından dolayı Zeyd'e, verilmişti.⁵⁸⁰ Hz. Ömer'in endişesi ve Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'ı toplama faaliyeti sayesinde İslam'ın temel kaynağı olan elimizdeki bu Kur'an, aslını bozmadan günümüze kadar ulaşmıştır.

Hz. Ebû Bekir'in Kur'an-ı bir araya toplama faaliyetinin İslamiyet'in yayılmasına büyük bir katkısı olmuştur. Hz. Osman halifeliği zamanında İslamiyet Arabistan dışında geniş bir alana yayılmıştı. Hicretin 30. Yılı (650) Azerbaycan ve Ermenistan seferine çıkan Müslümanların ordusunda Irak ve Suriyeli askerler de bulunuyordu. Bu askerler arasında Kur'an'ın farklı okunduğu ortaya çıktı. Humus, Dımaşk, Küfe ve Basra halklarından her biri kendi okuyuşlarının daha doğru okuduğunu ileri sürüp taassuba kaçıyorlardı. Bu tehlikeyi sezen ordu komutanı Huzeyfe b. el-Yeman, karışıklığa son vermesi için Hz. Osman'a durumu bildirdi. Ona Ümmetin, Yahudi ve Hristiyanların kitapları hakkında düştükleri ihtilafa düşmeden bir çözüm bulmasını önerdi. Hz. Osman, mushafın kendisine getirilmesini istedi. Bunun

⁵⁷⁸ Kur'an, Tevbe (9). 128-129.

⁵⁷⁹ el-Buhari, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989), 3; es-Suyûtî, *Tarihu'l Hulefa* (Beyrut: Darulcil Yayınları, 1988), 90; İhsan Süreyya Sırma, *İslâm'ı Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 51-52; Alpaydın, "a.g.m", 7.

⁵⁸⁰ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, 70.

üzerine Hz. Hafsa, Kur'an'ı kendisine teslim etti. O da, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr, Said b. el-As, Abdurrahman b. el-Hars b. el-Hişam'dan oluşturduğu bir heyete teslim ederek Kur'an'ı çoğaltmalarını emretti. Onlara ihtilafa düştükleri bir mesele ortaya çıkarsa onu Kureyş lehçesiyle yazmalarını söyledi. Onlar da Kur'an-ı çoğalttılar. Hz. Osman, çoğaltılan Kur'an nüshalarını İslam Devleti'nin çeşitli bölgelerine gönderdi ve bu nüshalara riayet etmelerini emretti.⁵⁸¹ Böylece Kur'an'ın çoğaltılması sayesinde Müslümanlar ihtilafa düşmekten kurtuldu.

Hz. Ebû Bekir'in bir araya topladığı Kur'an sayesinde Arap Yarımadası dışında fethedilen bölgelerde yeni Müslüman olanlar İslam'ın emir ve yasaklarını doğru bir şekilde kaynağından öğrenip başkalarına da doğru bir şekilde öğretme imkânını elde etti. Ayrıca Müslümanların fetih hareketleri neticesinde fethedilip İslam yurdu olan yerlerde kanunlar İslam'ın hükümlerinin temel kaynağı olan Kur'an doğrultusunda oluşturulmuş ve yönetim anlayışı sergilenmiştir. Bu sayede İslam daha geniş alanlara yayılmıştır.

3.5 Hz. Ebû Bekir'in Devlet Yönetim Modeli

Hz. Peygamber yaşadığı müddetçe herhangi bir sorunla karşılaşan insanlar sorunlarını ona bildirir, çözümü de onda ararlardı. Çünkü devlet başkanlığı ve ordu komutanlığı gibi görevleri yürütmekteydi. Bütün sorunların çözüm merkezi kendisiydi. O vefat ettiğinde sahabelerin ileri gelenlerinin algı dünyasında pek fazla değişikliğin olduğu söylenemez. Çünkü Resulullah'ın (s.a.v) rahle-i tedrisatında bulunan bu seçkin sahabeler onun tebliğ ettiği ilkeleri insanlara iletcekti. Bu sebepten Hz. Ebû Bekir'in halifelik dönemi Hz. Peygamber'in yönetim anlayışının devamı niteliğinde olmuştur.⁵⁸² Resulullah (s.a.v) vefat ettiği zaman Müslümanlara Allah'ın kitabı ve Sünnet'ini vasiyet olarak bırakmıştı. Bu sahabeler de sorunların çözümünü Kuran ve Sünnet ışığında hallediyordu. Hz. Ebû Bekir, Kuran ve Sünnet'i çok iyi bildiğinden dolayı da kendisine "Şeyhülislam" unvanı verilmişti. Hz. Ebû Bekir, halifeliği boyunca Hz. Peygamber'in yönetimine uygun bir şekilde Müslümanlar'ı

⁵⁸¹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, III: 115-117; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 72.

⁵⁸² Arı, *a.g.e.*, 68; Ali Bulaç, *İslâm Düşüncesinde Din-Felsefe Vahiy-Akıl İlişkisi* (İzmir: Akademi Yayınları, 2006), 94.

idare etmiştir.⁵⁸³ O'nun halifelik süresi, iki yıl üç ay on gün gibi kısa bir süre olmasına rağmen İslam'ın önemini insanların gönlüne işlemeyi başarabilmiş bir kişidir.⁵⁸⁴ Aldığı önlemler sayesinde İslam birliğinin parçalanmasını önlemiştir.⁵⁸⁵ Hz. Ebû Bekir halife seçildikten altı ay sonrasına kadar es-Sunh denilen yerdeki evinde kalıyordu. Medine'ye yürüyerek, bazen de atına binerek gidiyor, halka namaz kıldırıyordu. Yatsı namazından sonrada es-Sunh ta oturan ailesinin yanına dönüyordu. Medine'de olduğu zaman namazı kendisi kıldırıyordu. Kendisi olmadığı zamanlarda ise Hz. Ömer namaz kıldırıyordu.⁵⁸⁶

Hz. Ebû Bekir devletin önemli işlerinin yürütülebilmesi için bir danışma kurulu oluşturmuştu. Bu kurulda Hz. Ömer b. Hattab, Osman b. Affan, Ali b. Ebi Talib, Abdurrahman b. Avf, Zeyd b. Sabit ve Sa'd b. Ebi Vakkas bulunmaktaydı.⁵⁸⁷ Hz. Ömer yargı işlerinden sorumlu olmuştu. Ebu Ubeyde b. Cerrah'ta mali işlerden sorumluydu.⁵⁸⁸

Hz. Ebû Bekir halife olarak seçildiği ilk günlerde her zaman yaptığı gibi omzunun üstüne ticaret yaptığı elbiselerle pazara doğru yol alırken Hz. Ömer ile Ebû Ubeyde b. Cerrah ile karşılaşır ve ona "Ey Allah'ın Resûlü'nün halifesi! Nereye gidiyorsun? diye sorduklarında Hz. Ebû Bekir çarşıya gideceğini ve ailesinin geçimini sağlamak için alışveriş yapması gerektiğini söyler. Onlar da "Müslümanların yönetim işini aldığın halde çarşıda alım satım işleriyle meşgul olman uygun olmaz, gel sana hazineden aileni geçindirecek kadar bir maaş bağlayalım." dediler. Hz. Ebû Bekir'e iki bin dirhem maaş bağladılar. Hz. Ebû Bekir kendisini ticaretten men ettiklerini ve iki bin dirhem ailesini geçindirmek için yetmeyeceğini söyleyerek arttırılmasını istedi. Onlar da beş yüz dirhem daha arttırarak toplamda halifenin maaşını iki bin beş yüz dirhem yaptılar.⁵⁸⁹

⁵⁸³ Fayda, "Ebûbekir", X: 106.

⁵⁸⁴ Mahmud Şakir, *Dört Halife*, trc. Ferit Aydın (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 85.

⁵⁸⁵ Özlü, *a.g.e.*, 48.

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 208.

⁵⁸⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 385; Arı, *a.g.e.*, 69.

⁵⁸⁸ Halife b Hayyat, *Tarihu Halife b. Hayyat (Halife b. Hayyat tarihi)*, trc. Abdulhalik Bakır (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001), 152; İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 206; Ağrakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 315.

⁵⁸⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 206-207.

Hz. Ebû Bekir halifelik dönemi boyunca Hz. Peygamber'in devrinde olduğu gibi İslam hukukuna dayalı bir şekilde yönetim metodunu uygulaması nedeniyle Hz. Peygamber devrinin bir devamı hükmündeydi. Hz. Ebû Bekir bütün işlerde halkın tümünün görüşünü dikkate alarak etrafına topladığı istişare heyetine dayalı bir yönetim metodu uygulamıştır. Toplumunu adalet ve şûra ilkelerine dayanarak yönetiyordu.⁵⁹⁰ Bu yönetim metodu sayesinde idaresi altındaki insanlar İslamiyet'e daha çok bağlanıyordu. Hz. Ebû Bekir halife olarak seçildiği zaman yaptığı konuşmada yeni bir hüküm getirmeyeceğini kendisinden önce tabi olduğu kimsenin hükmü gereği hüküm edeceğini söylemişti.⁵⁹¹ Halifeliği boyunca en başta yaptığı konuşmaya bağlı kalarak Hz. Peygamber'in yolundan sapmamış, onun yolundan gitmeye aşırı derece dikkat etmiştir.⁵⁹² Halife olarak seçildiği zaman yeni icatlar peşinde olmayacağını söylemesi⁵⁹³ Hz. Peygamber'in izinden gideceğinin en büyük kanıtıdır.⁵⁹⁴ Ayrıca halife seçilir seçilmez bütün itirazlara rağmen Üsame komutasındaki orduyu göreve göndermesi⁵⁹⁵ de Hz. Peygamber'in izinden gittiğinin ve gideceğinin kanıtı oldu.

Hz. Ebû Bekir Müslüman olan kabilelere ve şehirlere valiler, kadılar ve İslam'ı öğretecek öğretmenler gönderdi.⁵⁹⁶ Hz. Peygamber'in görevlendirdiği komutan veya valiyi değiştirmek yâda başka bir şehre göndermek istediğinde onun rızasını almadan yapmıyordu.⁵⁹⁷ Halifeliği esnasında Mekke Valisi Attab b. Esid, Taif Valisi Osman b. Eb'il-As, San'a Valisi Muhacir b. Ebi Ümeyye, Hadramud Valisi Ensar'dan Ziyad b. Lebid, el-Cenned Valisi Muaz b. Cebel, Bahreyn Valisi, Ala' b. el-Hadrami görev yapmaktaydı. Ordu komutanları olan Cerir b. Abdullah'ı Necran'a, Abdullah b. Sevr'i Cüreş'e, İyad b. Ganm'ı Demet'ul-Cendel'e, görevlendirmişti. Ebu Ubeyde, Şurahbil, Yezid ve Amr da Şam'da komutan olarak görev yapmaktaydı. Halid b. Velid ise bütün orduların başkomutanı olarak görevlendirilmişti.⁵⁹⁸

⁵⁹⁰ Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*, 315.

⁵⁹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 204.

⁵⁹² Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 123.

⁵⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 204.

⁵⁹⁴ Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 122.

⁵⁹⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, V: 515.

⁵⁹⁶ Arı, *a.g.e.*, 70.

⁵⁹⁷ Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 125.

⁵⁹⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 385.

Hiz. Ebû Bekir, halife seçildikten sonra ordunun ıslahına çok önem verdi. Hazırladığı ordu birlikler sayesinde irtica ve irtidat hareketlerini berteraf etmeyi başardı.⁵⁹⁹ Ayrıca Hiz. Ebû Bekir atadığı vali ve komutanlara halife adına antlaşma yapma, savaş kararı çıkarma, ganimetleri paylaşma, asker alma ve asker terhis etme gibi her türlü yetkiyi vermişti. En üst yetki yine halife'ye aitti.⁶⁰⁰

Hiz. Ebû Bekir döneminde devlet hazinesi için es-Sunh denilen yerde bir hazine binası bulunmaktaydı. Hazinenin korunması için birinin görevlendirilmesini talep ettiklerinde Hiz. Ebû Bekir, hazinenin kilidinin olduğunu ve korunmaya ihtiyacının olmadığını söyledi. Halife Medine'ye taşınca hazine de Medine'ye taşınarak halifenin oturduğu eve yerleştirildi.⁶⁰¹ O hazineye Hiz. Peygamber zamanında Bahreyn'e amir ve amil olarak atanan Ala b. el-Hadrami tarafından toplanan vergiler ve bir miktar malın geldiği, Hiz. Ebû Bekir'in ise o malları hiç zaman kaybetmeden eşitlik ilkesine bağlı kalarak dağıttığı rivayet edilir.⁶⁰² Hiz. Ebû Bekir vefat ettiğinde Hiz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan ve başkaları bulunurken Hiz. Ebû Bekir'in hazinesinin açıldığı ancak ne bir dinar, ne de bir dirhem bulunmadığı yalnızca malların dağıtıldığı boş bir çuvalın bulunduğu söylenmektedir.⁶⁰³

Hiz. Ebû Bekir, başta akrabaları olmak üzere çıkar peşinde olan hiçbir kimseye idari kadroda yer vermemiş yönetici statüsüne getirmemiştir. Sorumluluk verdiği kimselerde aradığı en önemli özelliğın liyakat ve toplumun ihtiyaçlarını gözetecek hassasiyetti. Kendisini en çok eleştiren Halid b. Said'e komutanlık görevi vermiş fakat Halid b. Said başarısız olunca da onu görevden almakla görevlendirdiği kişilerde liyakat ve ehliyeteye önem verdiğini göstermiştir. Sergilediği yönetim anlayışı sayesinde peygamberin vefatından sonra dağılan düzenin kısa bir süre içerisinde tekrardan toparlanmasını sağlamıştır.⁶⁰⁴

Hiz. Ebû Bekir, kısa süren halifeliğine rağmen sergilediği yönetim anlayışı sayesinde İslam'ı insanların gönüllerine yerleştirmeyi başarmıştır. Halifelik seçimi ile

⁵⁹⁹ Arı, *a.g.e.*, 72.

⁶⁰⁰ Balcı, *Sadık Halife Hiz. Ebû Bekir*, 130.

⁶⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 240.

⁶⁰² Arı, *a.g.e.*, 74.

⁶⁰³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III: 240.

⁶⁰⁴ Balcı, *Sadık Halife Hiz. Ebû Bekir*, 128.

başlayan ve devamında Arap Yarımadası'nda irtidat hareketlerinin ortaya çıkmasıyla bozulan düzene karşı kararlı duruşu, feraseti, cesareti, aldığı isabetli kararları ve yönetim anlayışı neticesinde bütün sorunların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Bozulan düzeni tekrardan sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Bütün itirazlara rağmen irtidat hareketlerine karşı taviz vermeden mücadele etmesi neticesinde İslamiyet'in daha geniş alanlara yayılmasını sağlamıştır. Ayrıca kendisinden sonra Müslümanları idare edecek olan Hz. Ömer'e siyasal yönden iç sorunları halledilmiş bir düzen bırakmıştır. Başarılı bir idareci olarak Hz. Ömer'i halife tayin etmekle İslam'ın Mısır, Suriye, Irak, İran ve Azarbaycan'a kadar yayılmasına zemin oluşturmuştur.

3.6 Hz. Ebû Bekir'in Üsâme Komutasındaki İslam Ordusunu Sefere Göndermesi

Hz. Peygamber, Zeyd b. Harise, Cafer-i Tayyar ve Abdullah b. Revaha'nın şehit edildiği Şam'ın Belka bölgesinin sınırlarına göndermek için bir ordu hazırlamıştı. Bu orduya komutan olarak Üsâme b. Zeyd'i görevlendirmişti.⁶⁰⁵ Hz. Peygamber, bu orduya Filistin bölgesinde bulunan Belka ve Darum'a kadar gitmesini emretti.⁶⁰⁶

Hz. Peygamber'in hastalığının artması üzerine Üsâme komutasındaki askerler Curf denilen yerde konaklamış hareket emri bekliyorlardı. Hz. Peygamber, vefat edince musibetler arttı. Medine'de fitne çıktı. Medine'nin bazı kabileleri dinden döndü. Bazı kabileler ise Hz. Ebû Bekir'e zekât verme konusunda geri durdu. Bu kadar olay meydana gelince birçok kişi sefer için emir bekleyen İslam ordusunun göreve gönderilmemesi gerektiğini ifade ederek Hz. Ebû Bekir'e tavsiyede bulundu.⁶⁰⁷ Orduya daha önemli işlerde ihtiyaç duyulabileceğini söylediler. Hz. Ömer de "Hz. Peygamber İslam ordusunu, barış zamanında göreve göndermek için hazırlamıştı." diyerek ordunun gönderilmemesi için fikir beyanında bulununca Hz. Ebû Bekir şiddetle karşı çıkarak "Hz. Peygamber'in bağladığı bir bayrağı ben çözmem. Allah adına yemin ederim ki Medine'nin etrafını yırtıcı hayvanlar kuşatsa, vahşi hayvanlar

⁶⁰⁵ et-Taberi, *a.g.e*, V: 869; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 430.

⁶⁰⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e*, IV: 349.

⁶⁰⁷ Şemsüddin Abdillâh Muhammed İbni Ahmed İbni Osman ez-Zehebî, *Tarihü'l İslam*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002), V: 418.

bizi yaralasa, köpekler gelip müminlerin annelerinin ayaklarından kapıp götürseler bile orduyu göreve göndereceğim.”⁶⁰⁸ şeklinde karşılık verdiği ifade edilmektedir.

Hız. Ebû Bekir’in orduyu göndermekte kararlı olduğu anlaşılınca bu sefer Hız. Ömer, “Orduda bulunan Ensar’dan bazı kimselerin Üsame’den daha yaşlı birini başlarına komutan tayin etmeni istiyor.” diye söyler. Hız. Ebû Bekir ayağa kalkarak Hız. Ömer’i sakalından tutup “Hey annesi acı haberini alasıca! Ey Hattab’ın oğlu onu Hız. Peygamber komutan olarak tayin etmiş, şimdi sen kalkmış onu görevden almamı istiyorsun ha?”⁶⁰⁹ diyerek komutanlığa başkasının getirilmesine şiddetle karşı çıktı.⁶¹⁰ Hız. Ebû Bekir daha sonra İslam ordusunun bulunduğu yere gitti. Ordunun hareket edeceği zaman komutan Üsame, atının üzerinde Hız. Ebû Bekir ise onun yanında yaya olarak bir müddet yol aldı. Üsame, Hız. Ebû Bekir’e “Ya sen de binersin ya da ben inirim.”⁶¹¹ deyince Hız. Ebû Bekir “Allah’a yemin olsun ki ne sen inersin ne de ben binirim. Hem Allah yolunda kısa bir süre iki ayağımı ne diye tozlandırmayayım ki? Çünkü gaziye attığı her bir adım karşılığında yedi yüz sevap yazılır, yedi yüz derece yükseltilir ve yedi yüz günahı silinir.”⁶¹² diye karşılık verdi. Daha sonra Üsame’ye, Hız. Peygamber’in vermiş olduğu emirleri yerine getirmesi gerektiğini hatırlatarak sefere gönderdi.⁶¹³ Her ne kadar Brockelmann “İslam ordusunun ne yaptığını ve Bizans sınırlarına ulaşip ulaşmadığını bilmiyoruz.”⁶¹⁴ diyorsa da Hız. Ebû Bekir’in tavsiyeleriyle yola çıkan İslam Ordusu, Üsame’nin babası Zeyd, Cafer b. Ebi Talib ve Abdullah b. Revaha’nın şehit edildiği Şam sınırındaki Belka bölgesine kadar gittiği ve oradaki bölgeler itaat altına alındıktan sonra zafer, esirler ve ganimetlerle sağ salım Medine’ye geri döndüğü bilinmektedir.⁶¹⁵

Üsame komutasındaki ordunun göreve gidip gelmesi yaklaşık olarak kırk gün⁶¹⁶ veya yetmiş gün sürdüğü rivayet edilmektedir. Hız. Ebû Bekir, Medine’de bütün

⁶⁰⁸ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 307-308; Halife b Hayyat, *Tarihu Halife b. Hayyat (Halife b. Hayyat tarihi)*, trc. Abdulhalik Bakır (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001), 126; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 430-432.

⁶⁰⁹ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 308.

⁶¹⁰ Maxime Rodinson - Atilla Tokatlı, *Hazreti Muhammed* (İstanbul: Hür Yayınları, 1980), 195.

⁶¹¹ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 432.

⁶¹² İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 308.

⁶¹³ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 308.

⁶¹⁴ Carl Brockelmann, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, trc. Neşet Çağatay (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 54.

⁶¹⁵ İbn Kesir, *a.g.e*, V: 515.

⁶¹⁶ Hayyat, *a.g.e*, 127; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 309; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 432.

olumsuzluklara ve ısrarlara rağmen orduyu göreve göndermesi Müslümanlara en çok faydası dokunan işlerden biri olmuştu. Çünkü civardaki Araplar “Bunlar çok güçlü olmasaydı bu orduyu göndermezdi.” diyerek yapmak istedikleri birçok şeyden vazgeçmişlerdi.⁶¹⁷ Ordu görevde olduğu sıralarda Medine, zekât vermek istemeyen bazı kabileler tarafından saldırıya uğramış ve saldırı Medineliler tarafından bertaraf edilmişti.⁶¹⁸ Müslüman Araplar, Üsame'nin ordusu ile Şam bölgesine yaptığı bu ilk sefer ve daha sonra İran, Suriye ve Kuzey Afrika'ya yaptıkları fetih hareketleri neticesinde Sasani İmparatorluğu yıkılmıştır.⁶¹⁹ Hz. Ebû Bekir, Üsame b. Zeyd komutasındaki orduyu Şam bölgesine göndermekle İslamiyet'in Arap Yarımadası dışındaki bölgelerde yayılmasına zemin hazırlamış oldu. Daha sonra yapılan fetih hareketleri neticesinde bu bölgeler tamamiyle İslamiyet'i benimseyip İslam yurdu olmuştur.

3.7 Düzenli Ordunun Kurulması

Hz. Ebû Bekir'in, dinden dönenlerle mücadele etmek amacıyla yaptığı en önemli faaliyetlerden birisi yeni teşkil edilmiş olan İslam Devleti'nin ordusunu düzenli bir ordu haline getirmek olmuştur. Hz. Ebû Bekir, oluşturduğu düzenli ordu sayesinde planlı bir şekilde irtidat ve isyan hareketlerine karşı mücadele etmeyi sağlamıştır.⁶²⁰ Hz. Ebû Bekir, Müslüman ordusunu on bir birlik olacak şekilde ayırdı ve her bir birliğin başına da bir komutan tayin ederek onlara irtidat edenlerle mücadele etmeleri konusunda direktifler verdi.⁶²¹ Hz. Ebû Bekir bütün komutanlara hitap eden bir mektup yazdı. Bu mektubunda ordu komutanlarının neye dikkat etmeleri gerektiğini bildirdi. Gönderdiği bildiriye iman edinceye kadar dinden dönenlerle mücadele etmelerini, Müslüman olanlara iyi davranmalarını, karşı çıkan tüm savaşçıların öldürülmesini, kadın ve çocukları öldürmeyip onları esir almalarını, yolda karşılaştıkları kabilelere

⁶¹⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 309; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 432.

⁶¹⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 445.

⁶¹⁹ Arı, *a.g.e.*, 64.

⁶²⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 318.

⁶²¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 448-449.

İslam'ı tebliğ etmelerini, ezanın, Müslüman olmanın bir nişanesi olarak kabul edip ezan okuyan topluluklara zarar vermemelerini tavsiye etmekteydi.⁶²²

Hz. Peygamber'in sağlığında Arabistan'ın büyük çoğunluğu onun hükmü altına girmeyi kabul etmişti, Ancak onun vefatıyla bitlikte Hicaz dışında kalan bütün Arabistan yeni kurulan sahabe yönetimine karşı gelerek peygamberlik iddiasında bulunan yalancılara peşine takıldı.⁶²³ Bazı Arap kabileleri Medine'ye gelerek namaz kılacaklarını fakat zekât vermeyi kabul etmediklerini dile getiriyorlardı. Bazı kimseler de "Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir."⁶²⁴ Ayetini delil gösterip kendilerine dua ederek huzur ve güven veren Hz. Peygamber'e zekâtlarını vermek istediklerini onun vefatıyla birlikte bu zekâtlarını başkasına vermek istemediklerini söylüyorlardı. Hz. Peygamber aralarında var olduğu müddetçe ona itaat ettiklerini ancak ondan sonra başkasının hükmüne razı olmak istemediklerini söylüyorlardı.⁶²⁵ Dini bir görünümle ortaya çıkan bu hareketin asıl amacı Hz. Peygamber'in yaklaşık 23 yıllık bir süre içerisinde oluşturduğu Medine otoritesini hem siyasi yönden hem de ekonomik yönden yıkmaktı. Bu olaylarla mücadelede gösterilen başarı sayesinde Medine, hem siyasi yönden hem de ekonomik yönden güç elde etti.⁶²⁶ Mücadele edilen bu kabilelerden birçok ganimet malı elde edildi.⁶²⁷ Elde edilen bu ganimet malları neticesinde Müslüman askerlerin mücadele için gerekli araç gereçlerin temin edilmesi kolaylaşmış oldu.

3.8 İslamiyet'in Arabistan Dışındaki İlk Fetih Hareketleri

3.8.1 Irak Fetihleri

Hz. Ebû Bekir, Ridde olaylarının bastırılmasında en çok faydalandığı komutan Halid b. Velid olmuştu. Halid b. Velid komutasındaki İslam ordusu sayesinde

⁶²² İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 451.

⁶²³ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, trc. Salih Tuğ (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989), I: 212.

⁶²⁴ Kur'an, Tevbe (9), 103.

⁶²⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 442.

⁶²⁶ Arı, *a.g.e.*, 166.

⁶²⁷ et-Taberi, *Tarih*, III: 401.

Arap Yarımadası birkaç ay içerisinde Hz. Ebû Bekir'in idaresi altına alınmış oldu. İç savaşlarda elde edilen başarılar sayesinde Hz. Peygamberin vefatından kısa bir süre sonra Arabistan adeta bir askeri kamp halini almıştı. İç sorunlar başarılı bir şekilde halledildikten sonra hareket kabiliyeti yüksek olan bu ordulara yeni hedef belirlenmeliydi.⁶²⁸ Hz. Ebû Bekir, Hicretin 12. Yılında (18 Mart - 16 Nisan 633) tamamlanan Yemâme Savaşında irtidat edenlere karşı üstün başarılar elde eden Halid b. Velid'e haber gönderip Irak üzerine yürümesini emretti.⁶²⁹ Böylece Arap Yarımadası dışındaki fetih hareketleri başlamış oldu.

Halid b. Velid ile İyad b. Ganm'dan önce Müsenna b. Harise Irak üzerine yürümek için Hz. Ebû Bekir'den izin istemişti. Hz. Ebû Bekir de ona izin vermişti. O da Irak'a saldırılar düzenlemişti.⁶³⁰ Hz. Ebû Bekir, Halid b. Velid ile İyad b. Ganm'a iki ayrı koldan birbirleriyle karşılaşmaya kadar Irak üzerine yürümelerini ve ordunun içerisine irtidat edenlerden hiç kimseyi almamalarını emretti. Ayrıca Hz. Ebû Bekir, Müsenna, Ma'zur, Harmele ve Selma adındaki kişilere Halid b. Velid'in ordusuna katılmalarını bildiren bir mektup yazdı. Halid'in ordusunda on bin kişi, Müsenna ve arkadaşlarının ordusunda ise sekiz bin kişi vardı.⁶³¹

Halid b. Velid, ordusuna katılan Müsenna ve diğer komutanlar ile beraber Basra körfezinde bir liman şehri olan Übülle⁶³²ye doğru harekete geçti. Halid, orduyu üç ayrı kola ayırıp ilerlemelerini ve Hafir denilen yerde düşman askerlerine karşı savaşmak için birleşmelerini söyledi. "Hafir" denilen yer İranlılar'ın en güçlü merkeziydi ve buranın komutanı Hürmüz adındaki kişi idi. Hürmüz denizde Hindliler ile karada ise Araplarla savaşıyordu. Hürmüz, Halid komutasındaki birliklerin Hafir denilen yere yaklaştıklarını öğrenince Kral Erdeşir'e haber gönderdi. Kendisi de acele

⁶²⁸ Hitti, *a.g.e.*, I: 214.

⁶²⁹ el-Vakîdi, *Ridde*, 220; Hayyat, *a.g.e.*, 145; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 354; İbn Kesir, *a.g.e.*, III: 496.

⁶³⁰ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 354; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, trc. Metin Muhsin Bozkurt (İstanbul: Çile Yayınları, Ty), 326; Julius, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, 34.

⁶³¹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 355; Arı, *a.g.e.*, 148.

⁶³² Übülle: Basra'nın doğusunda dicle ovasının kanal bölgesinde bulunan Basra'dan on mil uzaklıkta bulunan yerin adı. İbn Batûta, bu bölgenin eskiden Hint ve Farslı tüccarlarının kavşak noktasında bulunan büyük bir ticaret merkezi olduğunu daha sonraları ise harabeye dönmüş küçük bir köyü andırıldığını yazmaktadır. Bkz. Muhammed b. Abdullah İbn Batûta, *Rihlet-ü İbn Battûta* (Beyrut: Darul İhyaul Ulum, 1987), 200. Übülle şehri hicretin yedinci asırdan sonra tamamen harabeye dönüşmüştür. Bkz. Taner Yıldırım - Ahmet Altungök, "Erken Ortaçağlarda Übülle Liman Kentinin İran Körfezi Açısından Önemi", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/4 (2014): 1195.

ile Müslümanların ordusundan önce Hafir'e geldi. Öncü kuvvet olarak da Kral Erdeşir'in iki oğlu olan Kubaz ve Enuşecan'ı, Halid'e karşı koymaları için gönderdi. İslam ordusu ile düşman ordusu Hafir denilen yerde karşılaştı. İki ordu arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Savaş esnasında Hürmüz ile Halid karşı karşıya gelince Hürmüz atından indi Halid ile karşılıklı vuruşmaya başladılar nihayet Halid, Hürmüz'ü öldürmeyi başardı. Hürmüz öldürülünce onun askerleri de hezimete uğradı ve savaşı Müslümanlar kazandı. Kral Erdeşir'in iki oğlu olan Kubaz ve Enuşecan savaştan kaçıp kurtuldu. Bu savaşa Zat'us-Selasil (Zincirli Gazvesi)⁶³³ denilmiştir. Bu savaş sonucunda Müslümanlar İranlılardan yüklü miktarda ganimet elde etti. Halid, ganimetlerin beşte birini Hz. Ebû Bekir'e gönderdi kendisi de Basra'da Cisir-i A'zam'a (Büyük Köprü) varıncaya kadar yoluna devam etti. Müsenna b. Harise'yi İranlıların arkasından, Ma'kil b. Mukarrin'i de Übülle denilen yere gönderdi. Ma'kil, Übülle'yi fethedip savaş esirlerini ve ganimet mallarını burada topladı. Müsenna b. Harise ise nehrin kenarında bulunan "Nehru'l-Mer'e"⁶³⁴ (Kadın Irmağı) diye bilinen kaleyi kuşattı.⁶³⁵ "Nehru'l-Mer'e" halkı Halid b. Velid ile on iki bin dirhem karşılığında barış anlaşması yaptı. Böylece Halid, anlaşmadan sonra yoluna ilerlemeye devam etti.⁶³⁶

Hicretin on ikinci yılında (633) İran Kralı Erdeşir, Halid'in gelişinden haberdar olunca Hürmüz'e yardımcı olması için Karin b. Karyanis'ı göndermişti. Karin "el-Mezar" denilen yere vardığı zaman Halid'in ordusuna karşı yenilgiye uğrayanlarla karşılaştı. Karin, bu durum karşısında Kral Erdeşir'in iki oğlu Kubaz ile Enuşecan'ı da yanına alarak es-Siny denilen nehrin yanında konakladı. Bu durumdan haberdar olan Halid, onların üzerine yürüdü. İki ordu es-Siny denilen yerde savaşmaya başladı. Bu savaşta Halid'in ordusu, düşman ordusunu ağır yenilgiye uğrattı. Nehirde boğulan düşman askerleri dışında otuz bine yakın asker öldürüldü. Ve yüklü miktarda

⁶³³ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 355; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 499. Bu savaşta çok sayıda İran askerinin savaştan kaçmaması için ayaklarından zincirle bağlandığından dolayı bu savaşa "Zatu's-Selasil" denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbn Kesir *a.g.e.* VI, 499.

⁶³⁴ el-Belâzuri, *Fütühu'l Bıldân*, 276. "Nehru'l-Mer'e" ırmağı İbnül Esir'de "Hisnü'l- Mer'e" diye geçmektedir. Bkz. İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 356

⁶³⁵ Hayyat, *a.g.e.*, 145-146; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 355-356; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 499-500; Arı, *a.g.e.*, 149.

⁶³⁶ Hayyat, *a.g.e.*, 145.

ganimet elde edildi. Ganimetin beşte biri Medine'ye gönderildi geriye kalanı ise askerler arasında dağıtıldı. Birçok kişide esir olarak alındı.⁶³⁷

Hicretin on ikinci yılı (17 Nisan- 15 Mayıs 633). İran Kralı Erdeşir, es-Siny yenilgisini haber alınca Enzer Zağar⁶³⁸ adında çok güçlü bir komutanı Halid'in üzerine yolladı. Onun arkasından da Behmen Cazeveyh adındaki bir komutanla birlikte takviye güç olarak bir ordu daha gönderdi. Enzer Zağar, Hire ile Kesker bölgeleri arasında kalan halklardan, çevredeki Araplardan ve çiftçilerden oluşan güçlü bir ordu topladı. Bu ordu Velece denilen yerde karargâh kurunca Halid bu durumdan haberdar oldu ve es-Siny denilen yerden kalkarak bu ordunun üzerine yürüdü. Halid, düşman ordusunun karargâh olarak kullandığı Velece'ye vardığında askerlerinin bir kısmını gizledi amacı düşman askerlerini tuzağa düşürmektir. Geriye kalan askerlerle birlikte Enzer Zağar'ın askerleri karşılaştı. Savaş belli bir süre devam ederken Halid'in gizlediği askerler ortaya çıktı ve iki koldan saldırmaya başladı ve İranlıları bozguna uğrattı. Enzer Zağar kaçmak zorunda kaldı ve uzun süre içecek bulamadığı için susuzluktan öldü. Halid çiftçileri affetti ve cizye karşılığında serbest bıraktı. Savaşçılara yardım edenlerin çocuklarını esir aldı.⁶³⁹

Halid b. Velid, hicretin on ikinci yılı safer ayında (633) Velece denen yerde Müslümanlara karşı İranlılara yardım eden Hristiyan Araplardan Bekr b. Vail kabilesinden birçok kişiyi öldürmüştü. Buna karşılık olarak bu kabilenin ileri gelenleri çok öfkelenerek kendilerine yardım etmesi için İran Kralı Erdeşir'den yardım istedi. Erdeşir, Hristiyan Araplara yardım etmek amacıyla bir askeri birlik gönderdi. Bu ordu ile Hristiyan Arap aşiretlerinin birlikleri Ulleys denilen bir yerde karşılaştı. Halid, ordusuyla birlikte bunların üzerine yürüdü. İki ordu arasında çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Savaş kızıştı ve Müslümanlar galip geldi. Bu savaşta düşman askerlerinden 70.000 kişi öldürüldü ve birçok ganimet elde edildi. Müslümanlar esir olarak yakaladıkları bütün askerlerin boynunu vurup nehre attı. Nehrin suyu boynu

⁶³⁷ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 356; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 500-501; Arı, *a.g.e.*, 150.

⁶³⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 501. Enzer Zağar ismi İbnül Esir'de "Ender Zaazza" şeklinde geçmektedir.

Biz, Enzer Zağar'ı kullanacağız. Bkz. İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 356.

⁶³⁹ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 357; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 501; Arı, *a.g.e.*, 150.

vurulup suya atılan düşman askerlerinin kanıyla karışıp kan şeklinde akmasından dolayı bu nehre Nehru'd-Dem (Kan Nehri) denmektedir.⁶⁴⁰

Ulleys'te Müslümanlar zafer elde ettikten sonra Halid, Amgîşiyeye üzerine yürüdü. Ulleys'te öldürülenlerin büyük çoğunluğu bu kasabadan olduğu söylenmektedir.⁶⁴¹ Müslüman birlikleri, Amgîşiyeye üzerine ani baskın yaptıkları için buranın halkı mallarını başka bir yere götüremedi. Bu yüzden Müslümanlar, Amgîşiyeye'nin bütün mallarına el koydu. Eşi benzeri görüşmemiş miktarda ganimet elde edildi.⁶⁴² Halid, ganimet mallarının beşte birini Hz. Ebû Bekir'e gönderdi geri kalan ganimetleri askerleri arasında paylaştırdı. Her bir askere 1500 dirhemlik pay düşüyordu.⁶⁴³

Halid b. Velid, Amgîşiyeye'den sonra yoluna devam etmeye başladı. Eski Lahmi⁶⁴⁴ başkenti⁶⁴⁵ olan Hire'nin üzeriye yürüdü. Hire halkı yüksek surlara sahip Kasru'l Ebyad (Beyaz Saray), Karu'l Adesiyyin ve Kasru ibn Bukayle adlı üç kaleye sığınmışlardı. Halid, bu kaleleri kuşatma altına aldı ve onlara Müslüman olup teslim olmalarını söyledi. Kuşatma altında olan Hire halkı teslim olmaktan başka çarelerinin kalmadığını anlayınca da Müslüman olmak istemediklerini cizye karşılığı teslim olacaklarını kabul ettiler. Halid, cizye vermeleri ve bunun dışında birçok şartla⁶⁴⁶ anlaşmayı kabul etti.⁶⁴⁷ Hire hicretin on ikinci yılı (16 Mayıs-14 Haziran 633) Rebiülevvel ayında fethedildi.⁶⁴⁸

Halid, Hire'yi fethettikten sonra yanında bulunan askerlerle birlikte Enbar şehri üzerine yürüdü. Sasani kenti⁶⁴⁹ olan Enbar; yüklü miktarda yiyeceğin yapıldığı ve depolandığı için ambar anlamına gelen bu isimle isimlendirilmiştir. Halid, Enbar'ı

⁶⁴⁰ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 277; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 358; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 503; Arı, *a.g.e.*, 150.

⁶⁴¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 503.

⁶⁴² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 358; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 503; Arı, *a.g.e.*, 151.

⁶⁴³ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 503.

⁶⁴⁴ Lahmiler: Irak'ta III-VII yüzyıllar arasında hüküm sürmüş hıristiyan Arap hanedanıdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mehmet Ali Kapar, "Lahmiler" (Ankara: DİA, 2003), XXVII: 54.

⁶⁴⁵ M.G.S Hodgson, *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, trc. Ahmet Demirhan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), I-III: 140.

⁶⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için Bkz. el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 278; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 360

⁶⁴⁷ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 278; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 359; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 504; Mustafa Fayda, "Halid b. Velid" (İstanbul: DİA, 1997), XV: 291; Arı, *a.g.e.*, 152.

⁶⁴⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 360.

⁶⁴⁹ Cafer Acar, *İlk İslâm Fetihleri -Dört Halife Dönemi Fetihlerinin Arka Planı-* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020), 52.

etrafını kuşattı ve okçularına düşman askerlerine doğru oklarını atmalarını emretti. Müslüman askerler peş peşe yaptıkları ok atışları neticesinde çok sayıda düşman askerleri gözünden vuruldu. Bundan dolayı da bu olaya Zatu'l Uyun adı verildi. Enbar'da düşman askerlerinin komutanı Sabat Valisi Şirzad idi. Şirzad, bu durum karşısında Halid'in kabul etmeyeceği şartları ileri sürerek barış anlaşması yapmak istediğini bildiren elçileri Halid'e gönderdi. Halid, bu anlaşmayı kabul etmeyerek beraberinde bulunan bütün güçsüz develeri kestirip düşman askerleri tarafından Enbar'ın etrafına kazılan hendeklere doldurulmasını emretti. Kesilen develer hendeğe dolduruldu. Halid, askerleriyle birlikte hendeği geçti. Bu durum karşısında Şirzad, kendisinin istediği yere kadar güvenli bir şekilde götürülmesi karşısında Halid'in istediği şartlarda anlaşma yapmayı kabul ettiğini bildirdi. Şirzad'ın bu isteği kabul edildi. Halid, Enbar ve civardakilerle anlaşma yaptı. Şirzad ise Behmen Cezeveyh'in yanına gitti.⁶⁵⁰ Böylece Sasanilerin mühim silah ve yiyecek deposu olan aynı zamanda Fırat nehrini Dicle nehrine bağlayan iki kanal içerisinde bulunan bu stratejik öneme sahip olan Enbar barış yoluyla fethedildi.⁶⁵¹

Halid b. Velid, Enbar'ı fethettikten sonra kendi yerine Zibrikan b. Bedr'i vekil bırakarak Aynu't-Temr'in üzerine yürüdü. Aynu't-Temr'de İranlılardan oluşan kalabalık bir ordunun başında Behram Cübin'in oğlu Mihran, bulunmaktaydı. Ayrıca Akka b. Akka komutanlığında Araplardan Nemr, İyad, Tağlib ve başka kabilelerden oluşan büyük bir orduyla birlikte İranlıların yanında yer almaktaydı. Halid, Aynu't-Temr'de toplanan düşman ordularına yaklaşınca Arap kabilelerin komutanı Akka, İranlıların komutanına "Araplar Araplarla savaşmayı daha iyi bilirler. Bizi Halid ile baş başa bırak" dedi. Mihran bu söz üzerine: "Doğru söylüyorsun. Sizler Araplarla savaşmayı daha iyi bildiğiniz gibi Acemlerle savaş konusunda bizim gibisiniz."⁶⁵² diyerek kendilerine gelebilecek tehlikelere karşı tedbir almak istedi. Akka komutasındaki Arap kabilelerin ordusu ile Halid'in ordusu karşılaştı. Halid, ani bir baskınla Akka'yı esir aldı. Akka esir alınca ordusu daha savaşmadan bozguna uğradı. Büyük çoğunluğu da Halid'in askerleri tarafından esir alındı. Akkanın

⁶⁵⁰ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Bıldân*, 281; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 362; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI: 507; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 331-332; Arı, *a.g.e.*, 154.

⁶⁵¹ Fayda, "Halid b. Velid", XV: 291.

⁶⁵² İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 363.

ordusunun bozguna uğradığı haberi Mihran'a ulaşınca askerleriyle birlikte sığındıkları Aynu't-Temr kalesini terk edip kaçtılar. Akka'nın ordusundan kaçan askerler ise bu kaleye sığındılar. Halid bu sefer ordusuyla birlikte kaleye sığınan düşman askerlerini muhasara altına aldı. Kaledekiler barış anlaşması yapmak istedilerse de Halid kabul etmedi. Muhasara altında kalan kale sonunda fethedildi. Kaledeki askerlerin çoğu öldürüldü. Bir kısmı da esir alındı.⁶⁵³

Aynu't-Temr kalesinde esir alınanlardan bazıları daha sonra Müslüman olup şan ve şöhret kazandı. Osman b. Affan'ın kölesi Himran, Enes b. Malik'in kölesi, Muhammed b. Şirin'in babası Muhammed,⁶⁵⁴ ile Muhammed b. Şirin'in üç kardeşi olan Enes b. Şirin, Yahya b. Şirin, Ma'bed b. Şirin esir alınıp sonradan şöhret kazananlardandı.⁶⁵⁵ Esir edilenler arasında Kays b. Mahreme'nin kölesi Yesar da vardı. Yesar, es-Sire'nin müellifi Muhammed b. İshak b. Yesar'ın babasıdır.⁶⁵⁶

Halid, Aynu't-Temr' kalesine sığınan savaşçıları öldürdükten sonra Buranın halkıyla antlaşma yaptı. Yaptığı antlaşmanın şartlarını da Hz. Ebû Bekir'e bildirdi. Hz. Ebû Bekir de bu antlaşmanın şartlarını onayladı.⁶⁵⁷

Halid b. Velid, Halid, Aynu't-Temr' kalesini fethedip antlaşma imzaladıktan sonra Uveymir b. Kahin el-Eslemi'yi yerine vekil bırakarak⁶⁵⁸ Demetü'l Cendel'e doğru yöneldi. Bu sırada Şam bölgesinde fetih hareketlerinde bulunan komutanlar, düşmanın silah ve sayı bakımından kendilerinden üstün olduğunu bildiren bir mektupla Hz. Ebû Bekir'den yardım talep etti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Irak'ta bulunan Halid b. Velid'e haber göndererek Şam'a gitmesini emretti.⁶⁵⁹ Halid b. Velid, Irak bölgesindeki fetih hareketleri neticesinde birçok yeri itaat altına aldı ve bu fetih hareketleri sayesinde Müslümanların ordusu büyük zafer ve yüklü miktarda ganimet malı elde etti.⁶⁶⁰

⁶⁵³ Hayyat, *a.g.e*, 146-147; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 282; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 363; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 508-509; Arı, *a.g.e*, 154-155.

⁶⁵⁴ Ebu Hanife Ahmed b. Davut Dineveri, *Kitabu'l-Ahbari't-Tival* (Bağdat, 1959), 112; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 282; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 363.

⁶⁵⁵ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 282; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 363; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 509; Arı, *a.g.e*, 155.

⁶⁵⁶ Hayyat, *a.g.e*, 147.

⁶⁵⁷ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 283; Arı, *a.g.e*, 155.

⁶⁵⁸ İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 509.

⁶⁵⁹ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 128.

⁶⁶⁰ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 354-369; İbn Kesir, *a.g.e*, VI: 497-510.

3.8.2 Şam Bölgesi Fetihleri

Hz. Ebû Bekir Hicretin 13. Yılı (634) başlarında hac dönüşünden sonra Irak üzerine yolladığı ordu gibi Şam üzerine de ordu yollamayı kararlaştırdı. Bunun içinde Mekke, Yemen, Taif, Necid ve Hicaz bölgelerinde kalan bütün Araplara mektuplar yazdı. Onları İslam davasını yüceltmek ve Rumlardan alacakları ganimetler için teşvik etti. Hz. Ebû Bekir'in bu çağrısını duyan insanlardan bazıları İslam dinini yüceltmek ve bu uğurda sevap kazanmak için icabet etti. Bazı insanlarda elde edecekleri yüklü miktarda ganimet malına tamah ederek daveti kabul etti. Böylece Medine'ye her yönden insanlar gelmeye başladı.⁶⁶¹ Hz. Ebû Bekir'in davetine icabet eden Müslümanlar cihat etmek için sefere çıkacakları zamana kadar Medine'de Curf denilen yerde konakladılar.⁶⁶² Hz. Ebû Bekir Şam Bölgesi fethi için orduyu üç'e ayırdı ve üç kolda savaştıracak komutanlar için üç ayrı sancak verdi. Komutanlık verilen kişiler şunlardı; Hâlid b. Sa'îd b. el-'Âsî b. Ümeyye, Şurahbil b. Hasene, ve Amr b. el-As. Hz. Ebû Bekir, daha sonra Hâlid b. Sa'îd b. el-'Âsî b. Ümeyye'yi⁶⁶³ azletti. Onun yerine Yezid b. Ebi Süfyan'ı komutan tayin etti. Hz. Ebû Bekir, Filistin'e Amr b el-As'ı, Ürdün'e, Şurahbil b. Hasene'yi, Şam'a da Yezid b. Ebi Süfyan'ı vali olarak atamıştı.⁶⁶⁴ Komutanlara da kimin bölgesinde savaşılırsa o bölgenin valisi onların komutanları olacağını söylemişti. Savaş hazırlıkları bitmiş ve Müslüman orduları yola çıkmıştı. Her komutanın emrinde üç bin asker vardı. Daha sonra takviye birlikleri ile her komutanda yedi bin beş yüz asker oldu. Toplamda Müslüman askerlerin sayısı yirmi dört bin kişi oldu.⁶⁶⁵

Hz. Ebû Bekir, Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı komutan olarak ayrı bir birlikle beraber Hıms üzerine gönderdi. Ebu Ubeyde b. Cerrah, yolda giderken Belka denilen yerin halkıyla savaştı ve onları yendi. Belka halkı, Ubeyde b. Cerrah ile barış

⁶⁶¹ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 126; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 369; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 336.

⁶⁶² el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 127.

⁶⁶³ Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Sa'îd b. el-'Âsî b. Ümeyye'yi görevden azletmenin sebebi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 127. İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 369. İbn Kesir, *a.g.e.*, VII: 10.

⁶⁶⁴ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 126-127; İbn Kesir, *a.g.e.*, VII: 9-12; Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 336-337.

⁶⁶⁵ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 126-129.

antlaşması yapmak zorunda kaldı. Böylece Şam bölgesinde yapılan ilk barış antlaşması bu zafer neticesinde oldu.⁶⁶⁶

Müslümanların ordusu Hicret'in 13. Yılı Safer ayında (634) Şam'a doğru harekete geçti. Yezid b. Ebi Süfyan komutasındaki Müslümanlar, Bizans topraklarına girdiklerinde Bizans ordusunun Filistin topraklarında yer alan el-Arabe denilen yerde toplandıklarının haberini aldı. Yezid b. Ebi Süfyan, Ebu Ümame el-Bahili'yi bir ordu başına komutan tayin ederek Bizans ordusuyla savaşması için gönderdi. Ebu Ümame Bizans ordusunu el-Arabe denilen yerde bozguna uğrattı. El-Arabe'de bozguna uğrayan Bizans ordusundan kaçanlar Gazze köylerinden Dâsin adlı köye sığınmak zorunda kaldı. Ebu Ümame komutasındaki Müslümanlar Dasin denilen yerde toplanan Bizans ordusunu tekrar mağlup etti ve onların ileri gelenlerini öldürdü. el-Arabe'de gerçekleşen bu savaş Şam bölgesinde Üsame b. Zeyd komutasındaki savaştan sonra gerçekleşen ilk savaş olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁶⁷

Müslüman ordusunun komutanları Şam bölgesine vardıkları zaman Ebu Ubeyde b. Cerrah Cabiye'de, Yezid b. Ebi Süfyan Belka'da, Şurahbil b. Hasene Ürdün'de, Amr b. el-As ise Arabe'de konakladı. Bizanslılar bunun haberini alınca Kudüs'te bulunan Heraklios'u bu durumdan haberdar etti. Heraklios, Müslümanlarla barış yapma niyetindeydi. Ancak taraftarları karşı çıkınca büyük bir ordu hazırlayarak Müslümanlarla savaşmak üzere Hıms'a gelip konakladı. Müslümanları her yönden zayıflatıp yenmek istiyordu. Bunun için orduyu dört kola ayırıp ayrı ayrı savaşmalarını sağladı. Heraklios, kardeşi Tezarik'i 90.000 (Doksan Bin) kişilik bir orduyla Amr b. el-As'ın üzerine, Nastur'un oğlu Kaykar'ı 60.000 (Altmış Bin) kişilik orduyla Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın üzerine, Teozer'in oğlu Georges'i Yezid b. Ebi Süfyan'ın üzerine, Dragos'u, Şurahbil b. Hasene'nin üzerine yolladı. Müslüman komutanlar bu durum karşısında endişelenerek ne yapacaklarını istişare etmek üzere Amr b. el-As'a mektup yazdı. Amr b. el-As cevap olarak: "Eğer bir olup birlikte hareket edersek bizi yenemezler. Ayrı ayrı hareket edecek olursak

⁶⁶⁶ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 371; Arı, *a.g.e.*, 157.

⁶⁶⁷ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Bıldân*, 129; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 372; Arı, *a.g.e.*, 157; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 301.

düşman ordularının çokluğu karşısında her bir grubumuz yenilgiye uğrar” diye karşılık verdi. Ayrıca düşman askerlerinin çokluğunu bildiren bir mektupla Hz. Ebû Bekir’den yardım talebinde bulundu. Hz. Ebu Bekir’de Amr b. el-As’ın söylediği gibi onlara birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmelerini bu şekilde yaptıkları takdirde yenilgiye uğramayacaklarını ve Yermuk’te bir arada toplanıp her komutanın kendi askerleriyle irtibat halinde olmasını bildiren bir mektup yazıp direktifler verdi. Hz. Ebû Bekir’in talimatlarına uyan Müslümanlar, Bizanslılar ile Yermuk’te karşı karşıya geldi. Bizanslılar vadide karargâhlarını kurdular. Müslümanlar ise Bizanslıların bulunduğu vadiye giden yolun başında karargâhlarını kurdu. Bu şekilde Müslümanlar Bizanslıların geçit yolunda karargâh kurdukları için onları muhasara altına aldılar. Muhasara (6 Nisan-2 Temmuz 634) yaklaşık iki ay sürdü. Bizanslıların uzun süre dayandıklarını gören Müslümanlar bu durum karşısında Hz. Ebû Bekir’den yardım istedi. Hz. Ebû Bekir, Müslüman komutanların bu yardım talebine karşı Irak’ta bulunan Halid b. Velid’e Müsanna b. Hariseyi Hire’de kendi yerine vekil bırakarak Şam’a gitmesini emretti.⁶⁶⁸

Halid b. Velid, Hz. Ebû Bekir’in emri gereği Müsenna b. Harise’yi kendi yerine vekil bıraktı. Kendisi de 9500 kişilik bir ordu ile birlikte Rafi b. Umeyre et-Tai rehberliğinde Şam’a gitmek üzere harekete geçti.⁶⁶⁹ Uzun ve yorucu bir çöl yolculuğundan sonra Dimeşk-Hıms (Şam yakınlarında) yolu üzerinde bulunan Seniyyet’ul-Ukab adı verilen yere geldi. Halid, burada belli bir süre dinlendikten sonra Ebu Ubeyde b. Cerrah’a haber gönderip Hz. Ebû Bekir’in birlikte hareket etme emrini hatırlatıp birlik olma çağrısında bulundu. Böylece Müslümanlar birlikte Suriye’ye doğru yürüdü. Busra’ya varıncaya kadar yoluna devam etti. Busra halkı Müslümanlar karşısında fazla dayanamadı ve cizye ödemek şartıyla Halid ile antlaşma yapmak zorunda kaldı. Böylece Şam bölgesinde Müslümanlar tarafından ilk fethedilen yer Busra şehri oldu.⁶⁷⁰ Halid, bu zaferden elde edilen ganimetlerin beşte birini Bilal b.

⁶⁶⁸ İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 272-273; İbn Kesir, *a.g.e.*, VII: 12-14; Arı, *a.g.e.*, 157-158; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 303.

⁶⁶⁹ Hayyat, *a.g.e.*, 147; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 130; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 374; İbn Kesir, *a.g.e.*, VII: 14; Arı, *a.g.e.*, 158; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 303.

⁶⁷⁰ Hayyat, *a.g.e.*, 147; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 133; İbnül-Esir, *a.g.e.*, II: 375; İbn Kesir, *a.g.e.*, VII: 15; Arı, *a.g.e.*, 159; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 304.

Hars el-Müzeni ile Birlikte Hz. Ebû Bekir'e gönderdikten sonra Şam'a doğru Müslümanların buldukları yere doğru yoluna devam etti.⁶⁷¹

Busra Şehri fethedildikten sonra Hz. Ebû Bekir'in Suriye'ye yolladığı komutanlar birleşerek Amr b.el-As'a yardım etmek için bulunduğu Arabe bölgesine doğru harekete geçti. Bizans ordusu Tezârik komutasında Ecnâdeyn'de⁶⁷² toplanmıştı. Amr b. el-As'da yardımcı kuvvetlerin geldiğini duyunca onları karşıladı. Böylece Müslümanların ordusu Halid b. Velid komutasında Ecnaden'de düşman ordusuna karşı karargâhını kurdu. Hicretin on üçüncü yılı (31 Temmuz 634) Cumartesi günü iki ordu arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Müslüman ordusu komutanı Halid b. Velid'in üstün gayretleri sayesinde bu savaştan Müslümanlar galip çıktı.⁶⁷³ Müslümanlar, bu savaşta dönemin en güçlü devleti konumunda olan iyi eğitilmiş askeri birliklere sahip, asker sayısı daha fazla ve silah bakımından daha üstün olan Bizanslılara karşı muzaffer oldu.⁶⁷⁴

Bizans imparatoru Heraklios'un bu savaşın kaybedildiğini öğrendiği zaman ne yapacağını bilmeyip korkuya kapıldığı ve Antakya'ya kaçtığı rivayet edilmektedir.⁶⁷⁵ Ecnâdeyn Savaşı'nın kazanıldığına dair haberin Medine'ye ulaştıktan kısa bir süre sonra Hz. Ebû Bekir hicretin 13. Yılı (23 Ağustos 634) Cemaziyelahir ayında vefat etmiştir.⁶⁷⁶

Ecnâdeyn Savaşı'nda yenilen Bizans ordusunun bir kısmı el-Yakusa Vadisinde tekrardan toplandı. Müslümanlarla el-Yakusa Vadisi'nde karşı karşıya gelen Bizanslılar burada da yenilgiye uğradı. İslam ordusu bu çarpışmada da zafer elde ettikten sonra Hz. Ebû Bekir'in vefat haberini öğrendi. Ecnâdeyn'den ve el-Yakusa Savaşı'ndan kaçan Bizans askerlerinin büyük çoğunluğa Şam şehirlerine (Fihl ve Dimeşk) dağıldı.⁶⁷⁷ Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra halife olarak Müslümanların

⁶⁷¹ İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 376; İbn Kesir, *a.g.e*, VII: 15.

⁶⁷² Ecnâdeyn Filistin bölgesinde bulunan Remle ile Beyt Cebrin arasında kalan bir yerin adıdır. Bkz. İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 382. Hakkı Dursun Hakkı Dursun Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı" (İstanbul: DİA, 1994), X: 14.

⁶⁷³ Hayyat, *a.g.e*, 148; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 134-135; İbnül-Esir, *a.g.e*, II: 382-383; İbn Kesir, *a.g.e*, VII: 15-20; Arı, *a.g.e*, 160; Yıldız, "Ecnadeyn", X: 385; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 304.

⁶⁷⁴ Yıldız, "Ecnadeyn", X: 385.

⁶⁷⁵ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 135.

⁶⁷⁶ Hayyat, *a.g.e*, 147-148; el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 135; Arı, *a.g.e*, 161; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 305.

⁶⁷⁷ el-Belâzuri, *Fütûhu'l Büldân*, 035; Balcı, *Sadık Halife Hz. Ebû Bekir*, 305.

başına geçen Hz. Ömer bölgenin fetih hareketlerine kaldığı yerden aynı şekilde devam etti.

Ecnâdeyn Savaşı'nda elde edilen başarı neticesinde Suriye ve Filistin'in kapıları Müslümanlara açılmış ve yaklaşık iki yıl sonra kazanılan Yermuk Savaşı ile bölgenin fethi tamamlanmıştır.⁶⁷⁸

Arap Yarımadası dışındaki İslam fetihleri devamında Sasani İmparatorluğu'nun yıkılmasına ve Bizans İmparatorluğunun kendi topraklarına çekilmesine sebep olan ilk fetih hareketleri olmuştur. Bu ilk fetih hareketleri ve devamında Müslümanların İspanya'yı fethetmesiyle fetihler en yüksek noktaya ulaşmıştır. Böylece Ortaçağ başlamıştır.⁶⁷⁹ Hz. Ebû Bekir'in kararlı duruşu ve ridde olaylarına karşı asla taviz vermeden mücadele etmesi neticesinde iç savaşlar sona ermiş ve İslamiyet'in Arap Yarımadası dışına çıkıp daha geniş alanlarda yayılmasına zemin oluşturulmuştur. Ridde olaylarıyla mücadele edilmeseydi İslamiyet Arap Yarımadası dışına çıkma imkânı bulamayabilirdi.

⁶⁷⁸ Yıldız, "Ecnadeyn", X: 385.

⁶⁷⁹ Hitti, *a.g.e.*, I: 214-215.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in peygamberliği öncesinde, Arap toplumunun asabiyet duygusuyla hareket ettiği ve kendi menfaatleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Buna karşın Hız. Peygamber, İslam'ın tebliğ ilkeleri doğrultusunda Arap Yarımadası'nda siyasi olarak dağınık halde bulunan toplumu bir arada yaşamaya teşvik etmiş ve kısa süre içerisinde bunu başarmıştır. Hız. Peygamber'in vefatıyla beraber Arap Yarımadası'nın büyük bir çoğunluğu, oluşturulmuş olan refah ortamını; peygamberin vefatını gerekçe göstererek tekrar menfaatleri doğrultusunda yaşamaya teşebbüs ederek bozmuşlardır. Nitekim bu kimseler, aralarındaki anlaşmanın Hız. Peygamber'le olduğunu ve vefatıyla bunun sona erdiğini iddia etmişlerdir. Bu sebepten Hız. Peygamber'in hastalığı döneminde başlayan ridde hareketleri, artarak devam etmiştir.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife olarak Müslümanların idarî görevini üstlenen Hız. Ebû Bekir, ridde hareketlerine kalkışan kesimle kararlı bir mücadeleye girişmiştir. Bu doğrultuda Hız. Ebû Bekir, ridde olaylarıyla mücadele etme amacıyla İslam ordusunu tanzim etmiştir. Ayrıca itirazlara rağmen Şam bölgesine gönderdiği Üsâme komutasındaki İslam ordusu, ridde olaylarına kalkışanlara karşı Müslümanlar'ın güçlü olduğu izleniminin oluşmasını sağlamıştır. Bu şekilde Hız. Ebû Bekir'in irtidat faaliyetlerine karşı mücadelesi, İslam toplumunun siyasi olarak bir arada durmasına katkı sağlamıştır. Bununla beraber ridde hareketlerine kalkışan Arap kabileleri de bu mücadele neticesinde benlik duygusundan ziyade İslamî ilkeler doğrultusunda birlik düşüncesi edinmişlerdir. Bu durum da ridde olayları sonrasında İslam toplumunun siyasi birliğininin sağlandığını açıkça göstermektedir.

Ridde olaylarının İslam toplumunun dini birliğini de tehlikeye düşürdüğu açıkça görülmektedir. Nitekim Hız. Peygamber'in hastalığa yakalanması ve akabinde vefat etmesi sonucu peygamberlik iddiası güden bir takım kimseler ortaya çıkmıştır. Bu kimseler kehanette bulunarak insanların kendi etrafında toplanmalarını sağlamışlardı. Böylece İslam'ın bir takım ilkeleri tahrif edilmeye kalkışılmış ve varolan birlik ortamı zedelenmiştir. Hız. Ebû Bekir'in peygamberlik iddiasında bulunanlarla mücadelesi sonucu dinî birliğin korunması konusunda önemli adımlar

atılmıştır. Nitekim Esved el-Ansî ve Müseylimetü'l-kezzâb öldürülmüş, Tüleyha ve Secâh da davalarından vazgeçerek Müslüman olmuş ve bu doğrultuda mücadele etmiştir. Bu şekilde ridde olaylarıyla mücadele sonucu İslam dininin tahrif edilmesi engellenerek bütünlük sağlanmıştır. Yine bu mücadele esnasında yaşanan Yemâme savaşı sonucu yedi yüze yakın kurra hafızın şehit edilmesi Kuran'ın kaybolma tehlikesini gün yüzüne çıkarmıştır. Buna karşılık Hz. Ebû Bekir'in emri ile Kur'an, bir arada toplanmıştır. Hz. Ebû Bekir'in feraseti sayesinde bir araya getirilen Kur'an, günümüze kadar aslını bozmadan ulaştırılmıştır. Kur'an'ın bir araya toplanması da bu birliğin muhafaza edilmesi ve dinin kaynağının ileriye aktarılması adına büyük bir adım olmuştur.

Ridde olayları, İslam toplumu arasındaki sosyal düzenin bozulmasına da sebep olmuştur. Zira ridde olayları sonucu zekât vermek istemeyen kabilelerin oluşu, toplum arasındaki dengeyi zedelemiştir. İslam'ın farz olan ilkesini açıkça ihlal eden bu durumla mücaedele, sosyal düzenin oluşmasına tekrar katkı sağlamıştır.

Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki ridde olayları, İslam'ın dinî, siyasî ve sosyal yönlerini tehlikeye atmıştır. İrtidat hareketlerine karşı kararlı bir mücadelenin olmaması durumunda İslamî ilkelerin tahrif edileceği ve sosyal yapının bozulacağı yadsınamaz bir gerçektir. Tüm bunlardan hareketle Hz. Ebû Bekir döneminde ridde hareketlerine karşı yapılan mücadeleler, İslam'ın yayılışına ciddi bir katkı sağlamıştır. Söz gelimi siyasi birliğin sağlanmasıyla İslam ordusu, iç karışıklıkla mücadele etme yerine tüm gücünü Arap Yarımadası dışına çıkararak fetih hareketlerine harcamaya başlamıştır. Aynı şekilde dini birliğin sağlanması da yine fetih hareketlerine olumlu manada etki etmiştir. Çünkü peygamberlik iddiasında bulunanlarla yapılan mücadeleler, İslam'ın ilkelerinin tahrif edilmesinin önüne geçmiştir. Bu doğrultuda Müslümanlar, cihat anlayışı ile fetihlere odaklanmış ve İslam'ın daha geniş alanlara yayılması hız kazanmıştır. Ridde olaylarıyla mücadele İslam ordusunun kendi iç dinamiklerinin farkına varmasına da katkı sağlamıştır.

Ridde hareketleriyle mücadele sonrası sosyal düzenin korunması ve refahın sağlanması da İslam'ın yayılmasında etkili olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak

zekâtın toplanmasının devamı, hem yoksulluğa karşı halkı güçlendirmiş hem de devlet hazinesine katkı sağlamıştır. Böylece İslam'ın yayılışı için sefere çıkacak ordunun ihtiyaçları giderilmiş ve ordunun mücadele gücü arttırılmıştır.

Ridde olaylarıyla mücadele sonucunda sağlanan geniş çaplı birlik durumunun fetih hareketlerini hızlandırdığı açıkça görülmektedir. Bu irtidat hareketlerine karşı mücadele, iç karışıklığı sona erdirmiş ve hedefi tamamen İslam'ın yayılışına yönlendirmiştir. İç karışıklıkların son bulmasıyla Arap Yarımadası dışında fetih hareketlerinin başlamasına ve İslam'ın hızlı bir şekilde Suriye, Irak, Filistin, İran, Mısır ve Azerbaycan'a kadar yayılmasına zemin oluşmuştur.

KAYNAKÇA

Ağırakça, Ahmet. *H. Ebû Bekir'in Hilafet dönemi*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2013.

Akbulut, Ahmet. *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.

Akçay, Tahsin. *Sadık Dost H. Ebu Bekir (r.a) İle Hasbihal*. İstanbul: İkidünya Yayınevi, 2015.

Algül, Hüseyin. "Esved el-Ansi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XI: 440-441. İstanbul: DİA, 1995.

Algül, Hüseyin. "Hadramut". XV: 65-68. İstanbul: DİA, 1997.

Alpaydın, Bilal. "Yemâme Savaşı ve Sonucunun Sinoplu Safâyi'nin Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî Adlı Eserindeki Yansımaları". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* LVIII/1 (2018): 1-19.

Arı, Mehmet Salih. "Tuleyha b. Huvelid". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 262-263. İstanbul, 2012.

Arı, M.Salih. *H. Ebûbekir Ve Ridde Savaşları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

Avcı, Casim - Şentürk, Recep. "Kabile". XXIV: 30-32. İstanbul: DİA, 2001.

Balcı, İsrail. *Sadık Halife H. Ebû Bekir*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Belâzuri, Ahmet b. Yahya el-. *Ensâbu'l-Eşraf*. Beyrut, 1996.

Belâzuri, Ahmet b. Yahya el-. *Fütûhu'l Büldân Ülkelerin Fetihleri*. Trc. Mustafa Fayda. 1.Baskı. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.

Beroje, Sahip. *Farklı Bakış Açılılarıyla İrtidat Suçu Ve Cezası*. 2. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.

Bilge, Mustafa L. "Uman". İstanbul: DİA, 2012.

Brockelmann, Carl. *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*. Trc. Neşet Çağatay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964.

Bursalı, Mustafa Necati. *Alemlere Rahmet H. Muhammed*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011.

- Bursalı, Mustafa Necati. *Hazreti Ebubekir*. İstanbul: Çelik Yayınevi, t.y.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*. Trc. Metin Muhsin Bozkurt. İstanbul: Çile Yayınları, Ty.
- Çağatay, Neşet. *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Çelik, Mustafa. *Fıkhu's-Sahabe*. I-II Cilt. İstanbul: Fütüvvet Yayınları, 2006.
- Demircan, Adnan. *Kabile Topluluklarından Akide Toplumuna*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Derveze, İzzet. *Asru'n-Nebi (Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı (s.a.v))*. Trc. Mehmet Yolcu. I-II Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Duri, A. Aziz. *İlk Dönem İslam Tarihi*. Trc. Hayrettin Yücesoy. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.
- el-Buhari. *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu. I-XV Cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.
- Erkal, Mehmet. "Cizye". VIII: 42-45. İstanbul: DİA, 1993.
- Esat, Mahmut. *İslam Tarihi*. Trc. Sadi Irmak. I-II Cilt. İstanbul: Tan Matbaası, 1965.
- Esed, Muhammed. *The Message Of The Qur'ân (Kur'an Mesajı Meal-Tefsir)*. Trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. I-III Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- es-Suyûtî. *Tarihu'l Hulefa*. Beyrut: Darulcil Yayınları, 1988.
- et-Taberi. *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*. Trc. Zakir Kadiri Ugan - Ahmet Temir. I-V Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.
- et-Taberi. *Taberi Tefsiri*. Trc. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Fayda, Mustafa. "Ebûbekir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. X: 101-108. DİA, 1994.
- Fayda, Mustafa. "Halid b. Velid". XV: 289-292. İstanbul: DİA, 1997.

- Fayda, Mustafa. *İslam Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Fayda, Mustafa. "Secah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 266. İstanbul: DİA, 2009.
- Ferid, Ahmed. *Fıkhü's-Sire Rasûlullah'ın Hayatından İmanı Dersler*. Trc. Oktay Yılmaz - M. Ahmet Varol. İstanbul: Guraba Yayınları, 1991.
- Hamidullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". XVIII: 297-299. İstanbul: DİA, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Trc. Salih Tuğ. I-II Cilt. Ankara: Yenişafak Gazatesi, 2003.
- Hayyat, Halife b. *Tarihu Halife b. Hayyat (Halife b. Hayyat tarihi)*. Trc. Abdulhalik Bakır. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001.
- Hizmetli, Sabri. *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- Hizmetli, Sabri. *İslam Tarihi -İlk dönem-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Hodgson, M.G.S. *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*. Trc. Ahmet Demirhan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Hodgson, M.G.S. *İslâm'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*. Trc.ERCÜMENT KARATAŞ. I-III Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Hulusi, Ahmed. *Hız. Ebu Bekir*. KITSAN BASIM YAYIN, t.y.
- İbn Batûta, Muhammed b. Abdullah. *Rihlet-ü İbn Battûta*. Beyrut: Darul İhyaul Ulum, 1987.
- İbn Hazm. *Cevâmiu's-Sîre (Siyerin Özü)*. Trc. Mehmet Salih Arı. Çıra Yayınları, 2004.
- İbn İshak, Muhammed. *Siyer Muhammed İbn İshak*. Trc. Sezai Özel. İstanbul: Akabe Yayınları, 1988.
- İbn Kayyim, el-Cevziyye. *Zâdu'l Meâd*. Trc. Özen. I-VI Cilt. İstanbul: İklim Yayınları, 1988.
- İbn Kesir. *El-Bidaye ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*. Trc. Mehmet Keskin. I-XV Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.

İbn Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*. Trc. Hikmet Akdemir. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

İbn-i Hişam. *İslam Tarihi Siret İbn-i Hişam Tercemesi*. Trc. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.

İbnu Hacer, el-Askalâni. *el-İsabe Seçkin Sahabeler*. Trc. Seyfullah Erdoğan. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011.

İbnül-Esir. *İslâm Tarihi El Kâmil fit-Tarih Tercümesi*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. I-XI Cilt. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.

İnce, İrfan. "Ridde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXXV: 88-91. İstanbul: DİA, 2008.

Kadı Abdulcebbar, Abducebbar b. Ahmed el-Hemedani. *Tesbîtu Delâili'n-Nübüvve Mucizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı*. Trc. M.Şerif Eroğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.

Kahraman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kafi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu*. I-V Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2012.

Kallek, Cengiz. "Pazar". XXXIV: 194-203. İstanbul: DİA, 2007.

Kapar, Mehmet Ali. "Benî Fezâre". XII: 538-539. İstanbul: DİA, 1995.

Kapar, Mehmet Ali. "Lahmiler". XXVII: 54-55. Ankara: DİA, 2003.

Karagöz, İsmail, ed. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2005.

Köksal, M.Asım. *Peygamberler Peygamberi HZ. MUHAMMED ALEYHİSSELAM VE İSLÂMİYET-4*. İzmir: Işık Yayınları, 2008.

Kutup, Muhammed Ali. *İslam Kahramanları -Ashab-ı Kiram-*. Trc. Osman Zeki Soyçiğit. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1981.

Küçükbaşcı, Mustafa Sabri. "KİLÂB b. REBÎA". XXV: 567-568. Ankara: DİA, 2002.

Lings, Martin. *HZ. Muhammed'in Hayatı*. Trc. Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.

Maxime Rodinson - Atilla Tokatlı, *Hazreti Muhammed*, İstanbul: Hür Yayınları, 1980.

Önkol, Ahmet. “Müseylimetülkezzâb”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 90-91. İstanbul: DİA, 2006.

Özkuyumcu, Nadir. “Hilf”. XVIII: 29-30. İstanbul: DİA, 1998.

Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989.

Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Hz. Ebû Bekir Sıddık*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.

Sandıkçı, Kemal. *Hz. Aişe'den Beş Demet Kırk Hadis*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.

Sarıçam, İbrahim. *İslam Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Sarıçam, İbrahim - Erşahin, Seyfettin. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Sırma, İhsan Süreyya. *İslâm'ı Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi 2*. I-V Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Sönmez, Zekiye. *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Suruç, Salih. *Sadakatte Zirve Hz. Ebubekir*. I-VI Cilt. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Şakir, Mahmud. *Dört Halife*. Trc. Ferit Aydın. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.

Şulul, Kasım. *Kafiyeci'de Tarih Usûlü*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-. *Tarih-i Taberi*. Trc. M. Faruk Gürtunca. İstanbul: Sağlam Yayınevi, t.y.

Tantavi, Ali et-. *Ebû Bekir es-Sıddık*. Cidde, 1986.

Tertip Heyeti. *Dört Büyük Halife 1*. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2004.

Üçok, Bahriye. *İslamdan Dönenler Ve Yalancı Peygamberler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Vakîdi, Muhammed b. Ömer el-. *Hız. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*. Trc. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014.

Vakîdi, Muhammed b. Ömer el-. *Kitabu'r-Ridde*. Ed. Yahya el-Ceburi. Beyrut: Darulğarbil İslami, 1990.

Vakîdi, Muhammed b. Ömer el-. *Meğazi Rasulilleh*. Kahire, 1948.

Wellhausen Julius, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul: Ankara Matbaası, 1960.

Yazıcı, Tahsin. "Mezrübân". XXIX: 255-256. Ankara: DİA, 2004.

Yıldırım, Taner - Altungök, Ahmet. "Erken Ortaçağlarda Übülle Liman Kentinin İran Körfezi Açısından Önemi". *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/4 (2014): 1185-1197.

Zehebi, Şemsüddin Abdillâh Muhammed İbni Ahmed İbni Osman ez-. *Tarihü'l İslam*. Trc. Muzaffer Can. I-VI Cilt. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2002.

Zeydan, Corci. *İslam Uygarlığı Tarihi*. Trc. Nejdet Gök. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.